

REZIME RADA SMPS

Sektor *Monitoringa Pravnog Sistema* (SMPS) u okviru Stuba III UNMIK-a (*Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju –OEBS*) izdala je šestomesečni pregled pravnog sistema na Kosovu. Izveštaj pokriva period od 1-og februara 2000 do 31-og jula 2000. SMPS je monitorisao (nadgledao) sedamdesetsedam od sto šesnaest sudjenja u Okružnim sudovima, završenih u okviru ovih datuma (66%). Od završenih sudjenja u ovom periodu, sto cetrdeset optuženika su osudjena i dvadeset devet su oslobođena (83% osudjenih). U ovom izveštaju takodje je unet i jedan broj sudjenja koja nisu završena do 31-og jula 2000.

Misiji Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK) poverena su sva izvršna i zakonodavna ovlašćenja, koja sprovodi Specijalni predstavnik Generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija (SPGS). UNMIK ima mandat za administraciju sudskog sistema na Kosovu, a Administrativno odeljenje pravde je odgovorno za sveukupnu administraciju sudskog sistema i za kazneno-popravne institucije. OEBS, kao deo UNMIK-a, deli odgovornost koju mu je poverio Savet bezbednosti UN "da osigura zaštitu ljudskih prava i njihovu promociju u sveukupnim aktivnostima misije".

Ovaj javni izveštaj pruža opširno razmatranje sistema pravde iz perspektive ljudskih prava. Cilj ovog izveštaja, u skladu sa *Rezolucijom 1244 Saveta Bezbednosti UN*, i kako je naglašeno u pismu Generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija koje je upuceno Savetu bezbednosti UN 12-og jula 1999.g., jeste pružanje pomoci UNMIK-u "u razvoju mehanizama koji ce obezbediti da policija, sudovi, administrativni tribunali i druge sudske strukture (rade) u skladu sa medjunarodnim standardima krivicne pravde i ljudskih prava."

Iako medjunarodni standardi za ljudska prava sacinjavaju deo važeceg zakona, još uvek postoji konfuzija u vezi sa njihovom primenom od strane pravne zajednice na Kosovu. Na primer, postoje brojni slucajevi kršenja važeceg zakona na celoj teritoriji Kosova u vezi sa lišenjem slobode i pritvorom. Uhapšena lica su zadržana u pritvoru od strane organa za sprovođenje zakona duže vreme pre izvođenja pred sudske organe i cesto nisu informisani o svojim pravima. U stvari, neka lica su zadržana u neprekidnom pritvoru iako postoji zakonsko naredjenje sudskih organa o njihovom oslobađanju.

Postoje zajednicki modeli i prakse loše primene domaceg zakona koji cesto rezultiraju kršenjem ljudskih prava. Ovi modeli i prakse su identifikovane u celokupnom pravnom sistemu na Kosovu. Na primer, naredjenja o istražnom pritvoru retko pružaju specificne cinjenice u vezi sa pojedinim slucajem kojim se jamci da neko lice ne može biti lišeno slobode pre nego što se dokaže da je kriv za zlocin. Pravni branilac cesto propušta da upotrebi odredbe domaceg zakona koje pružaju aktivnu odbranu, ostavljajuci mnogo optuženih bez efektivnog zastupanja.

Štaviše, postoje odredbe domaceg zakona i UNMIK Uredbe koje, same po sebi, mogu biti u konfliktu sa standardima ljudskih prava. Po domacem zakonu, od sudova se ne traži da

sudski zapisnici precizno prate sudski postupak. Uredba UNMIK-a 1999/26, o produženju istražnog pritvora, kao i domaći zakon, ne obezbeđuju reviziju zakonitosti pritvora.

Duga i kontinuirana klima etnickog sukoba ozbiljno je uticala na objektivnu nepristrasnost sudova i pokreće zabrinutost u vezi stvarne pristrasnosti kod jednog dela odredjenih sudskih veca. Jedan od odgovora na to bio je naimenovanje medjunarodnih sudija i tužilaca da rade posebno u onim ozbiljnim krivicnim slucajevima u kojima su ukljuceni optuzenici iz manjinskih grupa. Ova inicijativa se treba podržati i slediti, iako, u svetlu sistema vecine glasova, uticaj medjunarodnih sudija pri vecanju je ogranicen. Drugi problem je bio još nedovoljan broj medjunarodnih sudija i tužilaca, u tome što medjunarodno osoblje dosad nije delovalo u svim slucajevima slicne prirode, posebno u onima koji ukljucuju ratne i etnicki motivisane zlocine. Ovo je rezultiralo u nejednakom tretiranju odredjenih optuzenika pred sudovima i negiranje osnovnih olakšica (instrumenata) kojima ce se adekvatno pripremiti i prezentovati odbrana. Naimenovanje još više medjunarodnih sudija i tužilaca se stoga treba tretirati kao kratkorocni prioritet.

Pored zabrinutosti u vezi sa manjinama, postoje i druge osetljive grupacije, ukljucujuci tu i maloletnike i žrtve seksualnog nasilja, unutar krivicnog pravosudnog sistema, koji zahtevaju vecu zaštitu. Neki maloletnici su bili u produženom periodu istražnog pritvora, pošto nema odgovarajuće alternative za njihov smeštaj. U slucajevima seksualnog nasilja postoji propust nekih sudova da adekvatno gone ova krivicna dela. Pored toga, u nekim slucajevima, ponašanje sudova prema nekim žrtvama zabrinjava zbog diskriminacije.

18 Januara 2000, u Okružnom sudu u Gnjilanu, 36 sudija i 4 javnih tužilaca dali su svecanu zakletvu. Tokom sledećih šest nedelja, slicne ceremonije su se održale u cetiri regiona i ovo je znacilo pocetak novog krivicno pravnog sistema na Kosovu. Ovo je bio krivicni pravni sistem koji je započeo iz nicega, ne samo novim okvirom rada vec i novim ucesnicima. Veliki deo infrastrukture sudstva je bio siromašan. Vecina sudova su bili bez grejanja, vode, struje, stolica, stolova, cak i papira.

Ali problem je veci od onog infrastrukturnog. Znacajan deo naimenovanih sudija i javnih tužilaca nisu radili kao pravnici od 1989. i u svakom slucaju, nisu imali radnog znanja o osnovama zakona o ljudskim pravima. Koncept, kao što je onaj o "jednakosti pravnih sredstava", nije imao mesta u lokalnom pravnom sistemu. U stvari, što se tice odbrane, sporiti se sa državom u svakom slucaju je bilo istorijski povezano sa rizikom.

Od novembra 1999, bilo je brojnih obrazovnih seminara za sudije i javne tužioce, a u poslednje vreme posebno za braniocce. Od sedamdeset sedam slucajeva koje je SMPS nadgledao, samo dve prilike su se odnosile na medjunarodne standarde o ljudskim pravima. Do 31-og jula 2000, sudovi još primenjuju one odredbe domaceg zakona koje krše medjunarodne standarde o ljudskim pravima. Pravna profesija je imala nedovoljno obuke o zakonu o medjunarodnim ljudskim pravima da bi bila u stanju da pravilno primeni takav zakon u praksi.

UNMIK je preduzeo pozitivne korake radi rešavanja mnogih od identifikovanih pitanja. UNMIK je uspeo da izgradi jedan funkcionalan sudski sistem iz nicega, za manje od jedne godine. Prisustvo medjunarodnih sudija i tužilaca je pomoglo, u jednom broju slucajeva, da se prevazidju neke od gore pomenutih briga. Osim toga, UNMIK je, u jednom broju slucajeva, obezbedio uputstva za sudove u vezi važeceg zakona, ukljucujuci medjunarodne standarde za ljudska prava i njihovu primenu. UNMIK je takodje razvio službu podrške za prevode i tumacenje za potrebe medjunarodnih sudija i tužilaca, kao i bazu podataka za pravnu terminologiju. Uprkos tome, što se tice korektnosti i efektivnosti, sadašnji sistem ima više prostora za dalja poboljšanja.

Statisticki podaci u ovom izveštaju dobijeni su iz sudskih spisa. SMPS je, kad je to bilo moguće, verifikovao informacije preko drugih izvora, ukljucujuci zapisnike pritvornog centra, optuženike i njihove braniocce. Ovaj izveštaj ne bi mogao biti sastavljen bez pomoci sudskog osoblja i pravnih strucnjaka. OEBS bi hteo da izrazi svoju zahvalnost sudskom osoblju koje je, sa strpljenjem i dobrom voljom, olakšalo monitorima da izvrše svoje dužnosti. OEBS takodje izražava poštovanje komandirima pritvornih centara, UNMIK policiji i KFOR-u za osiguranje, uopšte uzev, nesmetanog pristupa pritvorenicima.

Deo 1: Monitoring

I. Mandat Sektora Monitoringa Pravnog Sistema

Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti UN, Savet bezbednosti UN ovlastio je Generalnog sekretara UN da konstituiše civilno medunarodno prisustvo na Kosovu koje bi osiguralo privremenu administraciju. Jedna od glavnih odgovornosti medunarodnog prisustva bi bila "zaštita i promovisanje ljudskih prava." (Stav.11(j))

Generalni sekretar Ujedinjenih Nacija u izveštaju Savetu bezbednosti, dana 12-og jula 1999, odredio je rukovodecu ulogu u izgradnji institucija unutar UNMIK-a, *Organizaciji za evropsku bezbednost i saradnju* (OEBS) i oznacio da ce jedna od obaveza stuba za Izgradnju institucija obuhvatiti i monitoring ljudskih prava i izgradnju kapaciteta.

Izveštaj Generalnog sekretara Savetu bezbednosti od 12-og jula 1999. upucivao je UNMIK "da razvije ko-ordinirane mehanizme, sa ciljem da omoguci monitoring poštovanja ljudskih prava i pravilno funkcionisanje sudskog sistema i dodao da se izveštavanje mora obaviti na ko-ordiniran nacin da bi se omogucila povratna reakcija. Posebno:

"UNMIK ce imati kljucne monitore ljudskih prava i savetnike koji ce imati nesmetan pristup u sve delove Kosova, radi istrage u vezi sa kršenjem ljudskih prava i da osiguraju zaštitu ljudskih prava i rade na promovisanju istih tokom celokupne aktivnosti misije. Monitori za ljudska prava ce, preko zamenika Specijalnog predstavnika za izgradnju institucija, izveštavati Specijalnog predstavnika o svojim nalazima. Zakljucci monitora za ljudska prava bice objavljivani redovno i, po potrebi, rešavace se mehanizmima UN za ljudska prava, u konsultaciji sa Kancelarijom visokog komesarijata UN za ljudska prava. UNMIK ce osigurati ko-ordinirano izveštavanje i mogucnost odgovora." (Stav. 87)

U pismu o saglasnosti od 19-og jula 1999, između Generalnog pod-sekretara za Mirovne operacije Ujedinjenih Nacija i predstavnika Rukovodioca kancelarije OEBS-a, stoji da Stub za institucionalnu izgradnju (Stub III) OEBS-a, treba da razvije mehanizme koji ce osigurati da sudovi, administrativni organi i druge sudske strukture, deluju u skladu sa medunarodnim standardima krivicnog prava i ljudskih prava. Štaviše, u skladu sa uredbom Br.2000/15 " O osnivanju Administrativnog odeljenja pravde" od 21-og marta 2000, postignuta je saglasnost između Administrativnog odeljenja pravde i OEBS-a, da OEBS bude odgovorna organizacija za nezavisno monitorisanje sudskog sistema i kazneno-popravnih institucija.

Medjutim, Sekcija monitoringa pravnog sistema imala je velike teškoce u svojoj delatnosti monitoringa ukljucujuci, na primer, odbijanje pristupa u pritvorne centre i spiskove pritvorenih lica. Napori za razrešenje ovog pitanja sa AOP do sada nisu uspeali. –SMPS takode je odbijen pristup sudskim spisima i sudenjima maloletnika u Okružnom sudu u Mitrovici. Ovo je u znacajnoj meri uticalo na mogucnost SMPS da efikasno nadgleda

slučajeve povezane sa ratnim zločinima u tom regionu, uključujući i suđenje maloletniku optuženom za Genocid.¹

Stub za institucionalnu izgradnju predložio je Stubu za civilnu administraciju memorandum o razumevanju. Do 1-og septembra 2000, pristup nekim pritvorenicima i sudskim zapisnicima još uvek se odbija.

II. Odnosi sa drugim Stubovima

Odeljenje OEBS-a za Ljudska prava i Vladavinu prava, deo Stuba za izgradnju institucija, deluje u uskoj saradnji sa organizacijama UN kao što su OHCHR, UNHCR, i UNICEF. Odeljenje je glavni igrač i u radnoj grupi za manjine, koju je ustanovila UNHCR, i u radnoj grupi UNICEF-a za prava maloletnika. Odeljenje takode saraduje i sa lokalnim organizacijama i sa međunarodnim kao što je Međunarodni komitet Crvenog krsta (ICRC) i Americkom advokatskom komorom i Pravnom inicijativom za Istocnu i Centralnu Evropu (ABA-CEELI).

Dok Odsek za vladavinu prava ovog Odeljenja aktivno podržava Administrativno odeljenje pravde u razvoju sudstva, Odsek za ljudska prava ima jedinstvenu poziciju u vezi sa Stubom za humanitarnu pomoc (Stub I) i Civilnom administracijom (Stub II). Iako je po strukturi deo UNMIK-a njegov mandat zahteva gotovo nezavisnu ulogu radi monitoringa (nadgledanja) poštovanja ljudskih prava na Kosovu, uključujući i od strane sudskog sistema kojim upravlja Stub II.

Kao deo Stuba III i UNMIK-a u celini, mandat OEBS-a za monitoring pravnog sistema uključuje tacno i trenutno izveštavanje unutar UNMIK-a u vezi sa:

- i. trenutnim statističkim podacima u sistemu krivičnog prava
- ii. Sistematskim kršenjem međunarodnog zakona i
- iii. Teškim kršenjima standarda poštenih sudjenja u individualnim slučajevima koja treba odmah sanirati.

U skladu s tim, SMPS, kao deo Odseka za ljudska prava, održava konzistentne odnose saradnje sa drugim Stubovima i međunarodnim agencijama² Ona prima zahteve od Administrativnog odeljenja pravde i kancelarije SPGS-a radi davanja informacija u vezi sa stanjem sistema krivičnog prava kao što je status slučajeva u toku, maloletnika u pritvoru i optuženih lica. Sistematska kršenja, zapaženi trendovi, individualni problemi i pitanja koja je SMPS identifikovala saopštavaju se ostalim odeljenjima i institucijama unutar UNMIK-a. Mnogima od ovih odeljenja i institucija poverena je odgovornost za pronalaženje konkretnih rešenja i za saniranje ovih kritičnih problema (na pr. potreba sudske podrške, bezbednosna pitanja, nepravilno vodenje sudskih postupaka i, između ostalog, obuka pravnih stručnjaka).

III Pravo na pravico sudenje

Medunarodni standardi za Ljudska prava su deo važećeg zakona preko, *inter-alia*, Uredbe 1999/24, koja obavezuje lica koja vrše javne službe na Kosovu, da poštuju prihvacene medunarodne standarde za ljudska prava. Pored toga, SRJ je potpisnik brojnih medunarodnih instrumenata, uključujući i Medunarodni ugovor o civilnim i političkim pravima (ICCPR) koji, obavezuje svaki vladajući organ na teritoriji da osigura ljudima Kosova ova prava.

SMPS analizira domaći zakon i praksu o usklađenosti sa medunarodnim standardima za ljudska prava, korektnosti krivičnog postupka. Medunarodni standardi su detaljno izneti, *inter-alia*, u Članu 9, 10, 14 ICCPR-a, i Članu 5, 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima (ECHR) i drugim neugovornim standardima UN-a. Domaći zakon, prvenstveno Zakon o krivičnom postupku SRJ i Krivični zakon Kosova, formiraju osnovu za svaku analizu. Analiza "pravednog suđenja" po medunarodnim zakonima o ljudskim pravima počinje od momenta hapšenja lica i pritvora od strane organa vlasti do završne odluke o slučaju.

SMPS monitoriše (nadgleda) slučajeve koji se odvijaju u sistemu krivičnog prava od momenta hapšenja i pritvora do suđenja i žalbe. SMPS monitoriše slučajeve ozbiljnih zločina, u nadležnosti Okružnog suda koje su prvenstveno na meti, kao prioritarni slučajevi. Neki slučajevi u opštinskom sudu mogu se monitorisati ako oni uključuju prioritarna pitanja, kao što su slučajevi sa manjinama, maloletnicima, ženama i drugo.

Pre no što učestvuju u formalnom sudskom postupku i kad to izgleda praktično, monitori istražuju slučaj da bi bili u stanju da reše sva pitanja u vezi sa pravima pre suđenja. Ove istrage sačinjavaju osnovu za analiziranje sudskog postupka od strane monitora. Monitori sakupljaju ove informacije iz spisa, ako imaju pristup i iz intervjua sa osumnjičenim/pritvorenicima, policijom-KFOR-a, braniocem, tužiocem, istražnim sudijom, i ostalima. Monitori SMPS učestvuju na suđenjima i izveštavaju o praksi u istražnom postupku i postupku tokom suđenja, u svetlu medunarodnih i domaćih standarda.

IV. Prioritetni Slučajevi

U daljem tekstu izložena su uputstva za prioritete slučajeve u proteklih šest meseci. Pitanja u vezi sa, pristupom, i efektivnošću branioca kao i nepravilno ponašanje tužilaštva i sudstva uključena su u kontekst monitorisanja. Ovo je proces koji traje budući da SMPS traži odgovore na probleme koji se javljaju tokom razvoja pravnog sistema

- i. Ratni zločini
- ii. Etnički-motivisani zločini
- iii. Tretiranje maloletnika
- iv. Žrtve seksualnog nasilja
- v. Pritvor

SMPS monitoriše pritvorne centre koji su u vezi sa pitanjima "pristupa pravdi." SMPS ne monitoriše uslove pritvora ili loše tretiranje pošto ovo radi Odeljenje OEBS-a za ljudska prava i ICRC.

V. Sakupljanje informacija

U februaru 2000, SMPS je razvio sistem pracenja slucajeva koji prati sve *slucajeve* optuženih u okružnim sudovima. Ovaj sistem pruža informacije o slucajevima i optuženicima i ukljucuje sledece detalje: zlocin za koji je optužen, datum pritvora, datum kada je optužen, broj predmeta u sudskim spisima, etnicka pripadnost optuženika i žrtve i ime branioca. SMPS je uradio poseban sistem monitorisanja slucajeva optuženih za ratne zlocine i etnicki motivisane slucajeve. Ovaj sistem prati slucajeve poznatih lica *optuženih* za takve zlocine.

Svake nedelje, regionalni monitori unutar SMPS izveštavaju o sledecim informacijama:

- Listi lica u pritvoru
- Odredenim datumima sudjenja
- Listi optuženih lica
- Novim informacijama o svim odlukama, kaznama i žalbama u slucajevima okružnog suda

Kada se to traži OEBS pruža trenutne nove informacije o slucajevima i o opštem stanju krivicno-pravnog sistema, ostalim delovima UNMIK-a, na primer, broj pritvorenih lica, broj maloletnika u pritvoru, broj optužbi za region, i presek slucajeva i presuda.

VI. Izveštavanje o monitoringu pravnog sistema

Proteklih šest meseca, SMPS je uradio šest tematskih izveštaja koji se odnose na ozbiljna kršenja medunarodnih standarda o ljudskim pravima.³ Ovi izveštaji ocenjuju domace zakone i praksu na terenu i daju preporuke SPGS-u. SMPS je takode pripremio izveštaj o pojedinacnim slucajevima u kojima su objašnjene stvari koje su nastale zbog ponašanja sudstva ili tužilaštva.⁴

¹ Sud se Opravdao, da pristup treba se odbiti pošto SRJ ZKP se ne referiše na OSCE.

² Np. OHCR, UNHCR, UNHCHR, UNICEF i ICRC.

³ Vidi *Raport #3, Istek roka pritvora za sadašnje pritvorenike (8 Mart 2000)*; Vidi *Raport #4, Novine u vezi sa istekom roka pritvora pritvorenika (18 Mart 2000)*; *Raport #5 Tretiranje Minoriteta od Sudskog Sistema (9 Maj 2000)*; *Raport #6 Nezakomitost Uredbe 1999/26 (29 April 2000)*; *Raport #7 Pristup Efektivnom braniocu: Od Hapšenja do Prvog Pritvorskog Saslušanja (23 Maj 2000)*; *Raport #8 Pristup Efektivnom Braniocu: Od Istražnog Saslušanja do Optužnice (20 Juli 2000)*.

⁴ Vidi SMPS izveštaje o Peter Muiruki (22 Jun 2000), Momcilovicima 16 Avgust), I Afrima Zecirija (25 Avgust 2000).

Slucajevi u Okružnim sudovima(1 Februar 2000 - 31 Juli 2000)

	Sudenja	Monitorisana	Krivi	Nevini	Optužnice Odbacene	Etnicka Pripadnost
Priština 44 Optuženih	26	18	28	10	6 lica	Optuž: svih k/a, osim 1 k/s (pok.ubistva) 1 k/m (drogu); Žrtve: svih k/a, Osim 1 k/s (žrtva ubistva), 1 k/r (žrtva silovanja), 1 internacionalac
Gnjilane 37 Optuženih	30	28*	28	9	Nijedan	Optuž: svih k/a, osim 4 k/s, 1 k/r; Žrtve: svih k/a osim 2 k/s & 1 internacionalac
Prizren 48 Optuženih	33	17	35	2	11 lica	Optuž: svih k/a, osim 2 Albanca.Albanije, 2 k/t; Žrtve: svih k/a, osim 2 k/t
Peci 33 Optuženih	21	13	26	7	Nijead	Optuž: svih k/a osim 5 Alb.Albanije, 1 k/r; Žrtve: svih k/a osim 3 k/r, 1 internacionalac
Mitrovica 7 Optuženih	6	1	6	1	Nijedan	Svih Optuženici/Žrtve k/a

PR: Ubistvo: 10 osuđenih, 5 oslobođenih (k/s Žrtve), 4 optužnice odbacene: Poku. Ubistva: 5 osuđeni, 2 optužnice odbacene; Silovanje: (uključujući teško silovanje i pokušaj silovanja): 2 krivi, 1 oslobođen; Drogu: 4 Osuđenih; Placka/Krada: 7 osuđenih, 4 oslobođenih.

GN: Ubistvo: 5 osuđenih, 1oslobodne; Pok.ubistva: 2 osuđenih, 1 oslobođen; Silovanje: 3 osuđenih, 5 oslobođenja; Pljacka: 5 osuđenih; Oružuje: 5 osuđenih; Druga (Dela.manje ozbiljnosti): 8 osuđenih, 2 oslobođenja.

Ovaj broj uključuje sudenja koja nisu završena pre 31-og Jula 2000.

PZ: Ubistvo: 3 osuđenih; Poku.Ubistva: 3 osuđenih, 1optužba odbacena; Teške telesne povrede: 1 osuđen; Silovanje: 3 osuđenih, 1 oslobođen; Pljacka/Krada: 8 osuđenih, 1 oslobođen, 1optužba odbacena; Oružje: 3 osuđenih, 1optužba odbacena; Druga (Dela.manje ozbiljnosti): 12 osuđenih, 1 optužba odbadena. Jedanovek je osuđen za krađu i teško silovanje.

PE: Ubistvo: 3 osuđenih, 1 oslobođen; Pok. Ubistva: 5 osuđenih, 5 oslobođenih; Silovanje: 2 osuđenih; Krada/Poku.krade: 8 osuđenih; Oružje: 5 osuđenih; Drogu: 2 osuđenih; Omogucavanje bekstva: 2 osuđenih, 1 oslobođen. Jedanovek je osuđen za Krađu i Pokušaj Ubistva

MI: Ubistvo: 2 osuđenih, 1 oslobođen; Poku.Ubistva: 2 osuđenih; Napad: 1 osuđen; Oružje: 1 osuđen.

A. Prosek Kazne:

- i. **Ubistva:**
PR: 10 godina 3 meseca; PZ: 10 godina. 3 meseca; Gn: 11 godina.; MI: 10 godina. 6 meseca; PE: 8 godina
- ii. **Silovanja:**
PR: 2 godine. 3 meseca; PZ: 2 godine. 1 mesec Gn: 5 godina 5 meseca PE: 6 godina. 5 meseci
- iii. **Pljacka:**
PR: 1 godina.; PZ: 1 godina. 6 meseca; PE: 2 godine. 6 meseca
- iv. **Posedovanje Oružja:**
PR: Svih oslobođenih; PZ: 5 meseca; Gn: 8.4 meseca; MI: 3 meseca; PE: 1.8 meseca

B. Vrhovni Sud Kosova

- i. **Uložene Žalbe ***
29 Uložene Žalbe: 22 odbijene- 7 primljene
- ii. **Predlozi za produženje pritvora**
71 uložene
71 primljene
- iii. **Zahtev za Izuzeće Sudije**
3 uložena
3 odbijena

*VSK nije mogla da pruži informaciju da li je žalba uložena od javnog tužilaca ili optuženika.

C. Druge Statistike

- i. Za ovaj raport je intervjuisao 196 pritvorenika;
- ii. monitorisao 77 od 116 Završenih sudjenja u Okružnim Sudovima (66%);
- iii. 116 Sudjenja za 169 optuženika;
- iv. 140 optuženih su osuđivani (83 %);
- v. 29 optuženika oslobođeni;
- vi. Minoriteti: 9 optuženika: 4 Kosovska Srba, 2 Kosovska Roma, 2 Kosovskih Turcina, 1 Kosovski Musliman (svih su osuđeni) (vecina žrtava su bili Kosovski Albanci); 9 Žrtva: 3 Kosovski Srba, 4 Kosovski Roma, 2 Kosovski Turci (Vecina optuženika su bili Kosovski Albanci).

Deo 2 - Istorijat

Decenije komunističke vladavine, deset godina aktivne represije i intervencija NATO su znatno imali uticaj na pravosuđe Kosova. U vreme kad je UNMIK pristigao i ustanovio se na Kosovu, sudski sistem nije funkcionirao. Vecina sudija i tužilaca koji su bili aktivni pre bombardovanja NATO-a otišli su, a za one koji su ostali cesto je govoreno da su služili Beogradskom represivnom režimu.¹

Kad je Milošević pristao na uslove Vojno-tehnickog sporazuma, kojim je zvanično završena NATO intervencija,² Savet bezbednosti Ujedinjenih Nacija usvojio je Rezoluciju 1244 10-og juna 1999. U ovoj Rezoluciji predviđeno je Ustanovljenje Privremene administracije Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK) pod kojom narod Kosova može uživati " suštinsku autonomiju i racionalnu samoupravu- u okviru Savezne Republike Jugoslavije. Odgovornosti medunarodne civilne vlasti obuhvataju i vršenje "funkcija civilne uprave tamo gde i dokle je to potrebno".

Posle perioda " K- dana"³ medunarodna zajednica uložila je bezbrojne napore da ustanovi multi-etnicki pravosudni sistem. Medjutim, posle ustanovljenja Vanrednog pravosudnog Sistema (VPS) i procesa koji je doveo do naimenovanja sudija u redovnim sudovima, postale su ocigledne teškoce da se ubede clanovi manjinskih zajednica da se ukluce ili da ostanu u sudskom sistemu. Ujedinjenost u posvecenosti diskriminaciji i nasilju, nova kampanja nasilja, progoni i gaženje ljudskih prava pripadnika manjina znatno su usporili nastojanja UNMIK-a da ustanovi pravosudni sistem koji bi pružio dovoljne garancije o nepristrasnosti za sve Kosovare.

I. Vanredni Pravosudni Sistem

28-og juna 1999. SPGS je izdao vanredni dekret za ustanovljenje Zajednickog savetodavnog veca za privremena sudska naimenovanja (ZSV). Glavni mandant ZSV-a sasatojao se od davanja preporuka za privremena naimenovanja sudija i tužilaca Vanrednom pravosudnom Sistemu (VPS) na Kosovu za tromesecni period koji može biti obnovljen. Primarni cilj VPS-a bio je da sprovedu preudsusko saslušanje optuženih koji su bili u pritvoru, nakon što su bili uhapšeni od strane KFOR-a. Sledeci preporuke ZSV-a između juna 1999. i septembra 1999, SPGS je naimenovao ukupno pedeset-pet (55) sudija i javnih tužilaca. Etnicki sastav je kako sledi: 42 kosovska albanca, 7 kosovska srbina, 4 kosovskih muslimana, 1 kosovski turcin i 1 kosovski rom.

Privremeni okružni sudovi i kancelarije tužilaca ustanovljeni su u Prištini, Prizrenu, Kosovskoj Mitrovici i u Peci. Mobilne jedinice radile su izvan Prištinskog okružnog suda i pokrivalo su oblast koja nije bila pokrivena ostalim sudovima.

U julu 1999. prvi sudija kosovski srbin napustio je VPS i otišao u Srbiju. U septembru 1999. jedan kosovski srbin tužilac dao je ostavku, i nakon toga još jedan sudija kosovski srbin napustio je svoj položaj pošto je bio napadnut, navodno od kosovskih albanaca. U Oktobru

1999, troje preostalih sudija kosovska srba i jedan tužilac podneli su ostavke. Tvrdili su da je njihov odlazak motivisan nedostatkom sigurnosti, primenjivanje nesankcionisanog zakona od strane sudija i tužilaca kosovskih albanaca, diskriminacija, i nedovoljno placanje.

25-og jula 1999, SPGS odobrio je UNMIK-ovu Uredbu 1999/1, koja je osigurala da ce primenjivi zakon u Kosovu biti zakon na snazi pre pocetka NATO intervencije 24. marta 1999. Ova uredba zahteva da primenjivi zakon bude u skladu sa medjunarodno priznatim standardima ljudskih prava, Rezolucijom 1244, i drugim UNMIK-ovim uredbama.

Clanovi vecine pravnih zajednica kosovskih albanaca nisu prihvatili i suprostavljali su se primenjivom zakonu koji je doneo UNMIK, naime, "srpskom" zakonu Miloševićevog represivnog režima do NATO intervencije. Sudije i tužioci su rado su vodili krivicne postupke po Krivicnom zakonu SRJ i, kad je to bilo primenljivo, Krivicni Zakon SFRJ, jer su oba zakona bili na snazi pre nego što su Beogradske vlasti lišili Kosovo statusa autonomne pokrajine 22. marta 1989. Medutim, mnogi sudije i tužioci kosovski albanci zanemarili su UNMIK-ovu Uredbu 1999/1 i umesto toga primenjivali su Krivicni zakon Socijalisticke Autonomne Pokrajine Kosova koji je bio poništen i zamenjen Krivicnim zakonom Socijalisticke Republike Srbije pošto je Kosovo postalo deo Srbije 1989-1990. Dok su Krivicni zakon Kosova i Krivicni zakon Srbije slicni u mnogim aspektima, primenjivanje nedozvoljenog zakona pokrece mnoga ozbiljna pitanja koja se ticu zakonitosti postupka.⁴

Nedostatak materijalnih izvora, bilo da se to odnosi na kancelarijska zalihe, inventar ili drugu osnovnu opremu takode su doprinosili krizi. Niže plate i zakašnjenja u placanju sudija, sudija-porotnika, javnih tužilaca, sudski naimenovanih branilaca i drugog sudskog osoblja bila je još jedna briga. U oktobru 1999. sudsko osoblje u Prištini stupilo je u dvodnevni štrajk zato što su smatrali da ponudena stipendija od 300 DM nije dovoljna za sudije.

U decembru 1999, SPGS je objavio Uredbu 1999/24 kojom je ukinuo Uredbu 1999/1 i ponovo uspostavio da primenjivi zakon bude iz perioda Socialisticke Autonomne Pokrajine Kosova. Imajuci u vidu ovu osnovu, VPS je ukinut, nove sudije i javni tužioci bili su naimenovani i položili zakletvu za rad u novom regularnom sudskom sistemu od januara 2000. nadalje.

II. Osnivanje Regularnog Pravosudnog Sistema

UNMIK-ovom Uredbom 1999/7 od 7-og septembra 1999, ustanovljena je Pravosudna savetodavna komisija (PSK) sa mandatom da preporucuje kandidate za naimenovanje sudija i tužilaca na trajnoj osnovi. PSK je takode bila ovlašćena da preporuci disciplinske mere, uključujući i suspendovanje sudija i javnih tužilaca. Dok je ZSV prestalo sa svojim aktivnostima 10-og septembra, PSK je pocela sa radom 27 oktobra 1999.

PSK je objavila konkurs za postavljenje sudija na celom Kosovu. Pocevši od novembra 1999. PSK je primila više od 700 prijava i obavila oko 560 individualnih intervjuua. Uprkos

znatnih napora UNMIK-a da u pravni sistem ukljuci i manjine vrlo malo članova manjina se prijavilo navodeći dva razloga za to,- prvo, bezbednost se nije mogla garantovati i drugo, Beograd je preporučio srpskim sudijama da ne učestvuju. Tokom njihovih zasedanja 11-og i 12-og decembra PSK je izabrala 301 profesionalnih sudija, javnih tužilaca i sudije porotnika. Preporuke su bile prenete SPGS 13-og decembra 1999.

Prva ceremonija svečanog polaganja zakletve održana je u januaru 2000.g., ali sa manjim brojem naimenovanih sudija pripadnika manjina koji su učestvovali u ceremoniji. Iako su naimenovani 301 sudija i javni tužilaca, samo 245 sudije i 45 tužilaca su se zakleli. Od profesionalnih sudija koji su položili zakletvu samo osam (8) njih su bili pripadnici manjina, uključujući 2 srbin.⁵ Među porotnicima samo 13 su bili pripadnici manjina, nijedan od njih kosovski srbin. Od javnih tužilaca samo dvojica su pripadali manjinama kosovske zajednice.⁶ 13 sudija podneli su ostavke i četiri (4) nikad nisu ni poceli da rade. Jedan tužilac je takode podneo ostavku. Od 31-og jula 2000, bilo je 230 sudija, 235 porotnika, i 41 javni tužilaca.

U avgustu 2000, SPGS je naimenovao još 125 sudije, 309 porotnika i 17 javnih tužilaca. Od prvog septembra 2000 nije dat etnicki sastav.

III Sudovi

Postoji po jedan Okružni Sud na svakom od pet regiona na Kosovu. Okružni sud je nadležan da sudi u krivičnim slučajima za koje je predviđena kazna zatvora stroža od pet godina. Opštinski sud je nadležan da sudi u krivičnim slučajevima za koje je predviđena kazna do pet godina zatvora. Trenutno 17 opštinskih sudova funkcionišu na Kosovu. Sud za prekršaje je nadležan da sudi krivične slučajeve za koje je predviđena kazna do dva meseca zatvora. Trenutno 19 sudova za prekršaje funkcionišu na Kosovu. Vrhovni Sud Kosova predstavlja najviši žalbeni sud na Kosovu.

¹ Izveštaj Br.2: Razvitak Kosovskog Pravo-sudnog Sistema (10 Juni do 15-og Decembra 1999).

² Vojno Teknički Sporazum između Medunarodnih Bezbednosnih Snaga (KFOR) i Vlade Savezne Republike Jugoslavije i Srbije, 9-og Juna 1999.

³ Period 12-og Juna 1999 Kada je KFOR Ušao na Kosovu.

⁴ Id. Strana. Do 15-og Decembra 1999 više od 100 pred-sudska saslušanja su bila izvršena i sva saslušanja su bila rukovodena ili pod Krivičnim Zakonom Kosova ili Krivičnim Zakonom SRJ a nijedno pod Krivičnim Zakonom Srbije.

⁵ Kosovski Srbi Sudije su dali zakletvu u Opštinski sud u Kamenicu. Prvog Septembra 2000, pozivajući se na sigurnosna pitanja odbili su da rade.

⁶ UNHCR/OEBS ocenjivanja situacije minoriteta na Kosovu (Period koji obuhvata od Novembra 1999 do Januara 2000,) strana 6.

Deo 3: Važeci zakon na Kosovu

Najveći problem u krivično pravnom sistemu na Kosovu ostaje nedostatak razjašnjenja važećeg zakona, posebno njegova primena.

I Osnova važećeg zakona

Trenutna osnova zakona je Rezolucija Saveta bezbednosti UN 1244 koja je izražena u UNMIK-ovoj Uredbi 1999/24. Ova Uredba kaže da su primenjivi zakoni Uredbe koje je izdao SPCG, i Zakon koji je bio na snazi na Kosovu 22. marta 1989. (s tim da Uredbe imaju prvenstvo u slučaju konflikta). Pored toga, Uredba kaže da:

“2. Ako sud kompetentne jurisdikcije, telo, ili lice koje treba da sprovede odredbe zakona utvrdi da predmetna stvar ili situacija nije pokrivena zakonima predviđenim u članu 1 postojeće Uredbe, ali je obuhvaćena drugim zakonom na snazi na Kosovu posle 22. marta 1989. koji nije diskriminatoran, i koji je u skladu sa članom 3 ove Uredbe, dati sud, telo, ili lice ce, kao izuzetak, primenjivati taj zakon.

“3. Pri izvršavanju svojih funkcija, sva lica koja vrše javne dužnosti ili su na javnim funkcijama na Kosovu dužna su da poštuju međunarodno priznate standarde o ljudskim pravima koji su posebno izraženi u:

Evropskoj Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda od 4-og novembra 1950. i protokolima uz to.

“4. Nijedno lice koje vrši javne dužnosti ili se nalazi na javnoj funkciji na Kosovu neće diskriminirati drugo lice po bilo kojoj osnovi kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, religija, političko ili drugo mišljenje, prirodno, etničko ili socijalno poreklo, asosijaciji sa narodnom zajednicom, imanjem, rođenjem ili drugim statusom. U krivičnim postupcima, optuženi ima pravo da koristi najpovoljnije odredbe u krivičnim zakonima koji su bili na snazi na Kosovu između 22 Marta i datuma sadašnje uredbe.

U pismu Predsedniku Advokatske Komore u Beogradu, od 14. juna 2000, SPCG je potvrdio da član 3 Uredbe 24/1999 važi i za sudije i da ovo znači da oni ne smeju da primenjuju bilo koju odredbu domaćeg zakona koja nije u skladu sa međunarodnim standardima za ljudska prava.

Veliki broj izvora zakona na Kosovu ustanovljenih od strane UNMIK-a znači da i dalje postoji razumljiva konfuzija između pravosuđa i advokata o tome koji zakon važi za posebne slučajeve. Ova konfuzija je najviše vidljiva kada je rec o primeni standarda o ljudskim pravima. Najveći problem s kojim se SMPS sreo s tim u vezi je: prvo, nedostatak razjašnjenja o tome koji zakoni imaju prvenstvo u slučaju konflikta; drugo, problem o tome kako direktno primeniti zakon o ljudskim pravima, uključujući nepoznavanje takvog zakona;

i treće, problemi da se obezbedi da svi nadležni organi poštuju zakon - što je osnovni princip za sve demokratske države, kako je izraženo u principima OEBS-a.¹

II. Prvenstvo zakona

Uredba 1999/24 je stvorila četiri moguća izvora primenjivog zakona na Kosovu:

- i. Zakon koji je postojao na Kosovu 22. marta 1989,
- ii. UNMIK-ove Uredbe,
- iii. Zakon koji je bio primenjivan na Kosovu između 22. marta 1989. i 12. decembra 1999. (datum kada je odredba 1999/24 stupila na snagu) ako je on bio povoljniji za krivičnog okrivljenika ili ako je popunjavao neku prazninu gde zakon iz marta 1989. ne postoji,
- iv. Međunarodni standardi i zakoni o ljudskim pravima.

Sa tako mnogo potencijalnih izvora zakona, veoma je važno da se razjasni koji zakon ima prvenstvo. Ovo, međutim, nije slučaj sa tekucim zakonom na Kosovu. Iako Uredbe imaju prvenstvo nad zakonom iz 1989, hijerarhija među ostalim izvorima zakona još nije razjašnjena. Pravila postavljena Uredbom 1999/24 da zakoni od 1989-1999 mogu da se primenjuju kada su povoljniji za optuženog su potencijalan izvor konfuzije, ali SMPS se nije suočio sa takvim incidentom gde je ova odredba zakona primenjena.

Najveći problem ostaje što pravo prvenstva zakona o međunarodnim ljudskim pravima nad domaćim zakonima nije posebno izraženo u Uredbi 1999/24. Ovo je suprotno činjenici da je prvenstvo zakona o ljudskim pravima iznad svih ostalih zakona, što je jasno izloženo u pismu SPGS koje je gore pomenuto. Problem ostaje u tome kako osigurati da ovu prednost shvati i primenjuje Kosovska pravna zajednica. Da bi se pomogla ova primena planirana je radna grupa za identifikovanje onih odredbi ZKP SRJ koje su u jasnoj protivrecnosti sa međunarodnim zakonom o ljudskim pravima.

III. Primenjivanje Zakona o ljudskim pravima

Iako mnogo, ako ne i većina zemalja, Zakon o ljudskim pravima smatraju za vrhovni u svojim ustavima, primena takve prednosti u praksi je teška. Većina međunarodnih ugovora koji se direktno primenjuju na Kosovu su izjave o standardima koji mogu biti teško primenjeni u individualnim slučajevima. Najviše razvijeni organ međunarodnog zakona o ljudskim pravima je naden u sudskoj praksi Evropskog Suda za ljudska prava (ESLjP), koji je razvio praksu primenjivanja standarda Evropske Konvencije za ljudska prava (ECHR-EKLjP). Ipak, primenjivanje ove sudske prakse direktno u domaćim sudovima stvara problem na celom kontinentu, čak i u onim zemljama koje su bile potpisnice te konvencije iz 1950.

Ovaj drugi problem direktno se odnosi na Kosovo, posebno pošto većina pravosuđa i advokati poznaju pravni sistem gde zakoni o ljudskim pravima nisu nikada bili primenjivani, i gde je primena precedentnog (običajnog) prava nepoznata. Ova situacija je slična onoj u

Bosni gde EKLjP je primenjivana direktno ali tamo su Vece za ljudska prava i Ustavni sud bili u mogucnosti da obezbede smernice o uskladenosti zakonodavstva sa EKLjP. Takav centralni upravni organ ne postoji na Kosovu. (iako bi Ustavni Sud koji je poredvidjen po Ugovoru iz Rambujea mogao da vrši ovu ulogu). Ombudsperson ce biti u mogucnosti da objavljuje uputstva za uskladivanje zakona sa medunarodnim standardima, ali ostaje da se vidi da li ce se one tretirati kao obavezujuce za sudstvo i da li ce se jednako primenjivati. Nedostatak centralnih uputstava još više otežava rad sudija, koji nisu upoznati sa zakonima o ljudskim pravima i kako ih primenjivati, i doneti sud o uskladenosti odredba sa domacim zakonom. Zbog toga, postoji ogromna potreba da SPGS izda jasna uputstva u vezi ovih pitanja.

Postoje tri glavna nacina na koje bi sudije trebalo da primenjuju Zakon o medunarodnim ljudskim pravima u sudovima na Kosovu.

(a) Neprimenjivane nekompatibilnih zakona

Najocevidniji slucaj je kada sud primenjuje neku odredbu domaceg zakona koja nije u skladu sa medunarodnim standardima. Iako postojeci zakon na Kosovu jeste u skladu sa medunarodnim standardima, odredene odredbe nisu. Kako ce se videti kasnije u izveštaju clanovi koji su u suprotnosti sa EKLjP ukljucuju clan 74 ZKP SRJ, koji omogucava istražnom sudiji da se meša u komunikacije izmedju okrivljenog i njegovog branioca. Clan 152 ZKP SRJ dopušta policiji da pritvori svedoke na mesto zlocina i zadrži ga do 6 sata dok istražni sudija ne stigne. Ovaj clan je povreda EKLjP zato što pritvor sa ciljem da neko bude doveden pred istražnog sudiju kao svedok nije dovoljan razlog za pritvor po clanu 5(1)EKLjP.

Same UNMIK Uredbe mogu biti u suprotnosti sa medunarodnim standardima o ljudskim pravima. Uredba koja jasno krši EKLjP i MZCPP je Uredba 1999/26, o produženju pritvora u istražnom zatvoru, zbog toga što ne dozvoljava nezavisan pregled pritvora od strane suda.² Jos jedno moguće kršenje EKLjP su ovlašćenja za pritvor koja su data predstavnicima zakona po Uredbi 1999/2, koje se tumaci kao "preventivni pritvor" iz bezbednosnih razloga, a to je oblik pritvora koji je jasno zabranjen po clanu 5(1) EKLjP i precedentnom pravu.³

Uprkos ovih kršenja medunarodnih standarda, SMPS nije pratio nijedan slucaj u kome sud nije primenjivao odredbe domaceg zakona gde su one kršile medunarodne standarde o ljudskim pravima.

(b) Primena ljudskih prava kao vodica u primenjivanju postojecih zakona

Najprakticnija upotreba medunarodnih zakona za ljudska prava je da se u svakodnevnoj praksi donose odluke, ukljucujuci tu i situacije da li da se iskljuce dokazi ili da se odobri pritvor. Na primer, Evropski sud za ljudska prava jasno traži od vlasti da obezbede besplatnu pravnu pomoc, ukoliko lice nema sredstva za to, u krivicnim slucajevima gde je

sloboda tog lica u pitanju.⁴ Član 67(1) ZKP SRJ predviđa da: "optuženik ima pravo na advokata tokom cele krivične procedure". Sud koji primenjuje EKLjP trebalo bi da protumači ovu odredbu sa ciljem da se odmah osigura pristup braniocu. Međutim, u mnogim slučajevima sud nije obezbedio advokata uprkos činjenici da su se optuženici suocili sa mogućim pritvorom a, u nekim slučajevima, i sa deportacijom iz zemlje.

Propust suda da obezbedi Advokata je istaknut je u proganjanju žena iz inostranstva koje su se na Kosovu bavile prostitucijom, mnoge od kojih su tvrdile da su žrtve trgovine belim robljem. U Mitrovici, dve žene iz inostranstva su bile uhapšene, između ostalih tokom racije u jednom baru. Ove žene su tvrdile da su dovedene na Kosovu sa lažnim obecanjima, njihove pasoše su oduzeli trgovci belim robljem i bile su prodate radi prostitucije. Uprkos tome, ove žene su osuđene zbog bavljenja prostitucijom na 30 dana zatvora i deportovane sa Kosova sa zabranom povratka od tri godine. Sud nije obezbedio ovim ženama branioca. U jednom drugom slučaju u Prizrenu kao rezultat racije u baru 8 žena iz inostranstva uhapšeno je i optuženo za prostituciju, osuđene su na deset dana zatvora i deportovane iz zemlje sa zabranom povratka od tri godine. Sve ovo se dešavalo u vremenskom periodu od 48 sati od hapšenja. Sud nije obezbedio pomoć advokata ovim ženama.

Administrativno odeljenje pravde (UNJAD) izdalo je instrukcije sudovima na Kosovu, u vezi sa sudski imenovanim advokatima u kojima su istaknuti standardi EKLjP i predviđeno je naimenovanje advokata u slučajevima gde je moguća kazna zatvora, ako to zahteva pravda.⁵ Na ovaj način, zakon o ljudskim pravima mora da se upotrebi kao vodič u primenjivanju postojećih zakona. Standardi ljudskih prava mogu da pomognu da se donese odluka da li je neko lice pritvoreno na duži period od neophodnog, da li postoji opravdan razlog, ili da li je suđenje bilo fer, uključujući tu i koji svedoci bi trebalo da se saslušaju, ili da li treba isključiti dokaze, kao što je na primer test sa poligrafom. Glavni razlog opiranja od strane suda da primene i da rade u skladu sa zakonima o ljudskim pravima je nepoznavanje ovog zakona, i to kako njegove suštine tako i u vezi konkretne primene u praksi. Ono što je ovde potrebno jeste naročito obuka u vezi sa precedentnim pravom EKLjP i u vezi sa njegovom primenom u posebnim situacijama svakog slučaja.

(c) Popunjavanje praznina u zakonu

Međunarodni zakon za ljudska prava može se primeniti direktno da se popune praznine u zakonu. Velika zaštita koju nudi međunarodni zakon za ljudska prava može ići mnogo dalje od bilo koje usko definisane i određene odredbe u domaćem zakonu. Sudski sistem koji je upoznat sa ovim zakonom i dosledno primenjuje međunarodni zakon za ljudska prava može da popuni velike praznine u postojećem zakonu sa ciljem da zaštiti prava građana.

Jedan primer gde bi takva rupa trebalo da se popuni je nedostatak odredbe u domaćem zakonu Kosova koja dopušta da svaki pritvor, posebno oni koji su izvršeni od strane KFOR-a i UNMIK-a, mogu da budu osporeni na sudu. Ovakvo pravo je direktno osigurano po članu 5(4) EKLjP i članu 9(4) MZCPP. Prema tome, za svaki sud bi bilo opravdano, imajući u vidu prvenstvo međunarodnog zakona o ljudskim pravima, da razmotri svaki slučaj u kome

se osporava pritvor nekog lica, i da naredi oslobađanje pritvorenika. Ovo se, u stvari, već desilo pred sudskim većem na suđenju u Okružnom sudu u Gnjilanu kada su se suocili sa nezakonitim pritvorom od strane KFOR-a. Veće je izjavilo da je pritvor nezakonit, bazirajući svoju odluku na EKLjP.

IV. Primena zakona na sve organe vlasti

Sve vlasti na Kosovu, uključujući tu i SPGS i KFOR dužni su da poštuju važeći zakon na Kosovu, uključujući i međunarodne standarde za ljudska prava.

UNMIK je obavezan primenjivim zakonom, i kao organ UN, po međunarodnim standardima za ljudska prava. Ovo je objašnjeno u Rezoluciji UN 1244 Saveta bezbednosti, i Uredbi 2000/38 o osnivanju Ombudsperson Institucije. SMPS nije upoznat sa nekim slučajem gde je UNMIK negirao međunarodne standarde za ljudska prava kao neprimenjive za njih. Međutim, po Uredbi UNMIK-a 2000-47, u izvesnim okolnostima, UNMIK ima imunitet na sve sudske postupke. Ovo podleže konačnoj odluci Generalnog sekretara UN, ako bi takav imunitet sprečavao sprovođenje pravde. Ovakav dalekosežni imunitet veoma otežava, a ponekad i onemogućava, da pojedinci odbrane svoja prava od državnih organa.

Neosporno je da SPGS, kome je poverena sva izvršna i zakonodavna vlast na Kosovu, mora da poštuje međunarodne standarde za ljudska prava. On ili bilo ko od njegovih zvaničnika nisu nikada negirali to. Ombudsperson ima ovlašćenja da istražuje privremenu civilnu upravu, ili bilo koju centralnu ili lokalnu instituciju.⁶ Međutim, nema pravnog leka za odluke koje donosi SPGS. SMPS posebno je zainteresovan da li se ovlašćenja SPGS da pritvori neko lice izvršavaju uz poštovanje standarda ljudskih prava, uključujući tu i da se odluka o pritvoru opozove na sudu. Ovo je pokazano u slučaju Afrim Zecirija, gde, u vreme pisanja ovog izveštaja, nije bilo moguće da se pravno opozove odluka SPGS o odobravanju pritvora.

Što se tiče KFOR-a, ovlašćenih bezbednosnih snaga UN, koje su sastavljene u većini od zemalja koje su članovi glavnih međunarodnih sporazuma o ljudskim pravima, one su obavezane po međunarodnim standardima za ljudska prava u svim aspektima svojih dužnosti. U nedavnom izveštaju Veka UN za mirovne operacije istaknut je " Suštinski značaj sistema Ujedinjenih Nacija da poštuje i promoviše međunarodne instrumente i standarde za ljudska prava i međunarodni humanitarni zakon u svim aspektima svojih mirovnih i bezbednosnih aktivnosti," (paragraf 6). U stvari, ovo je objašnjeno 4-og Jula 1999. od strane Sergio Viera de Mello, tadašnji UN Specijalni Predstavnik Generalnog Sekretara na Kosovu. U jednom dokumentu pod nazivom "Izjava o Pravima koja KFOR ima za hapšenje i pritvor" Gospodin de Mello je izjavio da KFOR ima " Mandat i odgovornost da obezbedi javnu sigurnost i mir... dok UNMIK ne bude u mogućnosti da preuzme potpunu odgovornost." U izjavi je posebno istaknuto da će pri izvršavanju ovih zadataka međunarodni standardi za ljudska prava važiti i za KFOR.

U Uredbi 2000-47 se kaže da je KFOR –dužan da poštuje važeći zakon I Uredbe ukoliko one nisu u suprotnosti sa izvršenjem mandata koji je njemu poveren po Rezoluciji Saveta bezbednosti 1244.- Međutim, Rezolucija 1244 ne daje KFOR-u ovlašćenja da krši medunarodne standarde o ljudskim pravima. Buduci da u vezi sa UNMIK-om, imunitet koji je dat KFOR-u po Uredbi 2000-47, stvara znatne prepreke za efikasnu zaštitu prava.⁷

Tokom Rasprave za okruglim stolom koju je organizovao Kosovski institut za pravosuđe jula meseca u Prištini, predstavnik pravnog odeljenja KFOR-a izjavio je da je KFOR obavezan međunarodnim zakonima za ljudska prava. Međutim, ova izjava nije univerzalno poštovana u svim oblastima aktivnosti KFOR-a. Narocito, tvrdi se da je Rezolucija UN 1244 njima dala ovlašćenja da pritvaraju lica na neodređeno vreme bez ikakve zaštite. SMPS je nastavio da dokumentira slucajeve gde su lica zadržana "po naredbi Komandanta KFOR-a" (poznati kao KOMKFOR pritvor) bez bilo kakve mogućnosti da se ospori njegov pritvor na sudu. Štaviše, ovi pritvori izgleda da se vrše zbog toga što doticno lice predstavlja "pretnju za javni red i mir". I zaista, Uredba UNMIK-a 1999-2 predviđja privremeni pritvor ili ograničenje slobode kretanja pojedincima koji opredstavljaju pretnju javnom redu i miru.⁸ Međutim, pretnja javnom redu i miru, u odsustvu konkretne sumnje da ce doticno lice izvršiti prekršaj, ne može biti dovoljan razlog koji opravdava pritvor po medunarodnom zakonu o ljudskim pravima.⁹

V. Primeri nekonzistentnih pristupa zakonu od strane Okružnih sudova

U sledecem delu opisan je izvestan broj slucajeva gde su Okružni sudovi nedosledno primenili zakon, u nekim slucajevima krseci domaci i medunarodni zakon. Ovo nije ni u kom slucaju konacna lista.

(a) Izjave pred Istražnim Sudijama

U nekim slucajevima gde su umešani svedoci kosovski srbi, istražne sudije propustaju da citaju izjavu datu od strane svedoka. Radije, od svedoka se jedostavno traži da potpiše svoj iskaz, štampan na albanskom jeziku, bez verifikacije njegove tacnosti na jeziku koji svedok razume. Ovo je kršenje prava na fer sudenje, odredbe koja je predviđena u clanu 6 EKLjP.

(b) Skraceni izvod svedocenja za zapisnik

SMPS je pratio mnogo slucajeva u kojima je predsedavajući sudija citao za zapisnik skraceni izvod izjave okrivljenog-svedoka a nije davao doslovni prikaz. Izgleda da ZKP SRJ dopušta ovo.¹⁰

Buduci da optuženi ima pravo na tacan pregled stvari, SMPS veruje da samo doslovni zapisnik sa sudjenja može da zaštiti optuženikovo pravo na žalbu, kako je to predviđeno u clanu 14 (5) MZCPP. U slucaju Petera Muirukija *et al* zapisnik je bio sacinjen *a verbatim* (*doslovno*) o postupku sudjenja.

(c) "Citanje" izjave za zapisnik od strane sudije

U nekim slučajevima predsedavajući sudija je priložio izjave uz zapisnik a da nije citao izjave niti otkrio njihov sadržaj okrivljenom licu. Ovo se takođe odnosi i na praksu da se svedok pozove da "da istu izjavu (dokaze) kao što je dao pred istražnim sudijom", a da se ne procita njegova izjava javno na sudu tako da je i okrivljeni može čuti. Izjava svedoka se zatim prilaže uz sudski zapisnik. Ovakva praksa može da ospori pravo okrivljenog lica na pošteno i javno sudjenje.

(d) Uredba 2000/17

Izgleda da je nerazumevanje Uredbe 2000/17 rašireno u okružnim sudovima po celoj provinciji. SMPS je izbrojao mnogo slučajeva gde predsedavajući sudija prihvata izjave svedoka po ovoj Uredbi. U slučajevima gde svedok ne može da prisustvuje istražnom saslušanju ova Uredba dopušta samo izjave svedoka koje su uzete od strane nadležnih organa za sprovođenje zakona da budu prihvacene kod istražnog sudije u preliminarnoj istrazi, a ne na sudenju. U stvari u članu 3 razjašnjeno je da optuženi ima pravo da ispita ove svedoke na sudenju kako je to garantovano po međunarodnim standardima.

(e) Odstranjivanje sa-optuženih lica iz sudnice

U slučajevima gde je bilo više od jednog okrivljenog, SMPS je zapazio da neka sudska veća zahtevaju od sa-optuženih lica da napuste sudnicu tokom svedocenja drugog okrivljenog na sudu. Očigledno da je ovo dozvoljeno po ZKP SRJ, opravdavajući ovo da predsedavajući sudija ima obavezu da –upozna- okrivljenog sa svedocenjem sa-okrivljenih lica.¹¹ Ali, u slučajevima koje je SMPS nadgledao predsedavajući sudije nisu to svedocenje izneli pred sa-okrivljena lica. Ova odredba u ZKP SRJ krši pravo okrivljenog lica –da mu se sudi u njegovom prisustvu.¹²

(f) Neadekvatna prevodenja u sudu

Tokom monitoringa slučaja u okružnim sudovima, SMPS je opazio rasprostranjene probleme u vezi sa sudskim tumačenjem i prevodenjem.¹³ Ovo uprkos činjenici da domaći zakon osigurava ravnopravnost regionalnih jezika u sudskoj proceduri. U Junu 2000, UNJAD je izdao instrukcije sudovima, podsećajući ih na njihovu obavezu po ovom pitanju.¹⁴

Advokat koji je zastupao Miloša Jokica, kosovskog Srbina na sudenju za genocid, nije prisustvovao prvog dana sudjenja. U njegovom odsutstvu veće je sa javnim tužiocem razmatralo šta dalje da rade. Ova konverzacija je trajala negde oko 45 minuta i završila se kada je veće odredilo novi datum za sudjenje, izjavljujući da ako branioci ne uspeju da stignu na sledeće saslušanje, sud će naimenovati nekog lokalnog branioca. Ne pitajući optuženog da li on hoće da zadrži iste branioca za sledeće saslušanje, ništa od gore pomenutog nije

prevedeno na srpski jezik. Kada je SMPS istakao ovu stvar kod predsednika Okružnog suda, bili su informisani da pošto suđenje još nije pocelo, to znaci da nema "postupka", i, prema tome, prevodenje nije bilo obavezno.

Na suđenju Miloša Jokica, vece je parafrazirao svedocenje svedoka. Nekoliko puta svedocenje svedoka nije bilo prevedeno za medunarodnog sudiju do trenutka kada je predsedavajući sudija parafrazirao svedocenje.

Na prvom suđenju Momcilovicima, sudski prevodioci su seli sa tužilstvom i sa braniocima. Tokom tri dana svedocenja, prevodenje na srpskom je cesto bilo korigovano od strane suda, i što je cudno od strane lica u publici. SMPS je zapazio da mnogo puta optuženici nisu mogli da cuju prevodioce. Na drugom suđenju drugi pristup je preduzet. Stub III (OEBS) je snadbeo sud sa opremom za simultano prevodenje. Sudski prevodioci su takode bili novi. Ponekad oprema nije radila, ali ipak svedoci su nastavili sa svojim svedocenjima koja nisu nikada prevedena za medunarodnog sudiju. Ponekad prevodioci bi stali i nisu prevodili pitanja/govor branioca zato sto je on pricao suvise brzo. Nije bilo prevodenja toga sto je receno ali suđenje je nastavljeno.

PREPORUKE SMPS

1. Medunarodni zakon o ljudskim pravima (posebno ESLjP i njegova sudska praksa) imaju prednost nad svim ostalim zakonima. U skladu s tim, preporučljivo je da UNMIK i KFOR deluju striktno u skladu sa ovim zakonima i promovišu njihovo primenjivanje.
2. Preporučuje se da SPGS izda Administrativnu direktivu kojom se potvrđuje da:
 - i. Medunarodni zakon o ljudskim pravima ima prednost nad svim zakonima;
 - ii. Sudije i tužiocci su obavezni da ne primenjuju odredbe ZKP SRJ koje su u suprotnosti sa ovim standardima;
 - iii. U skladu sa ovim obavezama, sudije i tužiocci dužni su da upotrebe medunarodne standarde o ljudskim pravima rešavanja pitanja koja nisu obuhvacena u ZKP SRJ.
3. Kosovski pravni institut treba da obezbedi opširniju obuku u vezi primene medunarodnih standarda o ljudskim pravima u kontekstu krivicnog pravosudja, i to kako za lokalne tako i za medunarodne sudije i tužioce. Posebno svi naimenovani sudije i tužiocci trebalo bi da prodju intenzivni kurs obuke pre no što preduzmu svoje zvanicne funkcije.
4. Preporučuje se da Odeljenje pravde izmeni sadašnje Administrativne instrukcije u vezi sudske naimenovanih branioca tako da se obezbedi da branioci budu naimenovani u svim slucajevima kada se lica suocavaju sa mogucom deportacijom.

5. Preporučuje se da Odeljenje pravde izda Administrativne instrukcije i/ili cirkularno pismo kojim se osvetljava sledeće:

- i. Sudovima treba obezbediti prikladnu opremu radi osiguranja zapisnika *a verbatim* (doslovce) u svim zakonskim postupcima;
- ii. U skladu sa pravom ispitivanja svedoka, optuženike ne treba udaljavati iz sudnice tokom saslušanja;
- iii. U skladu sa pravom da mu bude sudeno u njegovom prisustvu, svedocenja data od strane svedoka bez prisustva branioca ili optuženika neće biti prihvacena i ne mogu činiti osnovu za presudu;
- iv. Sve izjave date od stranaka tokom istražnog saslušanja i sudjenja moraju biti kompletno i potpuno upisane u zapisnik sa saslušanja.

¹ 1990 Vidi dokument od Sastanka u Kopenhagenu Konferencija za Ljudske Dimenzije od CSCE narocito paragrafi: (5:3)- Dužnost vlade I javnih vlasti da rade u skladu sa ustavom I postupiti konzistenciji sa zakonom;

(5.5)-Delatnost vlade I administracije takoder kao one sudske bice izvršena u skladu sa sistemom osnovan zakonom. Uvažavanje tog sistema mora biti osigurano;

(5.6)-Vojne snage I policija bice pod kontrolom, I odgovoran , civilnim vlastima;

(5.7)- Ljudska prava I fundamentalna sloboda bice garantirana zakonom I u skladu sa njenim dužnostima pod međunarodnim zakonom.

² Vidi SMPS raport #6 produzetak pritvora vremenski limit I prava pritvorenika: Nezakonitost uredbe 1999/26 (29 April 2000).

³ Vidi Jecius v Lithuania, ESLjP, App.34578/97, 31 Juli 2000.

⁴ Vidi Benham v UK 22 E.H.R.R.293, gde ESLjP je potvrdio da interesi pravde zahtevali državnu odredbu branioca u svim slucajevima gde bi sloboda jednog lica mogla biti dovedena u opasnost.

⁵ Vidi projekat UNMIK pravda 2000/17: Instrukcije prosirenje uslova za sudsko imenove braniocce- nepotpisano. Interes pravde mora biti interpretirano u skladu sa Benham v UK *Id.*

⁶ UNMIK Uredba 2000/38, o osnivanju Ombudsperson Instituciju na Kosovu, Sekcija 3.

⁷ Uredba 2000/47 O Statusu, Privilegija I Imuniteta KFOR-a I UNMIK-a I njihovoh osoblja na Kosovu, 18 Avgust 2000.

⁸ Uredba 1999/2 o Ogranichenju pristupa individima I njihovo udaljivanje da bi Osigurali Javni Red I Mir, 12 Avgust 2000.

⁹ Irska v UK (1979-80) 2 EHRR 25 Jecius v Lituanije ESLjP 31 Juli 2000.

¹⁰ Vidi Clan 222 SRJ ZKP.

¹¹ Clan 319 SRJ ZKP.

¹² Clan 14(3) (d) MKCPP.

¹³ Vidi Clan 7 SRJ ZKP.

¹⁴ Vidi UNMIK Pravda 2000/8: *Upotreba Jezika u sudskim procedurama*, 28 Jun 2000.

Deo 4: Zabrana arbitrarnog lišenja slobode i pritvora

Clan 9 i 14 MKCPP i Clan 5 i 6 EKLjP obezbeđuju okvire koji služe da zaštite pojedince od bilo kakve forme lišenja slobode ili pritvora. Clan 9(1) predviđa da: "Svako ima pravo na slobodu i sigurnost. Niko ne može biti podvrgnut arbitrarnom lišenju slobode i pritvoru. Niko ne može biti lišen slobode osim po osnovama i u skladu sa postupkom kako je predviđeno po zakonu". Ova odredba se ogleda u Clanu 5(1) ESLjP.

MKCPP i EKLjP osiguravaju da sva lica u pritvoru imaju pravo da ospore zakonitost njihovog hapšenja i pritvora u bilo koje vreme.¹ ZKP SRJ ne predviđa mehanizam kojim bi pritvorenicima mogli da ospore zakonitost njihovog pritvora. SMPS je ranije izvestio da je neobebeđenje mehanizma *habeas corpus* ozbiljan nedostatak u domaćem zakonu. Kao rezultat toga, neka lica se trenutno drže u produženom pritvoru od strane UNMIK-a i KFOR-a bez pravnog leka, uprkos činjenici da su oni mogli biti subjekti arbitrarnog lišenja slobode ili pritvora.

Pored toga, MKCPP i EKLjP predviđaju da lice za koje se potvrdi da je žrtva arbitrarnog lišenja slobode ili pritvora ima pravosnažno pravo na kompenzaciju.² U skladu sa ovim međunarodnim standardima, ZKP SRJ takode predviđa pravo na kompenzaciju za lica koja su nezakonito uhapšena ili pritvorena.³

I. Nezakoniti pritvori od strane UNMIK-a i KFOR-a

SMPS je pratio slucajeve u kojima su lica bila pritvorena od strane UNMIK-a, izvršne vlasti, i KFOR-a u kojima su prekršene postupci koji su predviđeni u ZKP SRJ. Ovi slucajevi arbitrarnog pritvora ilustruju da postoji trenutna potreba za pravilnim mehanizmom po kome sva lica koja su pritvorena na Kosovu mogu da ospore zakonitost njihovog hapšenja i pritvora.

(a) "Ekstradicija" Moses Omwenoa

2-og juna 2000, *Moses Omweno* je bio uhapšen u Najrobiju od strane Kenijskih vlasti na osnovu zahteva UNMIK policije. *Omweno* je bio bivši radnik Medunarodne organizacije za migraciju (IOM) u Prištini koja je podnela žalbu protiv njega kod UNMIK Policije za krađu. *Omweno* je bio zadržan u Najrobiju *izolovan u samici* do 6-og jula 2000, kada je skinut sa jurisdikcije bez sudskog saslušanja što je kršenje domaceg zakona u Keniji i međunarodnih standarda za ljudska prava. *Omweno* je doveden iz Kenije na Kosovo od strane Kenijske policije i IOM predstavnika bez pasoša. 8-og juna 2000. *Omweno* je stigao u Prištinu gde je bio uhapšen i pritvoren od strane UNMIK policije. Dok je bio u pritvoru, UNMIK policija ga je tri puta ispitivala ne informirajući ga o njegovim pravima. Kršeci ZKP SRJ, javni tužilac je proširio optužbe izvan osnova za izdavanje naloga o hapšenju *Omwena* uključujući i dve nove navodne krađe. Tokom procesa *Omwenove* ekstradicije UNMIK policija nije uspela da konsultuje pravnu službu UNMIK policije, UNJAD ili kancelariju SPGS. Pri traženju da

Omweno bude izrucen iz Kenije, UNMIK policija je postupila krseci opširne odredbe ZKP SRJ o ekstradiciji.

14-og jula 2000, SMPS je izdao izveštaj pod nazivom "Ekstradicija" *Mosesa Tengeya Omwenoa*. Na bazi nalaza tog izveštaja, SMPS je zakljucio da nacin na koji je *Omweno* bio "izrucen" iz Kenije na Kosovo, njegov naknadni pritvor i proširenje optužbi protiv njega predstavlja kršenje domaceg i medunarodnog zakona. Na toj osnovi, SMPS je zakljucio da je okružni sud u Pristini nenadležan, i da je njegov pritvor bio nezakonit. SMPS je preporucio SPGS da bi najprikladniji i najefekasniji pravni lek bio izvršna naredba za trenutno oslobadanje *Omwenoa*. Ova preporuka je data u svetlu cinjenice da primenjivi zakon ne predvidja mehanizam habeas corpus pomocu koga bi mogla da se ospori zakonitost lišenja slobode i pritvora, i posebne okolnosti slucaja.

U to vreme, *Omweno* je ostao u pritvoru, ali okružni sud u Pristini bio je informisan o izveštaju SMPS-a i njegovim zakljuccima. Kao rezultat toga, 20-og jula 2000, istražni sudija je inicirao sastanak sa ženom *Omwenoa* na kome joj je rekao da bi *Omweno* mogao da bude osloboden uz kauciju ako to može priuštiti, i da ce morati da obeca da ce ostati u Prištini. G-da *Omweno* je izjavila da ce morati da razgovara sa svojim mužem o ovim uslovima. 21-og jula 2000, istražni sudija je informisao G-du *Omweno* da ce *Omweno* morati da ostane u Prištini da saceka sudenje. Kasnije, medutim, istražni sudija je ukinuo je pritvor *Omwenoa* bez tih uslova, ali uz obecanje da *Omweno* odgovori na sve sudske pozive. Tokom saslušanja, istražni sudija je izjavio *Omwenu* da je sumnjao u *Omwenovu* nevinost i da je verovao da ce biti optužen. Ukidanje pritvora bila je naredba za oslobadanje u kojoj nije bio sadržan sudski nalaz o zakonitosti *Omwenovog* pritvora.

SMPS je bio informisan da je istražni sudija incirao ovo "saslušanje" koje nije bilo u skladu sa ZKP SRJ u vezi odredbe za kauciju ili ukidanje pritvora. "Saslušanje uz kauciju" bio je *ad hoc* i neprikladan pravni lek za *Omwenov* slucaj, zbog toga što to nije bilo dovoljno da bi služilo kao mehanizam habeas corpus kojim bi se osporila zakonitost pritvora kako je predvidjeno po medunarodnom zakonu o ljudskim pravima.

(b) COMKFOR "Pritvori" (u komandi KFOR-a)

U slucaju Šabana Becirija i Đemalja Sejdiu, sudija je naredio da osumnjiceni budu oslobodeni 16-og novembra 1999. Medutim od 16-og novembra 1999. do dana njihovog sudenja 25-og jula 2000, Beciri i Sejdiu su bili zadržani u pritvoru po naredbi COMKFOR-a. Na dan njihovog sudenja dovedeni su u sudnicu sa lisicima. Na bazi primedbe branioca i izjave tužioca da on nije zatražio da optuženi budu pritvoreni, sudsko vece je odlucilo, na bazi Uredbe 1999/24 i EKLjP, da samo sud ima pravna ovlašćenja da neko lice liši slobode. Posle ovoga KFOR je oslobodio Becirija i Sejdiu.

Ovaj slucaj ilustruje da KFOR nastavlja da pritvara lica radi krivicne istrage uprkos zakonite naredbe za oslobadanje od strane sudije. Kao što se vidi COMKFOR "pritvori" su neprikladno upotrebljeni i uzurpiraju zakonite odluke suda koje su donete "u skladu sa

procedurama predviđenim zakonom.", što pokazuje da su neka lica arbitrarno (samovoljno) pritvorena.

Po COMKFOR-u, njihova ovlašćenja za pritvor poticu iz Rezolucije 1244 koja ovlašćuje KFOR sa odgovornostima da, između ostalog, osiguraju "javni red i mir dok međunarodno civilno prisustvo ne bude u mogućnosti da preuzme odgovornost za ove dužnosti." (paragraf 9(d)).

Može se tvrditi da UNMIK možda još nije u poziciji da preuzme "Potpunu Odgovornost" za javni red i mir na Kosovu. Ali ipak UNMIK policija, ima nadmoc u celoj provinciji, i ima sudski sistem koji funkcioniše. Kao rezultat toga, cini se da ima vrlo malo opravdanja za nastavlanje takozvanih COMKFOR "pritvora."

Medutim, u izuzetnim slucajevima gde su "pritvori" primenjeni, u skladu sa međunarodnim standardima, tu mora da postoji pravni mehanizam gde pritvorenik može da ospori zakonitost njegovog pritvora.

(c) Naredbe za pritvor od strane SPGS

29. maja 2000. Afrim Zeciri uhapšen je zbog ubistva tri kosovska srbina u Cernici, u jugoistocnom delu Kosova. Pošto je pokrenuta istraga i saslušani svedoci istražni sudija je obavestio SMPS da je javni tužilac 21. Jula 2000 odustao od gonjenja. Istražni sudija, međunarodni sudija, izdao je naredbu da se Zeciri oslobodi 25. Jula 2000.g. Dana 26 jula 2000, COMKFOR je uputio pismeni zahtev SPGS u kome po Rezoluciji 1244 i Vojno-tehnickom sporazumu zahteva ovlašćenje da pritvori Zecirija na 14 dana. Tog istog dana, SPGS izdao je -naredbu- kojom dozvoljava produženje pritvora Zeciriju za još 30 dana.⁴ 18. avgusta 2000 SPGS produžio je pritvor Zeciriju za još 30 dana. Zeciiri je ostao u pritvoru da današnjeg dana.

U Rezoluciji 1244 se kaže da je –sva zakonodavna I izvršna vlast, uključujući I upravljanje sudsvom, biti ... poverena UNMIK-u- (stav 35) Vlast koja je poverena UNMIK-u – sprovedice Specijalni predstavnik.- (stav 39). Pod pretpostavkom da SPGS zaista ima ovlašćenja da pritvori, onda vršenje takvih ovlašćenja, kao i kod sudova, mora da se obavlja –u skladu sa postupkom koji je zakonom predviđen.

U skladu sa međunarodnim standardima o ljudskim pravima, sve izvršne odluke kojima se naredjuje pritvor moraju da se podvrgnu pregledu od strane suda, u ovom slucaju od strane Vrhovnog suda Kosova. Ali tekuće stanje domaceg zakona, kao što je ranije pomenuto, ne obezbedjuje mehanizme kojima bi pritvorenik mogao da ospori pritvor. SMPS je obavešten da je branilac Zecirija uložio pismenu žalbu kod suda, UNMIK-a i KFOR-a zahtevajući oslobadjanje svog klijenta.

U Rezoluciji 1244 takodje se tvrdi da će SPGS – promovisati nezavisnost pravosudnog sistema kao garanta vladavine prava-. (Stav 40)⁵ Odluka o pritvoru koju je primenio UN, u svetlu zakonske odluke o oslobadjanju koju je doneo međunarodni sudija, dovodi u pitanje

ovlašćenja i nezavisnost sudova. Obrazloženje u vezi sa naimenovanjem međunarodnih sudija, između ostalog, upravo je izvršeno radi zaštite od stvarne ili prividne pristrasnosti sudstva.

Imajući u vidu pitanja koja su napred izložena Zeciri bi trebalo da bude oslobođen iz pritvora i ima pravo na kompenzaciju za svoj nezakoniti pritvor. Štaviše, UNMIK treba da ustanovi zakonski mehanizam po kome bi sva lica koja su pritvorena na Kosovu mogla da ospore zakonitost njihovog hapšenja i pritvora. Preporučuje se da primena izvršne vlasti po Rezoluciji 1244 u vezi pritvora bude suspendovana do ustanovljenja takvog mehanizma.

II. Pravo da bude brzo doveden pred Sudske vlasti

Jedna od zaštita od arbitrarnog hapšenja i pritvora je pravo da bude brzo doveden pred sudiju ili lice ovlašćeno da vrši sudsku vlast.⁶ Racionalna pozadina ovog prava je pravo da osigura da nezavistan i nepristrasan sudski sistem ima kontrolu nad lisenjem slobode, od strane izvršnih vlasti i da spreči kršenje drugih fundamentalnih prava, kao što je pravo na humano postupanje.⁷ Da bi ovo pravo ispoštovalo, pojava optuženog pred sudske vlasti je neophodna. Štaviše, službenik koji je ovlašćen zakonom da izvrši sudske dužnosti mora biti nezavistan od izvršnih vlasti i političkih partija.⁸ Kao rezultat toga, organi za primenu zakona ne mogu izvršavati funkciju organa koji su zakonom ovlašćeni da vrše sudske dužnosti. Pored toga, tužilac kao jedna od stranaka u slučaju ne može izvršiti ovu funkciju pošto on ne poseduje potrebnu nepristrasnost.⁹ Nema tu kršenja prava sudske kontrole nad pritvorom, ako je lice pritvoreno od strane izvršnih vlasti i ubrzo pušteno pre nego što je odvedeno pred sudske vlasti.

Iako nije jasno izražen vremenski period koji osigurava to pravo za pritvorenika da bude brzo doveden kod sudije, jurisprudencija međunarodnih ljudskih prava osiguravaju neka uputstva. *Komitet UN za Ljudska Prava* osigurava autoritativnu interpretaciju člana 9(4) MKCPP, i istice da "zakašnjenja ne smeju biti veća od nekoliko dana."¹⁰ Evropski sud za ljudska prava našao je da je policijski pritvor jednog lica u Severnoj Irskoj, osumnjicenog za terorizam, koji je bio držan u pritvoru 4 dana i 6 sati bio kršenje prava da bude odveden brzo pred sudske vlasti.¹¹ Iako je sud priznao narocito specijalne okolnosti sa kojima se suocavaju vlasti u Severnoj Irskoj, sud je našao da ako bi se dopustilo da te okolnosti opravdavaju duži period pritvora pre sudskog saslušanja to bi onda "poremetilo samu suštinu prava na brzu sudsku kontrolu."

(a) Domaci zakon o hapšenju i pritvoru

ZKP SRJ predviđa da se istražni pritvor može narediti, ako postoji jedan od četiri specifičnih razloga za istražni pritvor, od strane istražnog sudije u prvoj instanci i posle toga od strane veća sudija ili veća Vrhovnog suda.¹² Organi koji sprovode zakon mogu da uhapsu i pritvore neko lice ako postoje razlozi za istražni pritvor, međutim, ZKP SRJ daje pravo organima koji sprovode zakon da dovedu pritvorena lica kod *istražnog sudije u roku od 24 sata od trenutka kad su pritvoreni*. Ako tako ne postupi, organi za sprovođenje zakona moraju da

demonstriraju kod istražnog sudije da su postojale okolnosti koje su onemogućavale pojavljivanje pritvorenika kod istražnog sudije na vreme. ZKP SRJ eksplicitno dopušta organima koji sprovode zakon da dovedu pritvorenika kod istražnog sudije nižeg nadležnog suda gde je zlocin izvršen, ako je lakše stici do tog suda."¹³

Kao izuzetak, organi koji sprovode zakon mogu da –narede- istražni pritvor. Da bi pritvorio po ovim osnovama, organi koji sprovode zakon moraju da imaju osnovani strah da to lice može pobeći, ili da znaju za postojanje narocitih okolnosti koje opravdavaju strah da još jedan zlocin može biti izvršen ili da to lice može uništiti "tragove zlocina" Ovaj pritvor može da traje maksimum tri dana, racunato od trenutka kada je priveden.¹⁴ Ova naredba za pritvor trebalo bi da bude u skladu sa gore navedenim odredbama o istražnom pritvoru, s tim da "naredba o pritvoru bice u pismenoj formi..." i nalog za hapšenje treba da se pokaže licu na koje se odnosi u momentu privodenja ili najkasnije 24 sata od njegovog pritvora. Zakon osigurava pravo na žalbu protiv ove pismene odluke za pritvor i eksplicitno upucuje organe koji sprovode zakon da osiguraju da pritvorenik dobije pravnu pomoc pri podnošenju žalbe. Pored toga, ZKP SRJ predvidja da organi koji sprovode zakon moraju odmah da izveste javnog tužioca o pritvoru po nalogu policije.¹⁵

U svim slučajevima hapšenja i pritvora, ZKP SRJ predvidja da se nalog o hapšenju mora uruciti uhapšenom licu ili u vreme hapsenja ili u roku od 24 sata od pritvora.¹⁶ Pritvoreno lice ima pravo da se žali protiv tog naloga za hapšenje u roku od 24 sata od urucenja naloga.

(b) Pravilo "72 sata"

SMPS je zapazio da je standardna procedura za UNMIK policiju i KFOR da zadrže lica 72 casova pre nego što ih odvedu pred sudske vlasti, a ne kao izuzetak kako je to predvidjeno po ZKP SRJ. Ova praksa je nazvana " pravilo 72 casa."

Ova praksa je prekršaj ZKP SRJ koji predvidja da pritvorenik bude odveden kod istražnog sudije u roku od 24 casa. SMPS nije upoznat da je u nekom slučaju procedura ZKP SRJ ispoštovana. U stvari, u Maju 2000, UNMIK policija je izdala izjavu o politici hapšenja i pritvora, *Bilten 15, u koojise kaže da " kada je osumnjiceni stavljen u pritvor, slučaj se mora predstaviti javnom tužocu u roku od 72 casa od hapšenja."* SMPS je istakao ovu stvar UNMIK policiji da se ovaj član ne slaže sa ZKP SRJ, niti zadovoljava zahteve prava da doticno lice bude brzo izvedeno pred sudske vlasti po medunarodnim zakonima za ljudska prava.

Štaviše, SMPS je zapazio da policija i sud sistematski ne uspevaju da izdaju nalog za hapšenje u roku od 24 casa od pritvora kako je predvidjeno primenjivim zakonom. ZKP SRJ, osigurava pravo uhapšenog lica na žalbu protiv naloga za hapšenje. Ova odredba, ako se primenjuje, pomagla bi u zaštiti protiv arbitrarnog hapšenja, gde su lica bila pritvorena bez osnovane sumnje da su pocinili krivicno delo. Izdavanje naloga za hapšenje, medutim, ne zadovoljava zahtev prava da lice bude brzo odvedeno pred sudske vlasti. Pored toga, policija I dalje rutinski ne uspeva da izda pismenu odluku o istražnom pritvoru kako to preporucuje ZKP SRJ. Kao rezultat toga, odredba primenjivog zakona koja dopušta pravo

na žalbu protiv takve odluke ne može se praktično upotrebiti. Međutim, pismena odluka o pritvoru od strane policije ne zadovoljava zahteve člana 5(3) EKLJP i člana 9(4) MKCPP.

U svetlu činjenice da UNMIK policija ima nadmoc u najvećem delu Kosova i da sada postoji sudski sistem koji funkcioniše, uključujući i opštinske sudove, SMPS veruje da praksa držanja lica 72 casa nije više potrebna i nije u skladu sa ZKP SRJ. Rezultat toga je da ova praksa podvrgava pritvorena lica kršenju njihovih prava da budu tretirani "u skladu sa procedurom predviđenom zakonom". Ova praksa mora da prestane i UNMIK policija i KFOR bi trebalo da u roku od 24 casa od njihovog privođenja dovedu uhapšena i pritvorena lica kod istražnog sudije. Samo u izuzetnim okolnostima UNMIK policija i KFOR mogu da pritvore lice do 72 casa, a da ga ne odvedu pred sudske vlasti.

(c) Produženi policijski pritvori

Tokom VPS, bilo je uobicajeno da pritvorena lica budu zadržana više od 72 casa pre nego što su dovedena pred sudske vlasti. Na primer *Zymer Thaci* je bio uhapšen 25-og septembra 1999. od strane UNMIK policije i pritvoren u Prištinskom zatvoru 26. septembra. *Posle skoro mesec dana u pritvoru, 22-og Oktobra 1999, Thaci* je prvi put odveden pred istražnog sudiju. Nažalost, slicna kršenja procedure predviđene zakonom i prava da bude odmah odveden pred sudske vlasti nastavila su se od februara.

Arben i Arsim Bajrami

8-og aprila 2000, Arben i Arsim Bajrami, su bili uhapšeni zajedno sa *Peter Muriuki* za krađu iz jedne međunarodne organizacije NVO (nevladine organizacije) u Uroševcu i odvedeni u Gnjilane. Saslušani su od strane UNMIK policije dva puta bez prisustva branioca. Tokom ovih saslušanja, *Arben Bajrami* je naveo da ga je ošamario jedan međunarodni policajac, *Arsim Bajrami* navodi da ga je lokalni policajac (KPS) uhvatio za vrat i gurao ga uza zid i pretio mu. Od 8-og aprila 2000. do 19. aprila 2000., pritvorenici nisu videli istražnog sudiju niti u Okružnom sudu u Prištini niti u Opštinskom sudu u Uroševcu. 19-og aprila 2000, određeno je saslušanje kod istražnog sudije u Prištini u Okružnom sudu, ali UNMIK policija nije uspela da dovede pritvorenike na vreme. Dok su oni stigli u sudnicu, njihov branilac je bio poslat kuci. Do 21-og aprila 2000, *Arben i Arsim, proveli su 13 dana u pritvoru a da nisu videli sudskog službenika.*

Uprkos činjenici da ZKP SRJ eksplicitno osigurava da pritvorenici mogu biti dovedeni kod istražnog sudije u nadležnog suda niže instance gde je zlocin izvršen da bi se osiguralo da pritvorenici budu brzo izvedeni pred sudske vlasti. *Arben i Arsim Bajrami* su bili zadržani 13 dana u pritvoru a da nisu poslani kod sudije u Opštinski sud u Uroševcu, što je kršenje zakona. Tokom njihovog vremena u pritvoru, nisu dobili pismenu odluku za policijsko naređenje za pritvor ili pismeni nalog za hapšenje. Tokom celog ovog vremena *Arben i Arsim* nisu mogli da ospore zakonitost njihovog pritvora.

Pritvorenik S

18-og juna pritvorenik S je bio uhapšen i pritvoren od strane KFOR-a, zbog posedovanja oružja, koji su ga doveli helikopterom u Prištinu gde je pritvoren. Za ovo vreme pritvorenik S tvrdi da je intervjuisan mnogo puta od strane KFOR-a i UNMIK policije. Pored toga, izjavio je da UNMIK policija nije javila njegovoj porodici za njegovo hapšenje i mesto pritvora četiri dana. Pritvorenik S nikad nije dobio pismenu odluku o njegovom pritvoru. 4-og jula 2000, pritvorenik S je odveden kod istražnog sudije u okružni sud u Prištini. Do vremena kada je odveden kod istražnog sudije bio je u pritvoru u Prištini 16 dana. S je pušten iz pritvora 11-og jula 2000. od strane istražnog sudije pošto je javni tužilac odbacio istragu.

SMPS je bio informisan od UNMIK Policije i od strane tužioca da je u tom slučaju usmena naredba za pritvor od strane tužioca bila osnova za produžetak pritvora van vremenske granice policijskog roka za pritvor. ZKP SRJ ne predviđa naredbu za pritvor od strane tužioca, još manje usmeni nalog. Pored toga, usmena naredba policiji od strane tužioca ne zadovoljava zahteve prava da bude odveden pred sudske vlasti. Ovo pravo podrazumeva, kako je gore pomenuto, prisustvo optuženika kod ovlašćenog službenika i da taj službenik bude nepristrasan, a ne stranka u tom slučaju kao što je to tužilac. Slučaj *pritvorenika S* nije izolovan, i u drugim slučajevima usmena naredba od strane tužioca je bila upotrebljena za produživanje policijskog pritvora. Na primer, *pritvorenik A*, koji je trenutno u pritvoru, pritvoren je 8-og marta 2000. do 15-og marta 2000, šest dana u pritvoru dok nije odveden kod istražnog sudije po ovim osnovama.

6 Kosovskih Albanaca

20-og juna 2000, 6 kosovskih albanaca su uhapšena u Prištini pošto su bili zaustavljeni od strane UNMIK policije i lokalnih (KPS) policajaca. Osumnjenici su bili optuženi za delo uvrede javnog službenika, prekršaj pod jurisdikcijom Opštinskog suda. Dvojica pritvorenika kažu da nikada nisu informisani o razlogu njihovog pritvora. Obojica tvrde da su prebijeni od strane lokalne policije i zajedno tokom hapšenja, i odvojeno dok su bili u pritvoru. Neki od pritvorenika su bili oslobođeni 28. juna 2000 a neki 29. juna 2000. - 8 i 9 dana posle njihovog pritvora a da nisu bili odvedeni pred istražnog sudiju.

Advokat koji je branio neke od ovih osumnjiceni obavestio je SMPS da UNMIK policija nije informisala kompetentnog tužioca njihovom pritvoru i da nikada nije izdat pismen nalog za njihov pritvor. Ovo je potvrdio predsednik Opštinskog suda koji je izjavio da sud nije bio informisan o njihovom hapšenju i pritvoru do 30-og juna 2000, pošto su pritvorenici bili u pritvoru 8-9 dana, i oslobođeni. Tog dana, tužilac opštinskog suda je podneo zahtev za istragu u ovom slučaju i osumnjiceni su bili pozvani da se pojave pred istražnim sudijom. ZKP SRJ predviđa da organi za sprovođenje zakona moraju *odmah* obavestiti nadležnog tužioca o policijskoj "naredbi" za pritvor. U ovom slučaju nadležni tužilac nije obavešten do 8-og dana od njihovog pritvora.

Pritvorenik R

Tokom noci 8-og jula 2000 i jutro 9-og jula 2000, *pritvorenik R* je bio uhapšen u Vitini od strane KFOR zbog narušavanja policijskog casa i navodno se opirao hapšenju. Od tog dana do 27. jula 2000, kada je oslobođen, zadržan je u pritvoru u Kamp Bondsteelu. Iako je KFOR informisao SMPS da je *Pritvoreni R* odveden u Gnjilane da vidi istražnog sudiju, on u stvari nikad nije posećen od strane sudskih vlasti i nikad nije dobio nalog za hapšenje. Kao rezultat, *Pritvorenik R* je bio otprilike 18 dana u pritvoru a da nikada nije odveden pred sudske vlasti. SMPS nije mogao da identifikuje dosije o ovom slučaju ili zahtev tužioca za istragu protiv *Pritvorenika R* u Gnjilanu u Okružnom sudu, Vitini Opštinskom sudu ili u Opštinskom sudu u Gnjilanu.

Ova lica su bili subjekti nezakonitih pritvora na taj način što su pritvoreni od strane UNMIK policije i KFOR-a na duži period čime je prekršen ZKP SRJ, a nisu bili ni izvedeni pred sudske vlasti. Pored toga, SMPS je zapazio da postoje lica koja su izložena takvom nezakonitom pritvoru u vreme kada je napisan ovaj izveštaj. Na primer, *dva pritvorenika koji su trenutno zadržani od strane KFOR-a u Peci*. *Ova dvojica pritvorenika su bila uhapšena 2-og avgusta 2000 za krađu automobila*. 24-og avgusta 2000, SMPS je posetio ove pritvorenike koji do tog dana nisu bili kod istražnog sudije. Do tada pritvorenici su bili u pritvoru 22 dana i nisu odvedeni pred sudske vlasti.

U vezi sa ovim slučajevima, neki komandiri Pritvornih centara su izjavili da će zadržati ljude na neodređeno vreme dok ne postoji *naredba za oslobodenje* od strane policije ili suda. Nasuprot tome, komandiri Pritvornih centara koji drže lica više od 24 casova bez zakonite pismene odluke za pritvor, bilo od strane policije ili sudskih organa do 3 dana u izuzetnim okolnostima, imaju obavezu da odmah oslobode ta lica.

III. Pristup braniocu tokom pritvora i informisanje o njegovim pravima

Pre nego što iko bude izveden pred sudske vlasti, standardi o međunarodnim ljudskim pravima osiguravaju i druga zaštitna sredstva od arbitrarnog hapšenja i pritvora, a naročito pravo na pomoć pravnog savetnika. *Osnovni principi o ulozi branioca UN* daju pravo licima na pomoć pravnog savetnika tokom celog krivičnog postupka, uključujući i tokom ispitivanja.¹⁷ Pri utvrđivanju vremenskog perioda za pristup kod pravnog savetnika, ESLJP nalazi da je zakašnjenje u pristupu pravnom savetniku od 48 casova prekomerno.¹⁸ Vremenski period od 48 casova izložen je u principu 7 O *Osnovnim Principima uloge Branioca*. Ovo garancija je od vitalne važnosti za sprečavanje kršenja drugih fundamentalnih ljudskih prava kao što je pravo na efektivnu odbranu tokom istražnog i sudskog postupka. Pored toga, uhapšena i pritvorena lica imaju pravo da odmah budu obavestena o razlozima njihovog hapšenja,¹⁹ i pravo da obaveste svoje porodice ili nekog prijatelja o njihovom hapšenju i mestu pritvora, ili da to bude urađeno od strane vlasti.

U slučaju kršenja međunarodnih standarda o ljudskim pravima, ZKP SRJ ne osigurava pravo na trenutni pristup kod branioca.²⁰ Kako je gore pomenuto, međutim, ZKP SRJ upućuje

izvršne organe vlasti da osiguraju pristup pravne pomoci da bi se omogućilo pritvoreniku da se žali protiv policijski naredenog pritvora. Pored toga, ZKP SRJ predviđa da izvršni organi vlasti informišu porodicu uhapšenog i pritvorenog lica u roku od 24 casa od njegovog hapšenja.²¹

U slucajevima pritvorenika *S*, 6 kosovskbi albanaca i *Arsima* i *Arben Bajramjai*, porodice pritvorenih lica su angažovale privatne braniocce, tokom vremena dok su bili u pritvoru. Medutim, nijedan od ovih branilaca nije bio prisutan tokom ispitivanja ovih pritvorenika. U stvari, tokom sudenja *Peter Muriukia*, *Arbenu* i *Arsimu Bajramiu*, lokalni policajac je svedocio da tokom ispitivanja *Arbena Bajramia*, *Arben* je eksplicitno zatražio prisustvo njegovog branioca tokom njegovog ispitivanja. Ovaj zahtev je odbijen. Lokalni policajac je takode izjavio da je tokom ispitivanja *Petera Muriukia* i on tražio svog branioca, i taj zahtev je takode odbijen. Tokom vremena u policijskom pritvoru pritvorenici su morali da se podvrgnu testu detektora laži. Kao rezultat toga, primarna stvar koja je podvucena na sudenju *Petera Muriukia*, *Arbena* i *Arsima Bajramia* bilo je vodenje policijske istrage u svetlu poricanja izjava date policiji od strane ocedidaca. Pri pozivanju policajaca kao svedoka, tužilaštvo je postavilo pitanje kredibilitnosti izjava optuženih i svedoka u vezi sa policijskim ponašanjem. Odredba o obezbedjenju branioca kada optuženi to zatraži tokom ispitivanja zaštitila bi doticna lica od ovoga i na kraju bi osigurala poštenije vodjenje postupka. 21-og avgusta 2000, *Peter Muriuki*, *Arben* i *Arsim Bajrami* su oslobođeni od optužbe za krađu i pušteni iz pritvora.

U biltenu 15 UNMIK policije, koji je izdat posle pritvora *Arbena* i *Arsima Bajramija*, predviđeno je da UNMIK policija mora da informiše to lice o razlogu njegovog hapšenja, o pravu na cutanje i da ne daje nikakvu izjavu, pravo da informiše porodicu ili poslodavca o njegovom pritvoru, pravo da kontaktira advokata pre nego što daje bilo kakvu izjavu pred vlastima koje su ga uhapsile. Iako bilten obezbedjuje ova prava, SMPS je zapazio da ova prava nisu uspešno ostvarena od njihovog izdavanja, na primer porodica *Pritvorenika S* nije bila informisana o njegovom hapšenju i mestu pritvora do 4-og dana od njegovog pritvora. Štaviše, SMPS je zabeležio da je još uobicajena praksa za UNMIK policiju i KFOR da ispituju pritvorenike bez prisustva njihovog advokata. Medutim, UNMIK trenutno pokušava da reši pitanje pristupa advokatu od trenutka hapšenja.

IV. Pretpostavka o nevinosti i pravo na sudenje u razumnom vremenskom periodu ili oslobadanje do sudenja

Medunarodni standardi o ljudskim pravima, predviđaju pretpostavku o oslobadanju do sudenja u skladu sa fundamentalnim principom pretpostavke o nevinosti i pravu na slobodu i bezbednost lica. Clan 9(3) MKCPP i clan 5(3) predviđa da uhapšena ili pritvorena lica imaju pravo na "sudenje u okviru razumnog vremenskog perioda ili oslobadanje do sudenja." Ovo znaci da vlasti moraju delovati sa posebnom ekspeditivnošću i hitnošću kada je optuženi lišen slobode pre nego što je dokazano da je kriv za krivicno delo. Što se tice maloletnih osumnjicenika, medunarodni standardi o ljudskim pravima kažu da "hapšenje, pritvor ili stavljanje u zatvor deteta treba da se preduzme kao poslednja mera... i za najkraci vremenski period."²²

ESLjP je istakao da vlasti moraju da pokažu *"bitan i dovoljan razlog"* koji opravdava istražni pritvor.²³ Komitet za ljudska prava tumačio je da MKCPP dopušta istražni pritvor, ali samo kad je to *"neophodno"* što bi trebalo da se bliže protumaci. ESLjP i MKCPP priznale su da istražni pritvori mogu da se naredе ako je to neophodno da bi se sprecilo bekstvo, mešanje u tok pravde, sprecili zlocini i sacuvao javni red. Jurisprudencija Evropskog suda daje uputstva o specificnim faktorima koji su neophodni da se naredi istražni pritvor u bilo kojoj od ove cetiri osnove. Pri odredivanju istražnog pritvora, vlasti imaju obavezu po ESLjP da *"pregledaju sve cinjenice koje su za ili protiv postojanja stvarne potrebe javnog interesa koje, imajući u vidu princip pretpostavke o nevinosti, daju opravdanje da se odstupi od pravila poštovanja individualne slobode i da ih izlože u svojim odlukama... (podvuceno od strane autora)"*²⁴

U toku istražnog pritvora pritvorenici imaju pravo da ospore pritvor i da osiguraju da je pritvor potpuno neophodan za napredak krivcnog postupka, da se sudenje održi u okviru razumnog vremenskog perioda i da se istraga vodi ekspeditivno. Da bi se efektivno obezbedilo pravo na osporenje, vlasti mogu da obezbede periodicni pregled pritvora, i štaviše, mogu da daju pravo pritvoreniku da sam inicira pregled na svoj predlog. Štaviše, gde postoji dovoljna promena u okolnostima pritvorenika, tu mora da postoji postupak kojim bi mogao da se ospori osnov za njihov produženi pritvor.

Forum preko koga je pritvor osporen mora imati formu suda i mora da garantuje sudski postupak.²⁵ Sledeci odluku ESLjP jasno je da ovaj postupak mora biti kontradiktoran (protivrečan) da garantuje jednakost pravnih sredstava i relevantne sastavne elemente korektnog sudenja.²⁶ Ovi elementi podrazumevaju usmeno saslušanje pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, pristup efektivnom pravnom zastupanju,²⁷ pravo da sam zastupa sebe ili preko pravnog zastupnika, i potpuno obrazloženu odluku o osnovama za naredenje produženog pritvora.

(a) Domaci zakon u vezi istražnog pritvora

ZKP SRJ istice da *"niko ne može biti smatran kriv za zlocin dok se to ne ustanovi konacnom presudom."*²⁸ ZKP SRJ predvidja da istražni pritvor treba da traje u najkracem mogucem vremenskom periodu i postavlja obavezu države *"da nastavi sa narocito hitnošcu ako je optuženi u pritvoru."*²⁹

U slucajevima gde su u pitanju maloletnici, ZKP SRJ obavezuje nadležne organe da *"nastave sa najvecem hitnošcu tako da postupak bude završen što brže."*³⁰ ZKP SRJ propisuje da istražni pritvor osumnjicenog maloletnika treba da se odredi samo *izuzetno* gde osnova za istražni pritvor postoji.³¹ ZKP SRJ propisuje da, umesto pritvora, sud treba da odredi smeštaj maloletnika u alternativnim ustanovama.³² Ako je pritvor određen, ZKP SRJ zahteva da se takav pritvor treba odrediti za mesec dana, i maksimum 3 meseca *zbog jakog razloga.*³³ Pored toga, ZKP SRJ obavezuje da kad sudenje maloletniku pocne ono se mora završiti u najkracem mogucem roku.³⁴ Zakašnjenja u istražnim i sudskim postupcima u vezi sa maloletnicima treba da se striktno nadgledaju i u nekim slucajevima da budu ovlašćena od strane predsednika suda.³⁵

Tokom sudenja maloletniku, sud ima obavezu da bude "oprezan, ima u vidu mentalni razvoj, osetljivost i licne karakteristike maloletnika, tako da vodenje krivicnog postupka nema štetan efekat na razvitak maloletnika."³⁶

Po clanu 191(2) ZKP SRJ pritvor se može odrediti ako postoji jedna od ove cetiri osnove za pritvor,-

- i. ako se krije ili ako njegov identitet ne može biti utvrđen, ili postoje druge okolnosti koje ukazuju da postoji velika mogucnost bekstva,-
- ii. ako postoji opravdani strah da ce uništiti tragove zlocina ili ako narocite okolnosti ukazuju da ce ometati istragu i na taj nacin uticati na svedoke, sa-okrivljenike ili pomocnike u prekršaju,-
- iii. ako narocite okolnosti opravdaju strah da ce se zlocin ponoviti, ili da se dovrši pokušani zlocin, ili da se izvrši zapreceni zlocin,-
- iv. ako se radi o zlocinu zbog kojeg se može izreci kazna od 10 godina zatvora ili još stroža kazna po zakonu i ako zbog nacina izvršenja, posledica ili drugih okolnosti zlocina nastalo je ili može nastati takvo uznemirenje gradana da je naredba o pritvoru (hitno) **neophodna** u ime nesmetanog vodenja krivicnog postupka ili ljudske sigurnosti (istaknuto od strane autora).³⁷

Naredba o istražnom pritvoru treba da se sacini u pismenoj formi koja osigurava pravnu osnovu i " skraceno potkrepljenje kojim se osnova za naredenje pritvora specificno argumentuje."³⁸

Žalba na naredbu o pritvoru pre optužnice od strane istražnog sudije može se dostaviti sudskom vecu koje mora da odluci u vezi te žalbe u roku od 48 sati. Posle pocetnog perioda od jednog meseca u istražnom pritvoru, pritvor može biti produžen za maksimalno dva meseca. Postoji pravo žalbe na ovu odluku. Ako je pritvor nareden u slucajevima gde je lice optuženo za delo za koje je predvidena kazna od više od pet godina, vece Vrhovnog suda može da produži pritvor za još tri (3) meseca. Po Uredbi 1999/26, ovaj period može se produžiti do 12 meseca, pre izdavanja optužnice.³⁹

Kada osnova za istražni pritvor prestane da postoji, ZKP SRJ obavezuje na okoncanje istražnog pritvora.⁴⁰ Ako se istražni pritvor ne okonca od strane istražnog sudije u okviru vremenskog perioda predvidenog zakonom, a optužnica nije podignuta, pritvorenik ima pravo na trenutno oslobadanje.

Kada je optužnica podignuta i do kraja sudenja istražni pritvor može diti nareden ili okoncan u skladu sa odlukom sudskog veca posle saslušanja javnog tužioca i bice razmatrana od strane veca sudija svakog drugog meseca. Na ove odluke može se uložiti žalba.⁴¹

(b) Produženi periodi istražnog pritvora

U svetlu cinjenice da je UNMIK morao da ponovo ustanovi pravosudni sistem na Kosovu od jula 1999.g., produženi istražni pritvori su bili najveća briga u vezi sa pravima pritvorenika tokom VPS. Međutim, SMPS je zapazio da se neka lica i dalje zadržavaju u produženim istražnim pritvorima bez optužnice ili sudjenja, što znato krši pritvorenikovo pravo na sudenje bez zakašnjenja ili za oslobađanje.

SMPS je našao da su slucajevi produženih perioda u istražnim pritvorima nesrazmerno više pogadjali kosovske srbe. SMPS je takode zapazio da u nekim slucajevima maloletnika, sudovi nisu postupali sa neophodnom hitnošću sa ciljem da se osigura da se istražni pritvor maloletnika svede na najkraci neophodni rok.

Kosovski Srbi

Iako je za neke kosovske srbe sudjenje održano tek posle pritvora od gotovo godinu dana u istražnim pritvorima, neki su još u pritvoru do pisanja ovog izveštaja. Na primer, *Slobodan Joksimovic* je pritvoren 9-og jula 1999, sudjenje je trebalo da se održi u Okružnom sudu u Prištini 1-og juna 2000, a odloženo je na neodređeno vreme. Više slucajeva u kojima su okrivljeni kosovski srbi odloženo je na neodređeno vreme u Okružnom sudu u Prištini. Na primer, sudjenje *Ljubomiru Stolicu* za pokušaj ubistva, koji je bio u pritvoru od 11-og jula 1999. i *Milošu Skulicu* za ubistvo, koji je bio pritvoren 23-og juna 1999. i optužnica pokrenuta, ali njihovo sudjenje je odloženo na neodređeno vreme.⁴²

Protiv sedam kosovskih srba nedavno je pokrenuta optužnica u Okružnom sudu u Prizrenu nakon što se približila godina dana u pritvoru, kada bi trebalo da ostvare pravo na oslobađanje. Sudjenje sedmorici još nije određeno. Devetoro drugih osumnjiceni pripadnika manjina pritvoreno je u Mitrovickom zatvoru koji je pod nadležnošću Okružnog suda u Prizrenu. Ova devetorica su još pod istragom i dosticice granicu od godinu dana u pritvoru do podizanja optužnice u septembru i oktobru 2000.

U jednom od ovih slucajeva jedan kosovski srbin, *Osumnjiceni D*, koji je bio pritvoren od oktobra 1999., UNMIK policija je zatražila njegovo oslobađanje. Preporuka UNMIK policije je bazirana na cinjenici da njihova istraga u ovom slucaju nije pronašla dokaze koji potkrepljuju optužbe, a narocito što svedoci nisu mogli da identifikuju pocinioca na slici. *D* je bio u pritvoru 10 meseci.⁴³

U slicnom slucaju *Osumnjiceni M* je bio pritvoren 24-og septembra 1999. 29-og oktobra 1999. javni tužilac Okružnog suda u Prizrenu je bio obavješten od strane UNMIK policije da nijedan od svedoka nije prepoznao pocinioca zlocina na slici. Posle zakašnjenja od sedam meseci u pritvoru, sud je suspendovao istragu, nakon toga *M* je osloboden 20-og aprila 2000., pošto svedok nije mogao da potkrepi optužbu. U slucaju osumnjicenog *M* Okružni sud u Prizrenu je ocigledno kršio obavezu da deluje po hitnom postupku kada je okrivljenik u pritvoru.

Maloletnici

13-og septembra 1999, dva maloletnika su bila uhapšena kao saocesnici u ubistvu navodno pocinjenom od strane odraslog sa-osumnjicenog. Opšte pravilo ZKP SRJ je da se maloletnicima sudi odvojeno od odraslih uz upotrebu posebne prosedure za maloletnike.⁴⁴ Medutim u ovom primeru, sud je odlucio da slucaj treba zajedno da se sudi u skladu sa odredbom koja predstavlja izuzetak od pravila koje predvidja ZKP SRJ.⁴⁵ Iako je datum sudenja određen za 23. decembar 1999, ono je odloženo zbog pitanja u vezi odredjivanja odgovarajuće moguće kazne za odraslog osumnjicenika pošto je smrtna kazna ukinuta po Uredbom 24/1999. Pitanje moguće kazne za odraslog nije uticalo na situaciju maloletnika u ovom slucaju. Medutim, sud nije izdvojio slucajeve da bi doveo maloletnike na sudenje u decembru. Ova dvojica maloletnika su ostali u pritvoru, u pritvorskom centru za odrasle, devet meseci do 28-og juna 2000, kada im je sudeno zajedno sa odraslim sa-optuženikom. U svetlu cinjenice da odredba o spajanju slucaja maloletnika i odraslog je diskreciono pravo suda nije bilo opravdanog razloga za zakašnjenje sudjenja maloletnicima u ovom slucaju. Kao rezultat toga, sud nije uspeo ni po ZKP SRJ ni po medunarodnim standardima o ljudskim pravima, da izvede pritvorene maloletnike na sudenje u najkrace moguće vreme.

Još jedan maloletnik kosovski srbin, koji možda pati od neke mentalne bolesti, pritvoren je i suocava se sa optužbama za genocid od 27-og septembra 1999. uprkos cinjenici da je istraga protiv njega završena 23 decembra 1999. Iako je sudenje određeno za 10. juli 2000, odloženo je do 14-og avgusta 2000. po zahtevu medunarodnog tužioca. SMPS je bio informisan od strane predsednika suda da se on nije saglasio sa ovim odlaganjem. Na pocetku sudenja, javni tužilac je promenio optužbu za genocid u "prouzrokovanje opšte opasnosti". U to vreme maloletnik je proveo gotovo godinu dana u pritvoru u pritvornom centru za odrasle. Pored toga, 16-og avgusta 2000, ime maloletnika objavljeno u UNMIK-ovoj izjavi za štampu.⁴⁶

Objavljivanje imena maloletnika je bilo kršenje nacionalnog i medunarodnog prava koja predvida skrivanje identiteta maloletnika. Štaviše, bilo je neopravdanog kašnjenja u sudenju ovog slucaja u svetlu cinjenice da je postajao osmomesecni period između završetka istrage protiv ovog maloletnika i sudenja gde su optužbe bile znacajno smanjene. Kao posledica toga, sud je kršio svoju obavezu da postupa sa velikom hitnjom u vezi sa ovim maloletnikom kako je obavezan da postupa po nacionalnom i medunarodnom pravu. Maloletnik je proglašen krivim i, uprkos preporukama za oslobadjanje koje su dali medjunarodni tužilac i branilac, on je osudjen da boravi od jedne do pet godina u neku ustanovu za kazneno-popravne mere. Prema ZKP SRJ maloletnici ispod 16 godina u vreme prekršaja ne mogu biti osudjeni na kaznu zatvora. Medjutim, trenutno na Kosovu uopšte ne postoji takva ustanova za popravne mere. Kao rezultat toga, verovatno da ce maloletnik ostati u nekom centru za pritvor odraslih lica na neodredjeno vreme. On nije oslobodjen do ulaganja žalbe. 19 septembra 2000. jedan drugi maloletnik proglašen je krivim za ubistvo i osudjen na popravne mere od strane istog suda. Opet izgleda da ce i ovaj maloletnik ostati u centru za pritvor odraslih lica na neodredjeno vreme.

U drugom slučaju, jedan maloletnik je bio pritvoren 27-og septembra 1999. pošto je priznao da je pucao u jednog mladica nenamerno i u samoodbrani. Tokom vremena provedenog u pritvoru pre suđenja, maloletnik je pokušao da izvrši samoubistvo, a da nije dobio prikladan tretman, o čemu je pisano ali sa dosta zakašnjenja. Sudski postupci koji su trajali gotovo četiri meseca, uključili su rekonstrukciju mesta zločina u sred grada, gde je maloletnik morao da ostane na ulicu sa vezanim rukama i ponovi zločin za približno pet časova. Po završetku suđenja 27-og juna 2000, i nakon saslušanja predložene kazne od sedam godina zatvora, maloletnik je postao vidno uznemiren i počeo je lupati i bacati nameštaj. Posle suđenja psihijatrijska ocena maloletnika je nalazila da sadašnje stanje čak i pre krivičnog dela i njegovog pritvora, maloletnik je patio od post-traumatskog stresnog poremećaja i zahtevao je intenzivni tretman. Nakon perioda od devet meseci u pritvornom centru za odrasle i četiri meseca suđenja, sud je morao da se više potruži za završetak suđenja u najkracem mogućem roku. U skladu sa tim sudije izgleda nisu obratile pažnju na stanje mentalnog zdravlja maloletnika i nisu postupali sa njim sa potrebnom sensibilitošću, bez obzira na obavezu suda da osigurava da tok krivičnog postupka ne utiče negativno na maloletnikov razvoj.⁴⁷

U slučaju jednog maloletnika, koji je pripadnik albanske nacionalnosti, sud u Prizrenu je zadržao maloletnika u pritvornom centru za odrasle više od šest nedelja, optužujući ga za krađu vozila u Prištini. Sudski spisi sadržali su uverenje Albanske neuropsihijatrijske bolnice datirano prvog Avgusta 2000, u kojoj stoji da je maloletnik bio mentalno bolestan i pod konstantnom medicinskom negom. U poslednjem danu suđenja, koje je bilo odloženo dva puta, branilac maloletnika se nije pojavio na sudu zato što je navodno bio imenovan za sudiju dva dana ranije. Kao rezultat, sudija za maloletnike za taj slučaj je od sekretarice suda zatražio da nađe jednog branioca koji je bio prisutan u zgradi. Branilac koji nije nikada bio uključen u ovaj slučaj pojavio se i razgovarao sa maloletnikom dva minuta. On nikada nije razmatrao sudske spise predmeta. Tokom ovog vremena sudija za maloletnike je dao svedoku sudske spise da ih cita pošto je on ranije izjavio da "ne može da se seti ništa u vezi slučaja." Otac maloletnika je bio prisutan na suđenju ali je otišao tokom pauze i nije bio više pozvan u salu na preostali deo postupka. Činjenica da je maloletnik posedovao pasoš (ne njegov) sa peccatom i datumom ulaska na Kosovo, četiri dana posle navodne krađe u Prištini, nikada nije pomenuta na suđenju iako je to potvrdilo maloletnikovu izjavu. Nijedan dokaz nije prezentovan sudu da je maloletnik ikada bio u Prištini, a još manje u vreme krađe. Na kraju postupka, sudija je pronašao da je maloletnik kriv za krađu vozila ali ga je kaznio "povećanim nadzorom od strane roditelja." Maloletnik je nakon toga bio oslobođen.

22-og avgusta 2000, UN DJA (Odeljenje UN za pravna pitanja) izdao je instrukcije podsećajući sudove na njihove obaveze po domaćem zakonu u vezi sa postupcima koji se tiču maloletnika.⁴⁸ Ovo obuhvata ranije instrukcije date sudovima istaćuci da je maksimalni period pritvora za maloletnike predviđen domaćim zakonom tri meseca.⁴⁹

(c) Naredenja za istražni pritvor

Mnogo, ako ne većina, odluka o pred-sudskim pritvorima od okružnih sudova i Vrhovnog suda Kosova propuštaju da izjavljuju specifične činjenice i okolnosti u vezi sa individualnim

slučajevima koji zahtevaju imponiranje pred-sudskog pritvora. U stvari, u nekim odlukama o pred-sudskom pritvoru, sud ponavlja reci o osnovama pritvora po SRJ ZKP bez pružanja cinjenica u vezi sa individualnim slučajem koja podržava lišenje slobode. Na *primer*, u slučaju *Nazime Hamiti*, kako je dole raspravljeno, sud je jednostavno ponovio *rec-po-reci* Clan 191 Satv.2 Sekcija 2. Još više, mnoge odluke izgleda da su osnovane fundamentalno u osnovanoj sumnji da je lice izvršio slučaj. Na *primer*, odluka o produžetku pritvora od Okružnog Suda u Mitrovici istice, "(O)vaj sud ima razloge za ovu odluku i takode ovo lice ce se optužiti za nasilno seksualno maltretiranje..." Praksa propušta da pruži specificne cinjenice koje zahtevaju imponiranje pritvora u jednu ili više od cetiri pravnih osnova, kršeci oboje SRJ ZKP i medunarodne standarde o ljudskim pravima. SRJ ZKP i medunarodni zakon o ljudskim pravima zahteva specificna argumentiranja koja podržavaju lišenje slobode lica pre nego je dokazan krivim za krivicno delo. Kao dopuna, medunarodni zakon o ljudskim pravima striktno zabranjuje imponiranje pred-sudskog pritvora samo na osnovi osnovane sumnje da je pritvoreno lice izvršilo krivicno delo.

(d) Istražni pritvor na osnovu zaštite javnog reda

SMPS je zapazio da praksa o neuspešnosti da osigurava opravdane odluke kao za pritvore je posebna briga u vezi sa obaveznošću clana 191(2)(4) koja je osnova za pred-sudski pritvor na osnovu zaštite javnog reda. Na *primer*, jedan produžetak pred-sudskog pritvora jednog Kosovskog Srbina po ovoj osnovi je bilo opravdano zato što je "protiv optuženog podignuta optužnica," njegovo oslobodenje bi moglo izazvati uznemiravanje stanovništva ili predstavljati prepreku za vodenje krivicnog postupka. Trenutno primenjivanje clana 191(2)(4) može rezultirati u arbitrarne pred-sudske pritvore.

Enes Hadžialjevic

Prvog aprila 2000, *Hadialjevic* je uhapšen zato što je bio prisutan u stanu prijatelja gde je pronadeno više od kilograma marihuane. Pošto je bio ispitan, osloboden je od strane UNMIK policije sledeceg dana. Dvoje ostalih osumnjiceni u slučaju ostali su u pritvoru. 10-og aprila 2000, *Hadialjevic* je vraćen u sud da bude saslušan od strane istražnog sudije. Posle saslušanja, SMPS je informisan da je *Hadialjevicev* pritvor nareden na osnovu clana 191(2),(3) i (4).

Hadialjevic je dobrovoljno otišao u pritvorni centar u Prištini gde mu nije dozvoljen ulazak zato što nije bio pod pratnjom UNMIK policije. Sledeceg dana 12-og aprila 2000, *Hadialjevic* je bio ispracen u pritvorni centar.

Hadialjevicev istražni pritvor nareden je po osnovu da su postojale "posebne okolnosti što opravdavaju strah da ce zlocin biti ponovljen" i da je "nacin izvršenja, posledice ili druge okolnosti zlocina bi mogle prozrokovati takvo uznemiravanje stanovništva da je naredenje o pritvoru (hitno) **neophodno** u ime nesmetanog vodenja krivicnog postupka ili ljudske sigurnosti." Tokom njegovih više od deset dana nakon oslobodenja od pritvora nije bilo dokaza koji bi nagovestili da bi *Hadialjevic* ponovio zlocin. *Hadialjevic* nije imao krivicnu

pozadinu. Jedini dokaz sakupljen i prezentiran na sudenju su bila svedocenja tri optuženika. Do vremena kada je *Hadialjevic* saslušan od strane istražnog sudije, ostala dvojica su dali svoje izjave i istraga je stoga završena. Istražni sudija je informisao SMPS da je tokom saslušanja ostalih optuženika bio siguran da je *Hadialjevic* bio primarni pocinilac zlocina i da je naredio njegov pritvor zato što su sa-optuženici bili u pritvoru. Štaviše, istražni sudija je istakao da na osnovu javnog reda, pritvor je opravdan za takav zlocin.

Medunarodni standardi o ljudskim pravima jasno zabranjuju upotrebu osnovane sumnje da je lice izvršilo zlocin kao jedinu osnovu za istražni pritvor. ZKP SRJ izricito istice da istražni pritvor mora biti (*hitno*) *neophodan* da bi se obezbedilo od pretnje javnom redu. Po ESLjP, mora da postoji dokaz da ce oslobađanje *stvarno dovesti do* ometanja javnog reda.⁵⁰ Nakon više od deset dana pošto je *Hadialjevic* pušten iz pritvora, nije bilo nikakvog ometanja javnog reda usled njegovog oslobađanja. Štaviše, istražni pritvor jednog lica mora biti rezultat specifičnih cinjenica u vezi sa slucajem tog lica. ZKP SRJ ne predviđa naredbu za istražni pritvor po osnovi da su sa-optuženici pritvoreni. Medutim, ovo je opšta praksa u sudovima da naređuju istražni pritvor na osnovu toga što su sa-optuženici u pritvoru.

Pritvorenic B

Pritvorenic B je bila pritvorena zajedno sa detetom od 18-og maja 2000. Ona je optužena za ubistvo njenog muža za koje je priznala da se desilo slucajno. Istražni pritvor *pritvorenic B* je osnovan bar delimicno u clanu 191 (2) (4) po tome što ako bi bila puštena moglo bi se izazvati "takvo uznemirenje stanovništva da je naređenje o pritvoru (*hitno*) *neophodno* u ime nesmetanog vodenja krivicnog postupka ili ljudske sigurnosti ili zaštite javnog reda." SMPS je bio informisan od strane istražnog sudije da ozbiljni zlocini kao što je ubistvo opravdavaju istražni pritvor. Nadalje on objašnjava da je postupio po clanu 191 (2)(4) zato što stanovnici sela *Pritvorenic B* ne mogu shvatiti da osumnjicena za ovo teško delo bude oslobodjena. Sudija je ponovio pred SMPS da ozbiljnost dela opravdava istražni pritvor.

Medunarodni standardi o ljudskim pravima zabranjuju upotrebu istražnog pritvora samo na osnovu težine krivicnog dela. Štaviše, SMPS je zabeležio da su mnoga lica koja su osumnjicena da su izvršili takva teška krivicna dela kao što je ubistvo bili oslobodeni istražnog pritvora.

Na primer, *Osumnjiceni F*, clan Kosovskog zaštitnog korpusa (TMK), civilna organizacija koja je nastala od demilitarizovane Oslobođilacke vojske Kosova (OVK), bio je umešan u seriju pucnjava visokog profila u centru Prištine koja je prouzrokovala smrt dobro poznatog TMK (bivšeg OVK) komandira i jedne druge žrtve. *F* je bio optužen za lakše ubistvo u samoodbrani, "ubistvo izvršeno u nužnoj odbrani" suprotno cinjenici da je balisticko veštacenje pokazalo da je žrtva upucana u leđa. Za razliku od *Pritvorenic B* i njenog deteta, *F* je bio pušten iz istražnog pritvora nakon njegovog hapšenja. Pored toga, zahtev po ZKP SRJ i EKLjP da pritvor mora biti (*hitno*) *neophodan* radi zaštite od uznemirenja javnog reda zahteva veće standarde u vezi sa pretnjom javnom redu od objašnjenja koje je dato od istražnog sudije u slucaju *Pritvorenic B*.

Nazime Hamiti

Hamiti, 21 godišnja nepismena devojka, bila je uhapšena i pritvorena po optužbi za ubistvo njenog deteta odmah posle rođenja u Prištinskoj bolnici. *Hamiti* je tvrdila da je beba bila rezultat silovanja i da je bila veoma uznemirana posle rođenja da nije bila svesna ubistva svoje bebe. Uprkos tome javni tužilac ju je optužio za ubistvo a ne za zlocin dete-ubistva (infanticid). Tokom saslušanja *Hamiti* pred istražnim sudijom i tokom njenog suđenja, SMPS je zapazio da je pokazivala ozbiljne znakove emocionalnog poremećaja.

Istražni pritvor za *Hamiti* je nareden na osnovu člana 191 (2), podstav 1,2 i 4. Stav 1 podrazumeva okolnosti koje " zahtevaju veliku verovatnocu bekstva" i stav 2 propisuje pouzdani strah da ce osumnjiceni uništiti tragove zlocina ili ako određene okolnosti nagoveste" da ce osumnjiceni ometati istragu uticuci na svedoke.

Naredenje pred-sudskog pritvora u slucaju *Hamiti* jednostavno ponavlja jezik iz stava 2 bez osiguravanja neke posebne okolnosti koja nagoveštava da bi *Hamiti* mogla uticati na svedoke, koji su bili doktori i medicinske sestre Prištinske bolnice. Pored toga, nisu postojali tragovi zlocina koje bi *Hamiti* mogla uništiti. Šta više, odluka ne predstavlja specificne cinjenice koje bi podržale zahtev stava 1, strah od bekstva. Zadnja osnova za istražni pritvor bila je zaštita javnog reda, koja nije sadržana u nekoj posebnoj okolnosti koja bi potkrepila da je istražni pritvor za *Hamiti* bio (hitno) neophodan.'

Medunarodni zakon za ljudska prava zabranjuje upotrebu istražnog pritvora kao kaznu za zlocine koji se smatraju kao posebne moralne opomene pre nego što se dokaže da je neko lice krivo.

Sadašnja praksa u Kosovskim sudovima u primeni osnova za istražni pritvor dovode u pitanje delovanje sudova u vezi pretpostavke o nevinosti. SMPS je ukazao, u razgovorima sa sudskim zvanicnicima, da njihovo verovanje u krivicu lica ili moralna opomena njihovih navodnih dela igraju veliku ulogu pri donošenju njihovih odluka u vezi sa istražnim pritvorom.

(e) Oспорavanje naredbe o istražnom pritvoru

Sadašnja praksa u vezi sa obavezom istražnog pritvora na Kosovu cini osporavanje odluke o pritvoru veoma teškim. Između februara i 31-og jula 2000, bio je 71 predlog za produžetak pritvora u Vrhovnom sudu, i sud je prihvatio svih 71 predloga. Ustvari, SMPS nije upoznat ni sa jednim slucajem u kome je izricanje istražnog pritvora odbaceno od strane višeg suda.

Imajući u vidu cinjenicu da istražni pritvor podrazumeva lišenje slobode lica pre nego što se dokaže da je on pocinio krivicno delo, medunarodni standardi o ljudskim pravima zahtevaju da odluke o istražnim pritvorima budu redovno razmatrane i osporavane. SMPS je prethodno pojasnio da ZKP SRJ nije u skladu sa medunarodnim standardima o ljudskim

pravima jer odredbe u vezi sa pregledom odluka o pritvoru ne garantuju efektivan forum za takvu proveru.

PREPORUKE SMPS

1. Svako lice koje je lišeno svoje slobode uprkos zakonske naredbe za oslobađanje od strane sudskih vlasti mora odmah biti oslobodeno.
2. UNMIK mora odmah da ustanovi prikladan mehanizam po kome sva pritvorena lica na Kosovu mogu da ospore zakonitost njihovog hapšenja i pritvora u bilo koje vreme. A narocito:
 - i. Vrhovni sud Kosova ovlašćen je da razmatra bilo koju žalbu od strane pritvorenika u vezi zakonitosti njegovog hapšenja i-ili pritvora
 - ii. Medunarodni sudije trebalo bi da se naimenuju u Vrhovnom sudu Kosova, radi ucestvovanja u ovim razmatranjima.
 - iii. Razmatranje u Vrhovnom sudu Kosova mora se odvijati na javnom saslušanju na kojem bi stranke bile prisutne i gde se mogu zastupati.
 - iv. Odluke Vrhovnog suda Kosova bice obavezujuce za sve organe vlasti na Kosovu
3. UNMIK mora da stvori pristupacan i efikasan mehanizam za odredjivanje kompenzacije licima koja su bila nezakonito pritvorena, ili inace imati pravo na kompenzaciju u skladu sa domacim zakonom
4. Preporucuje se da odluke o pritvoru od strane SPGS i COMKFOR-a prestanu do vremena kada ce moci da budu pravilno razmatrane od strane suda.
5. KFOR i UNMIK policija treba da prestanu sa praksom pritvora uhapšenih lica do 72 casa, ili duže, pre nego što ih dovedu pred sudske vlasti zbog kršenja domaceg zakona. Do vremena promene ZKP SRJ sve zakonske odredbe u vezi sa hapšenjem i pritvorom, kao i izdavanjem naloga za hapšenje i pismenog naređenja za pritvor od strane policije moraju biti primenjene od strane organa za sprovođenje zakona. Pritvorni Centri dužni su da oslobode lica koja nisu pritvorena na bazi zakonitog naređenja za pritvor.
6. Komesar UNMIK policije mora osigurati adekvatno dostavljanje primenjivih zakona na terenu kao i svih relevantnih internih pravilnika i postupaka.
7. U skladu sa biltenom 15 UNMIK policije, organi za sprovođenje zakona moraju informisati uhapšena lica o njihovim pravima o angažovanju pravnog savetnika ukljucujuci i tokom saslušanja i pravo na cutanje. Svim uhapšenim i/ili pritvorenim licima treba odmah osigurati pristup braniocu. Pored toga, sva uhapšena lica treba da se

informišu o razlozima njihovog hapšenja, i ako su pritvorena, da imaju pravo da informišu porodicu o njihovom hapšenju i mestu pritvora ili da to urade sprovodioci zakona. UNMIK policija treba osigurati da sve policijske stanice sadrže oznake ili pamflete koji informišu uhapšene o njihovim pravima.

8. Sudski zvaničnici bi trebalo da prestanu da daju UNMIK policiji usmena naređenja za produžetak pritvora posle perioda policijskog zatvora i da poštuju obaveze domaceg zakona i medunarodnih standarda o ljudskim pravima u vezi prava da budu brzo dovedeni pred sudske vlasti.
9. U slucajevima gde su umešani maloletnici, sudovi moraju da osiguraju da istrage i sudjenja moraju ici što je brže moguće kada je maloletnik u istražnom pritvoru, u skladu sa medunarodnim standardima o ljudskim pravima. Pored toga, u postupcima sa maloletnicima sudovi moraju pojacati svoje obaveze u vezi odgovarajuceg postupanja sa maloletnikom da osiguraju da postupak , ukljucujuci i pritvor, ne uticu negativno na mentalni i emocionalni razvatak maloletnika. UNMIK mora da poveca finansijske izvore, broj zaposlenih i kurseve obuke za Centre za socijalni rad da bi se obezbedilo prikladno tretiranje maloletnika u krivicnim postupcima obuhvacajuci i pritvor, i da ovi postupci ne uticu negativno na mentalni i emocionalni razvatak maloletnika. Sudije za maloletnike trebalo bi i dalje da poadjaju posebne kurseve obuke.
10. U svim naređenjima o pritvoru od strane sudova na Kosovu moraju se izneti specifice cinjenice koje potkrepljuju izricanje istražnog pritvora po bilo kojoj specifičnoj osnovi u skladu sa domacim zakonom i medunarodnim standardima o ljudskim pravima.
11. KFOR, UNMIK policija i UN Uprava zatvora, relevantne vlasti koje upravljaju centrima za pritvor, treba da objasne komandirima pritvornih centara da su oni obavezni da oslobode lica koja nisu pritvorena na bazi zakonite naredbe za pritvor.
12. Preporucuje se da SPCS revidira primenjivi zakon u vezi sa proverom istražnih pritvora gde bi bila obuhvacena;
 - i. Sredstva kojima se inicira provera naređenja za produženi istražni pritvor.
 - ii. Pristup kod efektivnog pravnog zastupnika
 - iii. Prikladno vreme da bi se pripremio odgovor na zahtev za produženi pritvor i, u svakom slucaju, dostavljanje primedbe o zahtevu za produženje vremenske granice pritvora najkasnije sedam dana pre saslušanja.
 - iv. Pravo na samostalno zastupanje, ili preko pravnog zastupnika.
 - v. Unapred otkrivanje bilo kojeg dokaza na koji se poziva javni tužilac ili istražni sudija kao osnovu za preporuku produženog pritvora.

- vi. Unapred otkrivanje bilo kog dokaza koji bi mogao da oslabi preporuku za produženi pritvor od strane istražnog sudije ili javnog tužilaca.
 - vii. Mogućnost predstavljanja relevantnih dokaza.
 - viii. Potpuno obrazložena pismena odluka kao osnova za produženi pritvor.
13. Kosovski pravni institut treba da obezbedi intenzivne praktične radne treninge za sve sudije i javne tužioce u vezi primene člana 191 ZKP SRJ u vezi sa istražnim pritvorom.
14. Branioци treba da se obrazuju za pružanje efektivnog zastupanja u vezi sa izricanjem naloga za istražni pritvor.

¹ Član 9(4) MKCPP i Član 5(4) ESLjP.

² Član 9(5) MKCPP, Član 5(5) ESLjP.

³ *Vidi* Član 12, Član 545 SRJ ZKP.

⁴ *Vidi* Član 9(4) MKCPP, Član 5(3) ESLjP

⁵ *Vidi* Šiser protiv Švajcarske, A/34(1979)2 ESLjP 276 "sudska kontrola na umešanje od izvršnog sa licima pravo na slobodu."

⁶ *Id.* Sud istice da karakteristika ovog službenika "je njegova nezavisnost od izvršnih I stranaka."

⁷ *Id.* Sud je izricito istakao da tužilac nije kvalifikovan za takvog službenika, niti službenik koji bi kasnije mogao da pomaže u gonjenju.

⁸ *Vidi* UN Komitet za Ljudska Prava, Opšti Komentar Br.8, stav 2

⁹ *Vidi* Brogan protiv U.K A/145-B(1988)11 EHRR 117.

¹⁰ *Vidi* Član 192, Član 197 SRJ ZKP.

¹¹ *Vidi* Član 195 SRJ ZKP.

¹² *Vidi* Član 196 SRJ ZKP.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ Član 192 SRJ ZKP.

¹⁵ *Vidi*, Princip 17(1) Telo Principa za Zaštitu svih Lica Pod Bilo Kojom Formom Pritvora ili Zatvora.

¹⁶ Murray protiv UK (1996)22 EHRR 29.

¹⁷ Član 9(2) MKCPP i Član 5(2) ESLjP.

¹⁸ *Vidi* Funke v Francuske (1993) 16 EroLjP (Evropski Raport o Ljudskim Pravima) 297 I Član 14(3)(g) MKCCP.

¹⁹ *Vidi* SMPS Raport Br.7:Pristup kod Efektivnog Pravnog Savetnika, Faza 1Hapšenje pri prvom pritvorskim saslušanjem, 23Maj 2000.

²⁰ *Vidi* Član 200 SRJ ZKP.

²¹ Pošto ovaj slučaj, upotreba testa poligrafa je bio ukinut od strane UNMIK Policije, *vidi* UNMIK Police Bilten 30 *Utilizacija Poligrafskog Teksta*, " 5 Maz 2000.

²² *Vidi* Član 37(b) u Konvenciji o pravima deteta, *vidi*, Pravilo 1 o UN Pravilima zaštiti maloletnika lišenih njihove slobode.

-
- ²³ Wemhoff protiv FRG, Clan 7 Stav 24 (1968).
- ²⁴ Letelier protiv Francuske, Clan 207 Stav 35 (1991).
- ²⁵ ESLJP Clan 5 (3) i (4) i MKCPP Clan 9(3) i (4).
- ²⁶ (1992) 14 EHRR 551, Neumeister protiv Austrie (Br. 1) (1979-80) 1 EHRR 91. Sada je odbijeno.
- ²⁷ *Vidi*, na primer, Woukam Moudefou protiv Francuske (1991) 13 EHRR 549.
- ²⁸ Clan 3 SRJ ZKP.
- ²⁹ Clan 190(2) SRJ ZKP.
- ³⁰ Clan 462 SRJ ZKP.
- ³¹ Clan 474(1) SRJ ZKP.
- ³² *Vidi* Clan 473 SRJ ZKP.
- ³³ *Id.* u Sekciji (2).
- ³⁴ Clan 462 SRJ ZKP.
- ³⁵ Clan 484 SRJ ZKP.
- ³⁶ Clan 454(2) SRJ ZKP.
- ³⁷ Tekst na Srbskom Jeziku sugestira Urgentno Neophodan
- ³⁸ Clan 192(2) SRJ ZKP "Pritvor ce biti nareden u pismenoj odluci koja sadržava sledece: Ime i Prezime lica koji ce biti pritvoren, zlocin za koji je optužen, pravnu osnovu za pritvor, instrukcije na pravo za žalbu, kratko obrazloženje stim što ce se osnov za određivanje pritvora posebno obrazložiti, službeni pecat I potpis sudije koji određuje pritvor"
- ³⁹ SMPS je vec izveštavao o propustima odredbe 1999/26 o uskladenosti sa medunarodnim standardima o ljudskim pravima. *Vidi* SMPS raport Br.6 *Nezakomitost uredbe 1999/26*.
- ⁴⁰ Clan 190(3) SRJ ZKP predvida da "U toku celog postupka pritvor ce se ukinuti cim prestanu razlozi na osnovu kojih je bio određen."
- ⁴¹ Clan 199(1) (2) (3) (4) SRJ ZKP.
- ⁴² Ova dvojica su pobegli iz pritvora 2-og Septembra 2000.
- ⁴³ Osumnjiceni D je od tada pobegao iz pritvora.
- ⁴⁴ *Vidi* Clan 457 (1) SRJ ZKP.
- ⁴⁵ *Id.* Sekcija (2).
- ⁴⁶ [Http://www.un.org](http://www.un.org), 16 Avgust 2000 Sudenje Coveka Optužen za Genocid Pocije u Mitrovici.
- ⁴⁷ Sudija u ovom slucaju je bio Predsednik Okružnog Suda, ne imenovani sudija za maloletnike. Bilo je raportirano SMPS-u da se ovo desilo zato cto sudija za maloletnike nije imao poverenje svojih kolega.
- ⁴⁸ UNMIK Pravda 2000/18: Postupci u Kojima Maloletnici su Ukljuceni, 22 Avgust 2000.
- ⁴⁹ Unmik Pravda 2000/6: *Nadgledanje Maloletnika*, 16 Maj 2000.
- ⁵⁰ *Vid*, naprimer, Letelier v Francuske (1992) 14 EHRR 83 at stav. 51.

Deo 5: Pravo na pravnog savetnika

Medunarodni standardi korektnog sudjenja namecu dvostruku obavezu u vezi sudskog naimenovanog branioca: prvo, adekvatno vreme i sredstva moraju se pružiti sa ciljem pravilne pripreme odbrane¹ i drugo, takvo zakonsko zastupanje mora biti od strane adekvatno kvalifikovanog i iskusnog lica. Branilac mora pružiti usluge koje su "prakticne i efikasne."² "Ocgledni" neuspeh da se osumnjiceni efektivno zastupa je kršenje standarda korektnog sudjenja. Iako je vodenje slucaja pitanje izmedu osumnjicenog i njegovog branioca, od države se zahteva da interveniše ako se -manifestuje - neuspeh branioca da efektivno zastupa okrivljenog.³

I. Domaci zakon

SRJ ZKP sadrži brojne odredbe u vezi sa ulogom branioca tokom istražne faze koja jasno predvidja aktivnu ulogu branioca. Slicne odredbe odnose se i na fazu sudjenja, kao što je pravo da zahteva dodatne dokaze i pravo da osporava prihvatanje dokaza, izmedu ostalog, takode su predvidene po ZKP SRJ. Za dobrobit ovog razmatranja, relevantne odredbe istražne faze bice razmatrane i odvojene u tri kategorije: funkcija "nadgledanja", funkcija sakupljanja i ispitivanja dokaza i funkcija vodenja i pomaganja istrage. Imperativ je da adekvatne olakšice i postupci budu na raspolaganju tako da se obezbedi da branioci mogu sprovesti ove funkcije efektivno.

(a) Funkcija nadgledanja

U skladu sa ZKP SRJ, sudovi i ostale relevantne vlasti su pod obavezom da iskreno i potpuno ustanove cinjenice važne za donošenje zakonske odluke i sa jednakom pažnjom, da ustanove te cinjenice za i protiv optuženog.⁴ Štaviše, jednom kada odluka za iniciranje istrage bude doneta, sud ima vecu obavezu da sakuplja, izmedu ostalog, sve dokaze i informacije potrebne za odlucivanje da li da se podigne optužnicu, sve ostale dokaze koji ne bi bili na raspolaganju na sudenju, ili predstavljanje kojih bi se moglo teško dokazati, i sve ostale dokaze koji bi mogli biti korisni u postupku.⁵

Kao deo funkcije "nadgledanja" branilac je obavezan da osigura da sud izvrši ove dužnosti pravilno, jer posledice sudskog ponašanja ce imati direktan uticaj u istrazi i mogla bi uticati na odbranu na sudenju.

Tokom prvog ispitivanja, optuženom se mora dopustiti da predstavi svoju poziciju u vezi sa inkriminisanim okolnostima i da predstavi sve cinjenice koje idu u njegovu korist.⁶ U slucaju gde je odbrana obavezna, ispitivanje mora biti uradeno u prisustvu branioca.⁷ U slucaju gde odbrana nije obavezna, i u slucaju odsustva izricitog odricanja svog prava, braniocu treba uopšte takode biti dozvoljeno da prisustvuje ispitivanju, osim kada je optuženi propustio da osigura sebi branioca iako je imao 24 sata na raspolaganju da to uradi,⁸ kada branilac propušta da ucestvuje na saslušanju, iako je bio na vreme obavешten o tome, ili kada je

branitelju odbijen pristup istražnim aktivnostima.⁹ Kršenje zaštitnih mera kojima se rukovodi ispitivanje optuženog može uciniti njegove izjave neprihvatljivim.¹⁰

U saglasnosti sa njihovom funkcijom "nadgledanja", branioci mogu da ulože žalbu kod predsednika Okružnog suda, na bazi produženja postupka ili nepravilnosti u vodenju istrage.¹¹

(b) Funkcija ispitivanja i sakupljanja dokaza

ZKP SRJ sadrži odredbe koje daju braniocu pravo da pregleda dokaze tokom istrage. Jednom kada je odluka doneta za vodenje istrage, Član 73(1) ZKP SRJ garantuje braniocu pristup spisima predmeta i materijalnim dokazima koji su sakupljeni.¹² Kao praktično pitanje, ovo mora obuhvatiti i policijski dosije koji može sadžati istražne tragove ili kontradiktorni materijal.¹³ Kada je u interesu postupka, istražni sudija je takode obavezan da otkrije braniocu i optuženom, važne dokaze koji su sakupljeni pre nego što istraga bude završena.¹⁴ Po osnovi pregledanja takvih dokaza, branilac može, na primer, da preduzme mere za prezentiranje novih dokaza. Ove odredbe o otkrivanju moraju se interpretirati opširno, u skladu sa braniteljevom funkcijom nadgledanja i potrebom da se osigura pravilna priprema odbrane na sudenju.

(c) Funkcija vodenja i pomaganja istrage

ZKP SRJ predviđa aktivnu ulogu branioca u vodenju i pomaganju vodenja istrage i osporenju osnova optužnice. Pre donošenja odluke za sprovođenje istrage, istražni sudija može zahtevati usmeno saslušanje sa tužilaštvom i odbranom sa ciljem razjašnjenja relevantnih pitanja.¹⁵ Odbrana se može žaliti vecu sudija protiv odluke za vodenje preliminarne istrage.¹⁶

U skladu sa ZKP SRJ, član 167(1) i (2), branilac može tokom sprovođenja istrage, da podnese podnesak kod istražnog sudije ili relevantnog sprovodioca zakona određene istražne delatnosti. Štaviše, u skladu sa ZKP SRJ, član 168(8),

"Lica koja prisustvuju istražnim radnjama mogu predložiti istražnom sudiji da, radi razjašnjenja stvari postavi određena pitanja optuženom, svedoku ili veštaku, a po dozvoli istražnog sudije mogu postavljati pitanja i neposredno. Ova lica imaju pravo da zahtevaju da se u zapisnik unesu i njihove primedbe u pogledu izvršenja pojedinih radnji, a mogu i predlagati izvođenje pojedinih dokaza."

Konacno, domace odredbe koje su gore navedene nisu važne samo zbog svog potencijalnog uticaja na odbranu na sudenju, vec i zato što jednom podignutu optužnicu, optuženi i/ili branilac mogu osporiti tokom 8 dana.¹⁷ Osnove pod kojim optužnica može biti povucena obuhvataju, na primer, nedostatak dokaza ili druge okolnosti koje isključuju krivicnu odgovornost.¹⁸

II. Pravo na adekvatno vreme i olakšice za pripremu odbrane

(a) Pristup pravnom zastupništvu

SMPS je intervjuisao 196 pritvorenika o razlicitim pitanjima u vezi pristupa-braniocu u svih pet regiona Kosova.¹⁹ Od svih pritvorenika koje smo intervjuisali *nijedan* nas nije informisao da je imao pristup kod branioca dok su bili u pritvoru, pre prvog saslušanja o pritvoru. Ukazali su na nedostatak osnovnih mogucnosti (*i.e* telefoni im nisu bili dostupni i nije im bilo dopušteno da imaju olovke, ili neki drugi material za pisanje), koja predstavljaju trenutnu prepreku za kontaktiranje branioca pre prvog pritvorskog saslušanja. U Prištini i Peci pritvorenici su nas informisali da im posete nisu dopuštene tokom prvih 72 sata pritvora ili pre prvog saslušanja. Ova ogracenja isto važe i za clanove porodica, koji bi možda bili u mogucnosti da im osiguraju branioca tokom ovog vremenskog perioda.²⁰ U Peci, pritvorenici su neprestano informisali da clanovi porodica moraju uzeti ovlašćenje od istražnog sudije pre nego što im se dopuste posete.²¹

Za vecinu tih pritvorenika koji su bili intervjuisani, razlog problema u pristupu braniocu izgleda da je, bar u prvoj instanci, nedostatak proceduralnog mehanizma kojim bi *imenovao ili ovlasio* branioca pre prvog saslušanja.²² Štaviše u Prištini, od nekoliko ispitanih slucajeva gde su pritvorenici bili u mogucnosti da angažuju branioca, bilo pre nego što su se predali policiji, ili tokom policijskog pritvora preko clanova porodice samo je jedan imao pristup kod branioca u pritvornom centru pre prvog saslušanja. U tom slucaju pritvorenik iz Prištine je izvestio da je na prvom saslušanju, on zatražio da istražni sudija imenuje branioca i da dozvoli pritvoreniku da razgovara sa braniocem, u poverenju, pre nastavka saslušanja. Istražni sudija je prihvatio zahtev i poslao je pritvorenika nazad u pritvorni centar gde mu je bilo dozvoljeno da se sretne sa braniocem. Posle se on vratio na sud istog dana i saslušanje je vodeno u prisustvu branioca.

Za pritvorene kosovske srbe, ovi problemi su još više pogoršani zbog nedostatka mogucnosti da kosovski srpski branioci preuzmu sudska imenovanja. Ubuđuce ovo može pokrenuti potencijalna pitanja konflikta interesa. Takode se pretpostavlja da sudovi propuštaju da aktuelno imenuju srpske branioce koji su na raspolaganju.

U regionu Prištine kako je izveštavano cetiri poznata branioca - kosovski srbi su na raspolaganju za imenovanje²³; samo su dvojica aktuelno imenovana. U Mitrovici su osam branioca kosovski srbi na raspolaganju za imenovanja, samo jedan je aktualno imenovan. U Gnjilanu, samo jedan branilac kosovski srbin je na raspolaganju za imenovanje.²⁴ Nema branioca kosovskog srbina na raspolaganju za imenjivanje u Prizrenu i Peci.

Propust da obezbede postupke i olakšice po kojima pritvorenik, koji to zaželi može kontaktirati sa braniocem i da istakne nedostatak branioca, osvetljavaju propust relevantnih organa da ispune njihovu pozitivnu obavezu da osiguraju pristup braniocu.

(b) Pitanje fizickog pristupa

Adekvatne olakšice i pristup braniocu

U slučajevima gde su pritvorenici obezbedili ovlašćene ili sudski naimenovane braniocice, oni su nastavili da izveštavaju o nedostatku osnovnih mogućnosti da komuniciraju slobodno sa braniocima drugacije nego preko advokatskih poseta (n.p. telefoni im nisu bili dostupni i olovke im nisu dopuštene ili bilo koji drugi materijal za pisanje). Neki pritvorenici u Prištini su govorili da su u mogućnosti da šalju poruke svojim braniocima, preko članova porodica.

Ograniceni pristup organima vlasti

U Mitrovici, intervjuisani branioci kosovski srbi govorili su da (i) nije im dopušteno da razgovaraju sa svojim klientima pre prvog saslušanja; i (ii) nije im dopuštena nikakva poverljiva komunikacija do završetka istrage i nakon što je optužnica podignuta. Ovi branioci su istakli da pre svake posete svojih klienta moraju imati pismenu "dozvolu" od istražnog sudije. Ova dozvola određuje datum i trajanje posete u minutima za svaku posetu.²⁵ Odredbe ZKP SRJ koje dopuštaju sudu da uređuje braniocu pristup kod svojih klijenata nisu u skladu sa međunarodnim standardima o ljudskim pravima, pošto negativno uticu na sposobnost branioca da adekvatno i efektivno zastupaju svoje klijente.

Branioci u Gnjilanu su govorili da su teoretski u mogućnosti da posećuju svoje klijente bez ograničenja, ali sam čin ulaska u Kamp Bondstil često traje od jedan do tri sata. Trajanje ovih ulaznih procedura smanjuje braniocovo vreme koje on može da provede sa svojim klijentom i dovodi do smanjenja obima poseta.

(c) Poverljiva komunikacija

U Gnjilanu, 23 od 35 pritvorenika koji su bili intervjuisani, ukazali su da su se njihovi sastanci sa braniocima održali u prisustvu predstavnika pritvorskog centra ili nadzornog službenika.

U Mitrovici, branioci kosovski srbi koji su bili intervjuisani ukazali su da su sve posete klientima morali održati ili u prisustvu člana osoblja istražnog sudije, ili pritvorskog službenika. Ovim braniocima je postalo jasno da je Okružni sud, a ne pritvorni centar, taj koji nameće ovakve zahteve. Jedan od intervjuisanih branioca veruje da kazna za pokušaj poverljivog komuniciranja sa svojim klientom, bez dozvole istražnog sudije bi mogla biti sudski nareden prestanak svih njegovih advokatskih privilegija u vezi posete. Okružni sud ovo nije potvrdio. U pritvorskom centru u Ljipjanu, vršilac dužnosti rukovodioca centra, internacionalac, insistirao je da bude prisutan tokom komuniciranja branioca i klienta.

(d) Pristup sudskim spisima

Informacije sakupljene od strane policije pre i posle hapšenja su kritične za izvršenje odbrane. One mogu pružiti, na primer, istražne tragove i materijale. Javni tužilac u Prištini je rekao je da je branioci omogućen pristup sudskim spisima nakon što ih istražni sudija ovlasti ili ih naimenuje za dati slučaj. Suprotno tome, u Mitrovici, branioci kosovski srbi intervjuisani od SMPS-a u aprilu 2000, i rekli su da njima nikada nije omogućen pristup policijskim spisima, čak ni posle podignute optužnice. Ovi branioci rekli su da im se dozvoljava da kopiraju samo te stranice sudskih spisa koje dozvoljava istražni sudija, ali da *su svi policijski spisi "zapečaceni."*

Odeljenje pravde je 26-og maja 2000, izdalo Pravni cirkular /2000/7 u vezi sa pristupom sudskim spisima. U cirkularu se potvrđuje kritična priroda pristupa branioca sudskim spisima sa ciljem pripreme odbrane i osporavanja pritvora.²⁶ Branilac je takode ovlašćen da kopira spise slučaja i sudski imenovan branilac može to uraditi bez plaćanja. Relevantni organi treba da osiguraju da adekvatne olakšice budu na raspolaganju radi kopiranja.

III. Pravo na efektivno pravno zastupanje

Tokom VPS-a (Vanredni pravosudni sistem), sudjenja koja su se vodila održavala su se u Okružnom sudu u Prizrenu i značajan broj sudjenja su bila za manje ozbiljna dela. Bilo je nedovoljno dokaza da bi se doneli širi zaključci u vezi sa efektivnošću branilaca na Kosovu. Međutim, između 1-og februara 2000 i 31-og jula totalni broj završenih sudjenja bio je 116, i rangirani su od napada do silovanja i teškog ubistva. Od ovih sudjenja, SMPS je nadgledala 77 slučajeva, nekih 66% svih sudjenja u Okružnim Sudovima.

(a) Medunarodni standardi pravednog sudjenja

Iako medunarodni standardi o ljudskim pravima cine deo primenjivog zakona na Kosovu SMPS može nabrojati samo dva slučaja u kojima su sudsko veće ili branilac ukazali na njih.²⁷ Dokazi upućuju na to da branioci uopšte nisu svesni ovih standarda.²⁸

Princip "jednakosti pravni sredstava" između države i optuženog, osigurava da obe stranke budu tretirane proceduralno jednako. Na primer, optuženi ne može biti postavljen u nepovoljniji položaj jednostavno zato što on nema, kao što tužilaštvo ima, adekvatno finansiranje za sudskog veštaka. Do danas ovo načelo naizgled nema mesto u pravnoj kulturi na Kosovu, uprkos činjenici da ZKP SRJ predviđa odredbe za aktivnu odbranu. Kao rezultat toga, na sudenjima koja je nadgledao SMPS, branilac izgleda više kao posmatrač nego kao aktivan branilac koji bi trebalo da bude aktivno angažovan u efektivnom zastupanju svoga klienta. Iako ovaj propust može biti u nekoj meri istorijski on takode može biti i finansijski. Maksimalna mesečna zarada za sudski naimenovane branioce je 500 DM.²⁹

Od 77 kontrolisana slucajeva, SMPS nije zapazio nijedan slucaj gde je branilac zatražio od suda da osigura novcana sredstva za veštacenje ili za pomoc u istrazi.³⁰ Štaviše, sa izuzetkom u slucaju Muriuki i ostalih, SMPS nije identifikovala neki slucaj na kome bi branilac prezentovao dokaze veštacenja ili istrage.³¹ Izgleda da je ovaj propust dominantan kao rezultat nedostatka znanja i razumevanja principa "jednakost pravnih sredstava."

(b) Ponašanje branioca i efektivnost

Mnogo od pritvorenika koji su intervjuisani, rekli su da su retko posećivani od strane branioca tokom istražne faze; da su branioci bili angažovani malo, ili nimalo, u raspravama u vezi njihovih slucajeva; i oni nisu obavestavani o tome šta se dešava u istražnom postupku. U stvari, mnogi izjavljuju da njima nije receno, ili su zbunjeni u vezi s tim koji su navodno zlocin pocinili.

Na primer u Gnjilanu, 12 intervjuisanih pritvorenika kazali su nikada nisu bili posećivani od strane njihovih angažovanih branioca ili sudski naimenovanih branioca. U Prištini pritvorenik koji je optužen za ubistvo i koga je zastupao sudski određen branilac izjavio je da je za *sedam meseci* u pritvoru imao *jednu* posetu od branioca a drugi je izjavio da je imao *jednu posetu za šest meseci*.³² Čak i u slucajevima gde su pritvorenici češće posećivani od strane branioca, vecina pritvorenika kažu da je prosek braniocove posete 10-15 minuta.

Kratkoca poseta branioca su, u nekim slucajevima, nametnuta je usled restrikcija od strane nadležnih organa. Na primer, kratkoca u posetama branilaca u Mitrovici su direktni rezultat vremenskih ogracenja nametnutih od strane suda kao i zabrane poverljive komunikacije izmedu branioca i pritvorenika. Slicno tome, u Gnjilanu postoji vremensko ogracenje za posete branioca iako je nejasno da li su ova ogracenja postavljena od strane suda ili od vlasti u pritvornim centrima.³³

U drugim slucajevima kratke posete branioca izgleda da su direktno povezane ili sa, kako se pretpostavlja, neadekvatnim placanjem od strane UNMIK-a ili braniocovom neodgovornošću. Osam branilaca u Gnjilanu izjavili su da, zbog nedovoljnog placanja u slucajevima gde su sudski naimenovani, ne mogu priuštiti da ulože isto vreme u ovim slucajevima i stoga su manje proaktivni u njihovom nastupu kao branioci. Pritvorenici u Prištini, Gnjilanu, i Peci su izjavili da su neki sudski određeni branioci zahtevali da budu placeni od strane pritvorenika da bi nastavili da ih posećuju ili da rade na njihovim slucajevima. 13 Pritvorenika u Gnjilanu su izjavili da se svaka poseta njihovih branilaca odvijala u "grupi" sedeci sa drugim klijentima branioca. Ovi "grupni" sastanci sa klijentima su zabrinjavajuci, jer što se tice pojedinih pritvorenika, ocigledno je da komunikacija na ovim sastancima nije poverljiva. Pritvorenici u Mitrovici i Prištini su takode govorili o slicnim grupnim sastancima. Ovo pitanje u Mitrovici još više brige pošto veliki broj pritvorenika, koji su optuženi za ratne zlocine, zastupa isti branilac. Ovaj branilac je informisao SMPS da je bio spreman da ide na sudenje u dvadesetak slucajeva, iako je napomenuo da je bez kancelarije, vozila ili bilo koje administrativne, istražne ili pomoci za sudsko veštacenje.

(c) Monitorisani (nadgledani) slucajevi

Od 77 monitorisani slucajeva, SMPS je otkrio takozvani zajednicki model branilaca,

- i. propust da zahtevaju analize o veštacenju;
- ii. propust da adekvanto istraže, pre sudenja, slucaj gonjenja i odbrane;
- iii. propust da adekvatno ispitaju svedoke;
- iv. propust da prezentuju potkrepljujuce dokaze na sudenju i
- v. propust da prigovore na sudenju zbog neprihvatljivih dokaza.

Slucajevi koji su dole izloženi nisu završna lista, vec primeri velikih problema na Kosovu.

Pec

Branilac je bio naimenovan od strane suda da zastupa maloletnika optuženog za ubistvo (i žrtva i otpuženi bili su bivši vojnici OVK)³⁴ Branilac je informisao SMPS da mu je, pre sudenja, porodica žrtve zapretila da ne zastupa maloletnika. Iako je on ignorisao njihov zahtev, informisao je SMPS da tokom vremena dok je zastupao maloletnika, osecao je da mu je " *psihicki zapreceno*." Optuženik navodi da ga je, pre sudenja, branilac posetio 4-6 puta tokom devet meseci. Iako je optuženik navodno pokušao da izvrši samoubistvo i jednom je bio pod teškim sedativima u pritvoru, branilac je propustio da zatraži psihijatrijski izveštaj. Branilac je informisao SMPS da i ako bi ga posecivao cešce ne bi mogao biti više placen. U vezi pripreme za sudenje, branilac je izjavio da bi mogao biti spreman nakon saslušanja svedocenja svedoka.

Tokom sudenja, branilac nije izlagao nikakvu odbranu i veoma retko je govorio. Kao rezultat sedamnaestogodišnji optuženik, je preuzeo na sebe da prigovori na aspekte sudenja. U jednoj fazi, optuženik je cak zatražio od suda da pozove brojne svedoke koji bi podržili njegovu odbranu o samoodbrani i/ili nesretnom slucaju. Sud je odbio njegov zahtev. Cinilo se da veci deo sudjenja vodi branilac žrtve. Javni tužilac nije igrao nikakvu ulogu u postupku i cak je bio odsutan tokom donošenja odluke. Optuženik je osuden i kažnjen sa sedam godina zatvora.

Posle sudenja optuženi je podvrgnut psihijatrijskom ocenjivanju. Zakljucili su da, pre izvršenja dela maloletnik je patio od poremećaja post-traumatskog hronicnog stresa prouzrokovanog njegovim ucešcem u ratu i to je zahtevalo intenzivnu psiho-terapiju. Stoga, ono što je trebalo biti klucno pitanje u sudenju, takozvano mentalno stanje optuženika u vreme izvršenja dela, branilac nikad nije istakao.

Edin Gusinac bosanski musliman, bio je optužen za prevaru suocavajuci se sa mogucom kaznom od pet godina u zatvoru. Iako je branilac informisao SMPS da je bio određen od strane suda da zastupa *Gusinca*, propustio je da prisustvuje sudenju. Sudenje se nastavilo bez zastupništva optuženika. Optuženik je bio osuden i kažnjen na dve godine i cetiri meseca zatvora. Presuda je promenjena po žalbi. Žalbeni sud je izjavio da optuženik nije imao

zastupnika na sudenju i da je to kršenje ESLjP. Ovo upućuje na to da je isti niži sud ranije propustio da odredi branioca drugom optuženiku, *Ismet Kruši*, kosovskom romu, koji je bio optužen za seksualni napad. Bio je osuđen i kažnjen na 12 meseci zatvora. Posle presude, SMPS je bio informisan od strane suda, da je sudija bio mišljenja da *Kruša* nije razumeo postupak i da možda pati od neke mentalne bolesti. Njegova žalba još nije rešena.

Gnjilane

U slučaju *Besim Emiri*, branilac je učestvovao u ispitivanju navodne žrtve silovanja pred istražnim sudijom. Međutim, zbog drugog angažovanja on je otišao pre završetka svedocenja i propustio je da ispita žrtvu. Ovaj svedok je kasnije propustio da učestvuje na sudenju i njena izjava pred istražnim sudijom je prihvacena kao dokaz iako je branilac bio protiv. Optuženik je osuđen i kažnjen na šest godina zatvora.

U slučaju *Selmani Fejza* i ostali, optuženi za pokušaj ubistva, jedan branilac je takode zastupao žrtvu. Tokom sudenja branilac se povukao od zastupanja i sud je odredio jednog od branioca drugih optuženih da zastupa *Fejzu*.

U slučaju *Hyr Marovci*, branilac je stigao nekih pet minuta posle početka sudenja i susreo se sa optuženikom sa kim se pre nikad nije sreo. U slučaju *Halim Halili*, sudski određeni branilac bio je vidjen kako čita sudske spise nekih dvadesetak minuta pre sudenja. Onda se upoznao sa optuženikom, koga pre nije sreo. Sličan problem je bio identifikovan na sudenju *Fatmira Mehmetija*, gde je branilac imao pet minuta da se upozna sa optuženikom i da raspravlja o slučaju.

U slučaju *Fabredin Šabani*, koji je optužen za silovanje, žrtva je propustila da prisustvuje na sudenju. Nikakvo objašnjenje nije dato za razlog njenog odsustva. U svakom slučaju, branilac se nije protivio sudske postupku niti se protivio citanju njene izjave, koja je bila jedini dokaz koji je dovođio optuženika u vezu sa zločinom. To je bila izjava data UNMIK policiji, kao rezultat toga optuženiku nikad nije pružena šansa da postavlja pitanja svedoku. Ova izjava je bila ključni dokaz protiv optuženika. Optuženik je osuđen i kažnjen na pet godina u zatvoru.

Prizren

Sudenje tri maloletnika, optuženih za tešku krađu, nastavljeno je u odsustvu branioca koji je zastupao dvoje optuženika. Sud je izjavio za zapisnik da je branilac telefonirao i objasnio da će zakasniti, i da bi trebalo da nastave sa saslušanjem trećeg optuženika (čiji branilac je bio prisutan). Zbog prethodnih zakašnjenja i činjenice da je jedan od optuženika bio u pritvoru više od tri meseca, sud je vodio čeli postupak protiv svih troje u odsustvu branioca. Navodne žrtve nisu se pojavile na sudenju da daju svoja svedocenja, bez obzira na to sud je prihvatio kao dokaze njihove izjave date pred istražnim sudijom, kako je javljeno bez primedbe stranaka. Dvoje maloletnika je osuđeno a jedan je oslobođen. SMPS je kasnije

razgovarao sa braniocem, koji je objasnio da je propustio sudenje zbog "neizbežne porodične obaveze." On je informisao SMPS da je propustio da informiše sud o ovome.

Priština

U istražnom saslušanju pre sudjenja kosovskom srbinu koji je optužen za ratne zlocine, branilac je napustio saslušanje, upucujuci svog klienta da odgovori na pitanja sudiji. U jednom drugom takvom saslušanju, kada je optuženik zatražio branioca, sudski zapisnicar je poslat da pronade jednog. Nijedan nije pronaden i saslušanje je nastavljeno.

Branilac koji je zastupao *Moses Omwena* takode je zastupao i njegovog sa-optuženika iako je tu bio jasan konflikt interesa pošto je sa-optuženik umešao *Omwena* u prekršaj. U jednom drugom slucaju jedan branilac je zastupao sva tri sa-optuženika tokom pred-sudske faze uprkos cinjenici da je njihova odbrana bila u direktnom konfliktu.

Nazime Hamiti, je ubila svoje novorođeno dete, pet sati posle rođenja i bila je optužena za ubistvo, a ne za infanticid. Okrivljena je tvrdila, a tužilaštvo nije osporilo, da je trudnoca bila rezultat silovanja. Tokom istražnih saslušanja i sudjenja, *Hamiti* je neprekidno plakala i bila u deprimirana. Dat je i psihijatrski izveštaj o slucaju. Iako je bio u sudskim spisima branilac nije uzeo kopiju ovog dokumenta. Izveštaj zaključuje da *Hamiti* nije patila od ikakve mentalne bolesti u vreme zlocina. Neobjašnjivo, izveštaj se oslanja na izjavu muža *Hamitijeve* datu tokom istražnih saslušanja, da je ona njega "varala" i ranije i tokom rata "ljudi su je videli sa mnogo muškaraca," što navodi na jasan zaključak da njen muž nije poverovao njenim izjavama o silovanju.

Branilac je informisao SMPS da ona nije zatražila nezavisno psihijatrsko ocenjivanje zato što nije imala novca i da je očekivala oslobadajucu presudu. UN pritvorski centar u Prizrenu ocigledno je zaključio da je *Hamiti* "ograniceno sposobna" i da pati od mentalne bolesti koja je postojala i pre krivicnog dela. Branilac je propustio da unese ovaj izveštaj kao dokaz.

Na sudenju, branilac je u vecem delu bio pasivan, postavljajuci nekoliko pitanja i propuštajuci da navede ikakav potkrepljujuci dokaz. Na primer, brat *Hamitijeve* je dao izjavu policiji izjavljujuci da ga je njen muž obavestio o trudnoci i da je to rezultat silovanja i da ne želi bebu. Posle presude, sud je informisao SMPS, da je kazna delimicno bila bazirana na svedocenje muža pred istražnim sudijom (iako pozvan, on nije prisutvovao sudenju). *Hamiti* je bila osudena i kažnjena na pet godina zatvora.

U slucaju *Afrim Hasani*, koji je optužen za teško silovanje branilac je bio naimenovan tri dana pre pocetka sudjenja i informisao je SMPS da je vec spreman za sudenje. Na sudenju, tužilaštvo je predložilo citanje u zapisnik izjave dvojice vojnika KFOR-a SAD, jedna od kojih je bila posebno otežavajuca za optuženika. U ovoj izjavi, svedok je tvrdio da je zatekao optuženog u toku napada na žrtvu i žrtva je uzviknula u prisustu optuženika "on me je silovao", a ovu izjavu optuženi je negirao. Branilac je propustio da prigovori prihvatanju ove izjave, informišuci SMPS da je bio protiv daljih zakašnjenja u postupku i da je sasvim uobicajeno da se takve izjave citaju za zapisnik. Izjave KFOR-a su bile klucne za tužilaštvo,

iako žrtva nije uspjela da prepozna optuženika. Optuženik je osuđen i kažnjen sa 3.5 godina zatvora.

IV. Obuka

U cilju razvoja i olakšavanja obuke sudija, tužilaca i drugog relevantnog pravnog osoblja, OEBS je konstituisao Pravni institut Kosova. Održani su Seminari za obuku sudija i tužilaca, prvi je održan u novembru 1999.³⁵ U maju 2000, pripravnici su obucavani na zajedničkom seminaru koji je organizovao Savet Evrope/OEBS, u vezi sa članovima 5 i 6 ESLjP. Slični seminari biće održani u septembru 2000. Uprkos ovim edukativnim naporima, i imajući na umu probleme koji su pomenuti u ovom delu izveštaja, jasna je potreba za nastavak intenzivne obuke o ljudskim pravima u kontekstu krivičnog prava za sve sudske aktere, posebno branioce.

Problemi sa kojim se suočava advokatska komora, su komplikovane zbog činjenica da sa svakom rundom sudskih naimenovanja broj advokata se smanjuje. Prvog septembra 2000, bilo je približno 70 "kvalifikovanih" advokata koji su ostali u provinciji. Ovaj broj može zavarati zbog anegdotskih dokaza koji sugerišu da veliki broj ovih pravika ili ne rade ili neće da rade na krivičnim slučajevima.

Zbog pomenutih problema, postoji hitna potreba da se uveća broj advokata. Na primer Univerzitet u Prištini bi mogao razviti klinički program za studente prava da zastupaju optužene za manja prekršajna dela. U septembru 2000, Stub za izgradnju institucija u saradnji sa Američkom advokatskom komorom i Savetom Evrope započeli su –pilot- probni projekat seminara za branioce, pod nazivom "*Efikasno zastupanje krivičnih optuženika u sudovima na Kosovu.*"³⁶

PREPORUKE SMPS

1. KFOR, UNMIK policija i UN Uprava zatvora bi trebali opremiti pritvorne centre i policijske stanice sa adekvatnim olakšicama za optuženike da bi realizovali svoja prava, takve olakšice mogu uključiti, na primer, pristup telefonima, bližnjima ili prijateljima.
2. KFOR, UNMIK policija i UN Uprava zatvora moraju osigurati da optuženi i njihovi branitelji imaju mogućnost da komuniciraju slobodno, bez vremenskih ili drugih restrikcija, u svim fazama krivičnog postupka. Optuženiku i njegovom branitelju moraju se garantovati poverljiva komunikacija, bilo pismeno ili usmeno, u svim fazama krivičnog postupka. Usmena komunikacija može se držati na vidiku ali ne i da se sluša. UNMIK i sudovi moraju osigurati sve potrebne olakšice za takve komunikacije. Domaći zakon, naročito član 74 (2) ZKP SRJ, mora biti dopunjen ili ukinut.

3. Sudovi moraju osigurati dovoljno obaveštenja braniocima o svakom relevantnom saslušanju ili istražnim aktivnostima, narocito o svedocenju svedoka, i u slucajevima gde branilac nije prisutan na takvim saslušanjima, sa ili bez opravdanog razloga za to, relevantni deo istrage mora biti ponovo otvoren, ako interes pravde to zahteva. U izuzetnim slucajevima, na primer, gde branilac više puta ne ucestvuje na saslušanjima bez dobrog razloga, sud mora imenovati novog branioca.
4. Relevantni organi moraju da otkriju *sve* dokaze, kako povoljne tako i nepovoljne, optuženom i njegovom braniocu u okviru razumnog vremenskog perioda.
5. Sudovi moraju osigurati da branioci imaju slobodan pristup relevantnim sudskim dokumentima i dokazima, ukljucujuci i policijske spise, u svim fazama krivicnog postupka. Adekvatne olakšice moraju biti dostupne za branioce radi fotokopiranja svih relevantnih dokumenata, bez kompenzacije.
6. Relevantnom osoblju ukljucujuci i sudije, javne tužioce i branioce mora se osigurati prakticna obuka u vezi njihovih uloga i odgovornosti i o pravima optuženog tokom istražnog postupka. UNMIK bi mogao obavezati sve sudski naimenovane branioce da ucestvuju u tekucem pravnom obrazovanju.
7. Trebalo bi da se konstituiše Kancelarija za krivicnu odbranu koja bi bila u mogucnosti da deluje kao izvorni i pomocni centar za branioce.
8. Trebalo bi da se izda Eticki kodeks koji bi obezbedio uputstva o ponašanju i odgovornostima tužilaštva i odbrane. Projekat zakona o Etickom kodeksu advokata za sada se razmatra od strane predstavnika Advokatske komore Kosova uz pomoc OEBS-a.
9. Disciplinsko vece Advokatske komore trebalo bi da ima ovlašćenja da pravilno rešava žalbe optuženika, sudija i drugih relevantnih organa u vezi sa navodnom nedolicnom ponašanju odbrane i tužilaštva. Optuženi moraju biti potpuno obavešteni o njihovim pravima da podnesu žalbe i procedura se mora biti opštepoznata i lako dostupna. Sastav ovog tela mora biti zastupljen od strane Kosovskih advokata i pravne zajednice.

¹ *Vidi* Biondo v Italije Br. 8821/79,64 DR 5 (1983) Com.Rep.; Kamasinski v Austria A 168 (1989).

² Artico v Italije (1981) 3 EHRR 1.

³ Kamasinski v Austrije (1991) 13 EHRR 36. *Vidi* Daud v Portugalije (1998) EHRLR. Ovi slucajevi se referišu sudski određenim braniocima.

⁴ Clan 15 (1) i (2) SRJ ZKP.

⁵ Clan 157 (2) SRJ ZKP.

⁶ *Vidi* Clan 218(5) SRJ ZKP i Clan 4(2) SRJ ZKP.

⁷ Vidi Clan 218 (9) SRJ ZKP. Obavezni slucajevi odbrane su definisani u clanu 70 (1) I (2) SRJ ZKP kao tih slucajevi gde su optuzeni gluvonemi, ili nije u stanju da se odbrani sam ili ako se postupak vodi za delo za koje je predvidena smrtna kazna (smrtna kazna nije više primenjiva na Kosovu), ili kada je optužnica podignuta za zlocin koji nosi kaznu od deset godina ili strožu.

⁸ U slucaju siromaštva *vidi supra*, n. 11.

⁹ *Ibid.* Vidi Clan 67 (2) SRJ ZKP. Clan 168 (5) I 73 (2) SRJ ZKP osnažuje izuzece branioca I optuzenog od određenih istražni aktivnosti gde interesi nacionalne odbrane I nacionalne bezbednosti to zahtevaju. Dok Clan 73 (2) ogranicuje izuzece razmatranja određenih dokumenata ili stvari materjalnih dokaza, nije kasno da Clan 168 (5) je takode ogranicen. U svakom slucaju neke odredbe o izuzecu moraju se dati na ekstremno restrektivno citanje.

¹⁰ Clan 218 (10) SRJ ZKP.

¹¹ Clan 181 (1) SRJ ZKP.

¹² SRJ ZKP Clan 73 (2) osigurava da u određenim slucajevima u vezi sa nacionalnom bezbednošcom I odbranom braniocov pristup dokazim može biti privremeno zabranjen.

¹³ Odluka za iniciranje istrage I za produžetak pritvora je vecinom osnovana napolicijske spisove. *Vidi uopšteno SMPS Raport Id.n.1.*

¹⁴ Clan 173 (1) SRJ ZKP.

¹⁵ Clan 159 (3) SRJ ZKP.

¹⁶ Clan 159 (5) SRJ ZKP.

¹⁷ Clan 267 (1) SRJZKP.

¹⁸ Clan 270 SRJ ZKP.

¹⁹ SMPS je intervjuisao više nego 60 pritvorenika u Prištini, 52 u Mitrovici, 35 u Gnjilnu, 30 u Peci, I 19 u Prizrenu (gde je monitor raportirao da dodatni intervjui o ovim pitanjima susbendirani zbog ne saradnje od pritvorenika).

²⁰ Praksa negiranja poseta clanovima porodice do posle prvog saslušanja krši princip 16 (1) I 19 UIN Tela za Principe i Pravilo 92 UIN Standardima o Minimalnim Pravima za Tretiranje Zatvorenika.

²¹ Ovlašćenje mora biti uzeto u skladu sa clanom 203 (1) SRJ ZKP.

²² SMPS Monotori su raportirali da pritvorski centri u Gnjilanu, Mitrovici I Peci odbijaju da dopuštaju branioe pristup kod svojih klienta ukoliko ne dokaže da je imenovan ili ovlašćeni branioe za taj slucaj. Uopšteno ovo se ne desi do prvog saslušanja.

²³ Dvojica od cetvorice mogli bi odbiti imenovanja.

²⁴ Ne jasno je unutar kojih okviria bi ovaj branioe bio u mogucnosti raditi.

²⁵ Kopija propusnice je posedovanju SMPS-a

²⁶ SRJ ZKP u Clanu 131 i 73 radi se o pristupu zapisniku I dokazima.

²⁷ *Vidi* slucajeve u Peci i u Gnjilane.

²⁸ u Maju 2000, Sudija je informisao SMPS da nije upoznat sa medunarodnim standardima o ljudskim pravima. Kad mu je kopija MKCPP-a pokazivana on je izrazio potpuno neznanje o dokumentu (osnaženo je 1976).

²⁹ Sudije su nisko placeni: Sudije zaprekršaje su placeni približno 480DM mesecno, sudije opštinskog suda su placeni približno 600 DM, sudije okružnog suda su placeni približno 720 DM, sudije Vrhovnog Suda su placeni približno 840 DM mesecno.

³⁰ Testiranje veštacenja trenutno se radi od Bugarskih Vlasti.

³¹ Sudeње *Muirukia* i ostalih se održalo u Avgustu 2000. Branioc podržan od strane međunarodnog branioca koji je bio angažovan od *Care Internationl*, koji je angažovao i svoju istragu.

³² Nisu svi pritvorenici raportirali ove ekstreme. U Prištini 17 pritvorenika su raportirali da su posećeni bar jednom nedeljno. Devet pritvorenika su raportirali da ih branioci posećuju jednom u dve nedelje. Za razliku u Gnjilane najbolji slučaj je poseta svake druge nedelje.

³³ U četiri slučaja posete, su bile zabranjene da traju manje od pet minuta; u 8 slučajeva između pet i deset minuta, u 8 slučajeva između 10-15 minuta, i u dva slučaja između 15-20 minuta ili više.

³⁴ SMPS pravila su da ne otkrivamo imena maloletnika u dokumentima, bili oni osuđeni ili ne.

³⁵ Seminari i Treninzi za nove imenovane sudije i tužilaca održale su se u Martu, Julu i Avgustu 2000. Svima udesnicima je osigurano osnovni tekst ESLJP i materijal sudske prakse (tekst o konvenciji, kratak vodič o Konvenciji, Zbirni izvodicajeva i Ključne osnove, sve u Albanskom Jeziku).

Deo 6: Ratni i etnicki motivisani zlocini Nepristrasnost sudova

I. Podstrek na ekspeditivnost sudjenja

10-og aprila 2000, 32 pritvorenika, pripadnici manjina, pritvoreni u Mitrovici stupili su u štrajk gladu. Do treceg maja 2000, ovaj broj je porastao na približno 36. Vecina štrajkaca su bili srpskog nacionalnosti i suocavali su se sa navodnim ratnim zlocinima ili ozbiljnim etnicki motivisanim zlocinima. Po statistici, koja je dostupna SMPS-u, 3. maja 2000 približno 25 štrajkaca su bili uhapšeni i/ili pritvoreni između avgusta i septembra 1999, a protiv vecine njih optužnice nisu podignute.

U pismu koje je upuceno SPCS 21-og aprila 2000, štrajkaci su ukazali na nedostatak ekspeditivnosti u njihovim slucajevima i nedostatak nepristrasnosti u jednom delu sudova. Štrajk je započeo, bar jednom delom, zbog pristrasnosti sudova u vezi sa oslobadanjem jednog kosovskog albancu koji je bacio granatu na gomilu ljudi u Mitrovici. Štrajk gladu, kombinovan sa ociglednim istekom roka maksimalnog vremenskog perioda u pritvoru, doveo je do podstreka da se odrede sudjenja za ratne zlocine i etnicki motivisane krivicna sudjenja. Pored toga, UNMIK-ova Uredba 2000/34 dala je ovlašćenja za naimenovanje medunarodnih sudija i tužilaca na celom Kosovu.¹

Ekspeditivnost Sudjenja nije, medutim, pocela sa punim uvažavanjem postojećih mogućnosti i kompetencijom pravosudnog sistema da vode ozbiljna krivicna sudjenja ove prirode pošteno i pravilno. Štaviše, duga i nastavljena klima etnickog konflikta, znatno je uticala na objektivnost i nepristrasnost sudova što je povecalo zabrinutost u vezi aktuelne pristrasnosti u jednom delu sudskih veca. Odgovor relevantnih organa bio je reaktivan i *ad-hoc* što je dovelo do nejednakog postupanja prema okrivljenima pred sudnicama i odbijanja osnovnih olakšica pomocu kojih bi se mogla adekvatno pripremiti i prezentovati odbrana.

II. Pravo na nepristrasni sud

Clan 6 (1) ESLjP i clan 14 (1) MKCPP garantuju pravo na pošteno i javno saslušanje od strane nezavisnog i nepristrasnog suda ustanovljenog po zakonu. Princip 2 *Osnovnih Principa o Nezavisnosti Pravosuda* istice ove odredbe:²

"Pravosude odlucuje o pitanjima nepristrasno, po osnovu cinjenica i u skladu sa zakonom, bez ogranicenja, i neprikladnih uticaja, podstreka, pritisaka, pretnji ili intervencija, direktnih ili indirektnih, s bilo koje strane ili bilo kog razloga."

Ova garancija je interpretirana opširno, priznavanjem cinjenice da su nezavisnost i nepristrasnost preduslovi za sveukupnu korektnost sudskog postupka. Komitet za ljudska prava je ustanovio da je pravo na nepristrasan sud, po clanu 14 (1) MKCPP, "apsolutno" i "ne trpi izuzetke."³

EKLJP ne predviđa bilo koju određenu formu za domaću krivičnu proceduru, međutim, relevantni nadležni organi imaju pozitivnu obavezu da osiguraju da sve takve procedure osiguraju nezavisnost i nepristrasnost sudova. Ova pozitivna obaveza je potvrđena u Principom 1 u *Osnovnim Principima*.⁴

ESLJP je doneo mnoge odluke u vezi sa pitanjem nepristrasnosti. U slučaju *Hauschildt v Danske*, Sud je odlučio da se povinuje zahtevima o nepristrasnosti iz člana 6 (1), gde se kaže veće mora poštovati i subjektivni i objektivni test:

“Postojanje nepristrasnosti u smislu člana 6 (1) mora se odrediti u skladu sa subjektivnim testom, koji se zasniva na ličnom ubedjenju doticnog sudije u datom slučaju, i takođe u skladu sa objektivnim testom, koji određuje da li je sudija pružio dovoljno garancija koje isključuju svaku zakonsku sumnju u vezi datog slučaja”⁵

Subjektivni test polazi od pretpostavke da su članovi pravosudnog sistema nepristrasni. Mora se pokazati da doticni sudija deluje na osnovu lične pristrasnosti da bio pao na subjektivnom testu. Imajući u vidu ovu pretpostavku i potrebu da se dokaže pristrasnost, sud nije nikada, ili je retko kad ustanovio da je neki sudija prekršio subjektivni test.⁶

Objektivni test nije tako striktan i polazi od uobicažene doktrine nepisanog prava -pravda ne sme samo da se sprovede: već se mora videti da se sprovodi.”⁷ Naglasak Evropskog suda da se pravda mora videti proistice iz potrebe da sudstvo u demokratskom društvu treba da promoviše poverenje javnog mnjenja.

Objektivni test je proširen da bi obuhvatio i više od gledišta optuženog,-

“(…) svaki sudija, u vezi koga postoji zakonski razlog za strah zbog nedostatka nepristrasnosti, mora da se povuče...(…) gledište optuženog je važno ali nije odlučujuće. Odlučujuće je da li je strah objektivno opravdan.”⁸

Kada se suoči sa pojavom rasne pristrasnosti, Sud je ustanovio vrlo visoku granicu. U slučaju *Remi v Fancuske*,⁹ sud je pronašao da veće nije ispoštovalo standard o objektivnosti odbijajući da razmotri rasističke primedbe jednog od porotnika izvan suda. Kasnije, *Sander v Velike Britanije*,¹⁰ ocenjeno je da uputstva jednog sudije koja su date poroti nisu bila dovoljna da olakšaju objektivnu pojavu pristrasnosti, na osnovu jednog anonimnog dopisa od strane jednog člana porote u kome izražava rasnu pristrasnost kod jednog dela njegovih kolega. Jednoglasno potpisana izjava porote kao i pismo jednog člana porote, koji je priznao i zatražio izvinjenje zbog pricanja rasnih “šala”, nisu bili nedovoljna garancija za isključenje svake objektivno opravdane ili legitimne sumnje u nepristrasnost suda. Sudije su morali da odgovore na zahteve odbrane i da raspušte porotu.¹¹ U slučaju *Sander*, sud je eksplicitno utvrdio da kada se radi o navodnoj rasnoj pristrasnosti, on:

“ smatra da je ovo vrlo ozbiljno pitanje zbog toga što, u današnjim multi-kulturnim Evropskim društvima, iskorenjivanje rasizma postao zajednički prioritetni cilj za sve

Države potpisnice ugovora (*vidi inter alia* , Becku deklaraciju i Strazburški samit Saveta Evrope)."¹²

III. Sadašnja Primena: Nepoštovanje testa nepristrasnosti

Kosovo je sukcesivno bilo pozorište politicke i etnicke represije od strane nadležnih organa iz Beograda, uspon OVK-a, izveštaji o užasnim delima izvršenih tokom NATO intervencije i sadašnji pojačane etnicke tenzije i zlocini iz osвете. Štaviše, mnogi od sadašnjih članova pravosuđa, ili su ostavili svoje pozicije 1989-90 ili su se pridružili takozvanom paralelnom sistemu vladavine. Vecina je patila, direktno ili indirektno, od brutalnosti i represije Beogradskog režima. Od samog ustanovljenja VPS na Kosovu, i sudije i tužioci su izrazili zabrinutost za njihovu sigurnost, zbog javnih službi koje drže.¹³ Po međunarodnim standardima za ljudska prava, kao što je gore pomenuto, obaveza je vlasti da osiguraju sredinu u kojoj bi javni radnici bili slobodni da donose nepristrasne odluke.

(a) Percepcija optuženika i javnosti

U svetlu nastavljene klime etnicke netolerancije, i manje strogi standardi objektivne nepristrasnosti mogu se kršiti u slučajevima kad mono-etnicki sud sudi članu kosovskih manjina, srbima, bošnjackim muslimanima ili roma.¹⁴

Test objektivne nepristrasnosti u suštini se tice percepcije (shvatanja) treće strane –bilo sa strane optuženog ili javnosti uopšte. Potencijalna kršenja objektivnih standarda po članu 6 (1) EKLJP - *ne podrazumevaju obavezno direktnu kritiku profesionalnog integriteta, ili licnu etnicku ili pojedinacnu pristrasnost članova kosovskog pravosuđa*-. Ona su ustvari posledica šire politicke i socijalne klime koja postoji na Kosovu i nastavljene zabrinutosti u vezi postupanja sa manjinama.

Božur Biševac i Miroslav Vuckovic

Slučaj *Božura Biševca i Miroslava Vuckovica* je dobra ilustracija nepristrasnosti. *Biševac i Vuckovic* su kosovski srbi optuženi od strane Okružnog suda u Mitrovici za genocid. 13-og jula 2000, posle brojnih odlaganja slučaja, branilac Biševca je podneo zahtev za izuzeće sudskog veća, uključujući i međunarodnog sudiju, predsednika Okružnog suda u Mitrovici, i sudije Vrhovnog suda Kosova. Osnove za izuzeće obuhvatale su, između ostalog, neuspeh da se garantiranje nepristrasnost veća. Odbrana je tvrdila da, u svetlu činjenice da su sudije kosovski albanci pripadnici iste etnicke grupe koju su optuženi navodno, " nameravali potpuno ili delimično da unište," to oni ne mogu biti nepristrasni arbitri u slučaju. Još odredjenije, odbrana je izjavila da je predsednik veća "oštećena stranka" zbog činjenice da su njegove kancelarije i kuca bile opljackane i zapaljane tokom konflikta. Stan predsednika Okružnog suda, prema izveštajima, takode je bio obijen dva puta tokom konflikta. U avgustu 2000, Vrhovni sud Kosova je odbio zahtev odbrane. Po informaciji kojom raspolaže SMPS, sudenje ce se održati pred istim sudskim vecem.

ZKP SRJ predviđa diskvalifikaciju sudija iz veća u slučajevima kad se "steknu okolnosti koje ukazuju na sumnju u njihovu nepristrasnost."¹⁵ (podvucen od strane autora). Zakon predviđa da će se diskvalifikacija izvršiti na zahtev stranke ili na predlog samog sudije. UNMIK-ova Uredba 1999/7 je konstituisala Pravosudnu savetodavnu komisiju (PSK) sa odgovornostima za davanje saveta SPCS za nimenovanja i, za prijem žalbi koje se odnose na sudije i tužioce.¹⁶ Imajući u vidu zabrinutosti u vezi sa gore navedenim slučajevima nepristrasnosti, član 5 (2) Uredbe predviđa da pri ocenjivanju zahteva, kao vodilja treba se uzeti "cilj UNMIK-a da ustanovi profesionalno, nezavisno, nepristrasno i multi-etnicko sudstvo i službu tužilaštva." Štaviše, po članu 7 sudije i tužioce sa funkcija može udaljiti SPCS, u konsultaciji sa PSK. Osnovi za udaljenje uklucuju, između ostalog, "jako nedolice ponašanje" ili kada "zbog licnog ponašanja ili inace, budu dovedeni u položaj koji nije u skladu sa pravilnim izvršenjem službe."

Uprkos odredbama domaceg zakona i Uredbe 1999/7, ne postoji efektivni sistem za istragu i udaljenje sudija i tužilaca. SMPS ne zna ni za jedan slučaj da je neki sudija okrivio sam sebe, niti da je bio udaljen iz službe. SMPS smatra da je davanje zakletve i samo-regulisanje od strane sudija nije uopšte dovoljna mera kojom bi se sanirala objektivna percepcija pristrasnosti u vezi sa sudskim vecima za sudenje ratnih i etnicki motivisanih zlocina.

(b) Aktuelna pristrasnost sudova

Imajući u vidu pretpostavku o subjektivnoj nepristrasnosti, postoji jedan broj slučajeva koji izaziva realnu zabrinutost u vezi aktuelne pristrasnosti sudova.

Istražni pritvor

Nejednako postupanje sa manjinama u istražnom pritvoru zapaženo je u nekoliko slučajeva. 12-og jula 2000, tri kosovska srbina, uključujući i dva popa povredeni su nakon napada jedne naoružane grupe u Gnjilanu. Istog dana dva albanci su lišena slobode i pritvoreni u vezi sa napadom i optuženi za pokušaj ubistva. Prvo naređenje za pritvor bilo je bazirano na sve četiri osnove za pritvor predviđene članom 191 (2) ZKP SRJ. Sudsko veće je produžilo pritvor 11-og avgusta 2000, za 30 dana, po osnovu što bi optuženi mogli da intervenišu ili uništi dokaze slucaja. Druge osnove za pritvor kao što je rizik od bekstva ili ponavljanje dela, bez obrazloženja, smatralo se da više ne važe. Četvrti osnov u vezi sa javnim redom nije uopšte citiran.

14-og avgusta 2000, jedna od žrtava nije učestvovala na istražnom saslušanju. On je informisao sud da je, između ostalog, bio zabrinut za svoju sigurnost i izrazio je želju da za slučaj bude određen međunarodni sudija. 18-og avgusta 2000, dvojica osumnjiceni su bila oslobođeni po naređenju istražnog sudije, iako je istraga bila u toku. Predsednik Okružnog suda u Gnjilanu informisao je SMPS da je razlog za oslobađanje bio u tome što "svedoci nisu bili kooperativni."

SMPS još nije u stanju da dobije pristup spisima predmeta sa ciljem da uradi jedno detaljno ocenjivanje osnova pritvora ili oslobodenja. Ipak, po informaciji za sada na raspolaganju, sud je ocito propustio da osigura bilo koju opravdanu osnovu za oslobodenje i delovao je po potpuno irelevantnoj osnovi u vezi sa pitanjem pritvora.

Ima i drugih slucajeva koji pokazuju nedostatak nepristrasnosti u jednom delu sudstva u vezi sa odlukama o pritvoru. 10-og marta 2000, "X", jedan kosovski albanac bio je lišen slobode od KFOR-a zato što je raspoznat od vojnika KFOR-a kao izvršilac napada granatom u Severnoj Mitrovici za vreme ozbiljnog meduetnickog nasilja u februaru 2000. X je bio optužen po clanu 157 (3) KZK zbog " prouzrokovanja opšte opasnosti", krivicnog dela u nadležnosti Okružnog suda. Ipak, slucaj je prosleden Opštinskom sudu. 10-og aprila javni tužilac je predložio da mu se produži pritvor po osnovama da istraga još nije završena i postoje još nekoliko izjava koje treba da se uzmu od svedoka. Istražni sudija se nije saglasio sa tim i ukinuo je pritvor po osnovi da iako istraga još nije završena, oslobodenje pritvorenika ne može uništiti tragove zlocina i ne može uticati na svedoke tokom istražne faze." Medutim, ZKP SRJ predvidja da kad nastupi nesaglasnost izmedju tužioca i istražnog sudije u vezi suspendovanja istražnog pritvora, to treba odluci sudsko vece. Iako nije bilo nikakve odluke sudskog veca X je osloboden. Oslobodenje X-a iniciralo je produžetak štrajka gladu srpskih pritvorenika po osnovama da je sudstvo u Mitrovici bilo pristrasno prema njima.

Oslobodenje pritvorenika u gore navedenim slucajevima u ocitoj je suprotnosti sa tretiranjem kosovskih srba pritvorenika. *Dragan Sekulic* je bio pritvoren 14-og oktobra 1999 u vezi ubistva svog sina, i ostao je u pritvoru od tog dana. Uprkos optužnice koja je izdata od Okružnog suda u Prištini 7-og januara 2000, još nije određen datum sudenja. Predsednik Okružnog suda, kako je javljeno, rekao je da je ovaj produžetak zbog nedovoljnog broja sudija. Približno 12 optuženika koji su bili optuženi izmedju oktobra 1999 i januara 2000, za ubistvo ili za slucajeve u vezi sa ubistvima, bili su osudeni ili oslobodeni od Okružnog suda u Prištini. Štaviše, još 13 optuženika, optuženi za slicna krivicna dela izmedju februara i aprila 2000, takode su bili osudeni ili oslobodeni. U *Sve* ove slucajeve bili su ukljuceni pritvorenici kosovski albanci.

Slucaj Zymer Thaci

16-og novembra 1999. *Zymer Thaci*, kosovski albanac, optužen je za ubistvo kosovskog srbina. Obdukcijski izveštaj je ukazao da je žrtva "Y" doživela asfiksiju i frakturu lobanje i rebra. Telo je izgleda bilo živo zapaljeno. Telo je pronadeno ispred kuće jednog kosovskog srbina, blizu kog je pronadeno lekarsko uverenje. Verovalo se da je ime u uverenju bilo ime žrtve. Sumnjalo se da je *Thaci* to uradio u saucesništvu sa jednim 14 godišnjim kosovskim albancem "Z", protiv koga optužnica nije podignuta zbog starosnog doba za krivicnu odgovornost.

U izjavi datu UNMIK policiji, u odsustvo roditelja, stražara i pravnog zastupnika, Z je priznao da je pomogao *Thaciju* u ubistvu. U *Thacijevu* izjavu datoj UNMIK policiji on je

potkrepio odbranu alibijem kojim je ukazao da su dva lica bili svedoci u vreme kad je Z napao žrtvu. Postoje znatne kontradikcije između ove izjave i izjave date pred istražnim sudijom. Tokom istražnih saslušanja Z je takode promenio svoju prvu izjavu i ukazao da Thaci nije bio prisutan tokom ubistva i da je Z delovao sam u samoodbrani.

Sudjenje se održalo u različitim datumima u aprilu, maju, i junu 2000, pred većem potpuno sastavljenim od kosovskih albanaca u Okružnom sudu u Prištini. Po zahtevu javnog tužioca izveštaj obdukcije je citan za zapisnik da bi se identifikovala žrtva. Branilac se protivio tome.

2-og juna 2000, javni tužilac je odbacio optužnicu. Javni tužilac je izjavio da " prema izjavama svedoka nije bilo srba u tom selu u to vreme, pošto su svi otišli. Stoga, nije jasno ko je žrtva. Pošto je telo zapaljeno, nemoguće je da je lekarsko uverenje pronađeno na telu. S druge strane ne postoji dokaz koji bi ukazao da je žrtva bio vlasnik kuće. Zbog toga odlucio sam da odbacim optužnicu protiv Thacija."

SMPS je razgovarao sa javnim tužiocem koja je potvrdila da je odbacila optužnicu, u skladu sa članom 262 (1) (2) ZKP SRJ, zato što se telo nije moglo identifikovati. Po javnom tužiocu, drugi osnovi za odbacivanje optužnice su nedostatak dokaza, koji proistice prvenstveno zbog promenjene izjave Z. Znacajno je da ove druge osnove nisu pokrenute od strane javnog tužioca radi odbacivanja optužnice.

U članu 262 (1) (2) ZKP SRJ, radi se o zahtevima za pokretanje optužnice. Optužnica mora sadržati, između ostalog, " opis dela ...objekat kojim i sredstva kojima je zločin izvršen, i druge okolnosti potrebne da osiguraju što je moguće precizniju definiciju zločina." U većini krivičnih sistema, kada je optužnica podignuta za ubistvo, identifikacija tela nije ključna za vođenje gonjenja. ZKP SRJ nije izuzet od ovoga. Iako član 262 ZKP SRJ zahteva da javni tužilac osigura što više detaljnih informacija u optužnici, on ipak ne zahteva identifikaciju žrtve u svakom slučaju. Štaviše, uprkos promene prve izjave Z, bilo je znatnih nedoslednosti u dokazima tako da bi sudsko veće razumno trebalo da uzme u obzir optužnicu za ubistvo.

Očigledno je da ili zbog etnicke pristrasnosti ili nekompetentnosti:

- i. Relevantni organi nisu sproveli slučaj sa dužnom pažnjom, naročito zato što nisu pozvali relevantne svedoke i da ispituju nedoslednost u dokazima;
- ii. Javni tužilac je, uz saglasnost veća, odbacio optužbu po osnovama koje nisu potkrepljene zakonom i potpuno kontradiktorne u svetlu činjenice da je javni tužilac zatražio izveštaj obdukcije da bude primljen u dokaze sa ciljem da se žrtva prepozna.

Slučaj Besim Beriša

20-og marta 2000 *Besim Beriša* je bio oslobođen, od kosovsko albanskog veća za ubistvo kosovskog srbina. Optuženika su u redu za identifikaciju prepoznala dva člana porodice žrtve, koji su bili prisutni za vreme ubistva. Optuženik je takode "priznao" svom cimeru u celiji da je pocinio zlocin, "X."

Beriša se odbranio alibijem. Zlocin je navodno ucinjen 2-og avgusta 1999, oko 20:45. Optuženik tvrdi da je u to vreme bio pritvoren od strane italijanskog KFOR-a u Peci, dok je išao na sastanak OVK. Pozvao je dva svedoka da potkrepe njegovu tvrdnju, uključujući X. Štaviše, odbrana se oslanjala na cinjenicu da otisci prstiju, uzeti sa stolnjaka koji je upotrebljen za gušenje zrtve, nisu se uklapali sa optuženikovim.

Slučaj protiv optuženog u suštini je propao zbog propusta tužioca da pobije optuženikov alibi i neprisutstva ocedidaca tužilaštva.

13-og avgusta 1999 na svedocenju pred istražnim sudijom optuženik je izjavio da je 2-og avgusta 1999 bio zaustavljen i uhapšen od medunarodne policije u Peci, gde je on bio pritvoren na dva do tri dana. Pretpostavljajući da sud nema dokaza koji bi se protivili njegovoj izjavi, istražni sudija je bio obavezan da prekine istragu po osnovi da "nema dokaza da je optuženi pocinio zlocin"¹⁷ Ali on to nije uradio. Niti je ocigledno preduzeo ikakve korake da istražuje pitanje pritvora. Na primer, propustio je da potraži oficira koji ga je uhapsio i da ga ispita. U svakom slučaju, to je bila ključna stvar koja bi lako bila rešena.

22-og novembra 1999, javni tužilac je predložio optužnicu optužujući *Berišu* za ubistvo, izvršeno 2-og Avgusta 1999. Kakve je informacije on imao da zaključi da je alibi *Beriše* bio lažan? SMPS je bio informisan od KFOR-a da su oni 1999 dali dokumenat javnom tužiocu u kome se vidi da *Beriša* nije bio u pritvoru 2-og Avgusta 1999. Pitanje je kakve je dokaze javni tužilac imao i da li ih je prosledio sa spisima predmeta novo naimenovanom tužiocu u februaru 2000? Pretpostavlja se da jeste, jer zašto bi se inace nastavilo sudjenje *Beriši* u martu 2000.

Kada je ispitan od novonaimenovanog tužioca dao je drugo objašnjenje u suprotnosti sa dokumentima KFOR-a. Prvo je tvrdio da su ti dokumenti na jeziku koji on ne razume. A posle je tvrdio da nije video takva dokumenta pošto su bili zapečaceni od suda. Onda je istakao da možda ne bi predložio takvu optužnicu " gde svih dokazi ... ukazuju na nevinost." Nije mogao da objasni zašto je čekao dva meseca da otkrije ovo. Onda je tvrdio da iz njegovog iskustva, dokazi koji su sakupljeni od policije su nepouzdati.

A za neprisustvo svedoka, javni tužilac je izjavio da je pozivnica poslata na svedokovu staru adresu u Prištini, ali su sada oni u Beogradu i nije znao kako da ih pronade. On je izjavio da je UNMIK policija obavestila sud pismeno, da zbog loših odnosa sa Srbijom nisu u mogućnosti da pomognu i dovedu svedoka na sudenje. UNMIK policija je sudu napisala memorandum gde se usprotivila po ovom pitanju. U svakom slučaju, sudije i javni tužilac su poduzeli potpuno neadekvatne mere u vezi toga da li treba, i kakve korake preduzeti da se

nekako pronadju i pozovu svedoci. Javni tužilac je, doduše, zatražio da se izjave svedoka citaju za zapisnik. Sud je odbio ovaj predlog.

Posle oslobadanja, SMPS je nekoliko puta tražio informacije od javnog tužioca. Javni tužilac je podneo žalbu protiv odluke donete od suda. Uprkos tome, u svetlu cinjenice da ključni i lako dostupni dokazi nisu sakupljeni za sudenje, postoje osnovi za sumnju da se sud malo, ili uopšte nije potrudio da istražuje i da goni slucaj *Beriša*. U aprilu 2000, SMPS je podneo izveštaj Odeljenju pravde o ovom slucaju sa preporukom da se preduzme istraga. SMPS nije upoznat sa ishodom, i da li je istraga preduzeta.

Slucaj Momcilovic

Pozadina

8-og avgusta u Okružnom sudu u Gnjilanu tri kosovska srbina su oslobodena za ubistvo i pokušaj ubistva, *Miroљub, Boban i Jugoslav Momcilovic*, navodne žrtve su bili kosovski albanci. Osudeni su za ilegalno posedovanje oružja (jednu automatsku pušku, polu-automatsku pušku, dva pištolja, i jednu pušku) i kažnjeni na godinu dana zatvora. Uprkos presudi, SMPS je uradio izveštaj "*Pravda na Sudenju: Slucaj Momcilovic*", od 16-og avgusta 2000. Izveštaj je sadržao katalog kršenja medunarodnih zakona o ljudskim pravima, a istakao je i brige u vezi nepristrasnosti suda. 10-og jula 1999 cetvorica naoružanih kosovskih albanaca približili su se kuci *Momcilovica* i pozvali jednog od *Momcilovica* da izade vani. Cula se pucnjava koja izgleda da je dolazila iz kuće *Momcilovica*. U to vreme izgleda da nijedan od kosovskih albanaca nije bio povredjen. Onda je pocela teška razmena vatre. KFOR snajperisti su bili prisutni tokom razmene vatre i pucali su na kosovske albance. Kao rezultat pucnjave dvojica su ubijena i dvojica su ranjena. *Momcilovici* su optuženi za ubistvo jednog kosovskog albana i za pokušaj ubistva drugog. Jedan kosovski albanaac je optužen za pokušaj ubistva vojnika KFOR-a.

Prvo sudenje je pocelo 25-og aprila 2000, u Okružnom sudu u Gnjilanu pred vecem kosovskih albanaca. Posle zahteva za još dokaza, slucaj je odložen za 27. april 2000. Posle zakašnjenja, novi datum za sudenje bio je određen za 20. jun pred novim vecem sudija ukljucujuci jednog medunarodnog sudiju. Tokom drugog sudjenja, rasvetljene su izjave vojnika KFOR-a koji su bili prisutni tokom pucnjave. U ovim izjavama je ukazano da su svi vojnici koji su ucestvovali u pucnjavi, između 10-og i 17-og jula 1999, dali svoje izjave u pismenoj ili usmenoj formi pred Americkom odeljenjem za vojna krivicna istraživanja (OKI), tvrdeci da su oni a ne *Momcilovici* odgovorni za povrede dvojice imenovanih u optužnici protiv *Momcilovica*. Do danas nije dato nikakvo objašnjenje zašto ova informacija nije otkrivena sudu ranije.

Istražni Pritvor

Momcilovici su bili pritvoreni 10-og jula 1999. Okružni sud u Gnjilanu je pocelo sa saslušavanjem krivicnih slucajeva 17-og februara 2000, sedam meseci posle njihovog

privedu. Od 11 suđenja održanih pre suđenja *Momčilovicima*, prvo suđenje 25-og aprila 2000, svi optuženici su bili kosovski albanci. Šestorica ovih optuženika su bili u pritvoru, međutim nijedan duže od *Momčilovica*. Jer, očigledno da su svi dokazi bili sakupljeni pre podizanja optužnice 7-og januara 2000, i ne može biti nikakvo opravdanje za odlaganje datuma suđenja do aprila 2000.

Ovo zakašnjenje je još produženo zbog odlaganja prvog suđenja 27-og aprila 2000, čekajući prezentovanje drugih dokaza. Propust suda da se održi saslušanje u roku od 30 dana nastao je sa prvim suđenjem koje je napušteno. Novi datum za suđenje određen je za kraj juna 2000.

Zlonamerno etnicki motivisano gonjenje optuženih

Javni tužilac je bio naimenovan 18-og januara 2000. U februaru tužilac je znao za postojanje video kasete i bio je posećen od brojnih međunarodnih novinara koji su se raspitivali o njoj. Javni tužilac je informisao SMPS da je gledao kasetu "četiri sata" u aprilu 2000 i nije video "ništa interesantno." Ova primedba je veoma iznenadjuća pošto, na video kaseti se jasno vidi kako se četiri naoružana lica približavaju kuci *Momčilovica*. Štaviše, na prvom suđenju, javni tužilac je smatrao da to treba napomenuti zato što povezanost video kasete sa tim treba isključiti. U većini sistema krivičnog prava, u nedostatku jasnog dokaznog veštacenja za osporavanje autenticnosti, video kasete ovakve prirode bi trebalo da ima značajnu dokaznu vrednost.

Izjave KFOR-a su citane u zapisnik 24-og jula 2000. SMPS je bio informisan da su izjave prezentovane sudu 18-og jula 2000 i da je sadržaj bio poznat sudskom vecu, a pretpostavlja se i javnom tužiocu do 20-og jula 2000. U stvari tokom saslušanja 24-og jula 2000, javni tužilac se zahvalio KFOR-u za osiguravanje novih dokaza, koji su uneli "novo svetlo u slučaju."

Izjave KFOR-a bili su ključni dokazi za odbranu i potpuno su potkopali slučaj tužioca. Bilo je sasvim jasno da u su ovoj fazi ubistvo i pokušaj ubistva bili neosnovani. Međutim, tužilac je odlučio da nastavi po optužbi i zatražio je, između ostalog, rekonstrukciju mesta zlocina. Ovo je prouzrokovalo još jedno znatno zakašnjenje slučaja. Štaviše, on se usprotivio zahtevu za kauciju, koji je kasnije odbijen i od suda.

Propust da se spreči zlonamerno gonjenje

Istražni sudija je 1999. i sudsko veće u aprilu 2000, propustilo da pravilno razmatraju dokaze u slučaju. U aprilu 2000, dva člana sudskog veća gledali su videu kasetu pre suđenja. Nijedan član veća nije smatrao da treba pomenuti svoje brige o osnovama tužilaštva.

Do 20-og jula 2000, novo sudsko veće, uključujući i jednog međunarodnog sudiju, odlučilo je da će prihvatiti video kasetu nakon prikazivanja u otvorenoj sudnici. Video kasete je u stvari puštena dva puta. Video kasete zajedno sa audio dokazima bila je u ocitoj suprotnosti

sa svedocenjem dva ključna svedoka tužilaštva.¹⁸ Uprkos ovim kritičnim protivrecnostima, samo jedan svedok je površno ispitivan u vezi njegovog ranijeg svedocenja.

Dostavljene izjave KFOR-a takode nisu uspele da promene ponašanje veca. Izjave su skinule krivicu optuženika za ubistvo i pokušaj ubistva, međutim, posle prihvatanja tih izjava, vece je prihvatilo tužiocev zahtev za nove dokaze (u vezi droge i oružja) i za rekonstrukciju mesta zlocina. Ovo je prouzrokovalo dalje odlaganje i produžilo pritvor *Momcilovicima*.

SMPS smatra da je javni tužilac propustio da pravilno vodi slucaj i takvim ponašanjem je prekršio zakletvu o svojim dužnostima. Kombinovani efekat video kasete i izjava KFOR-a bio je da osigura jasan i ubedljiv dokaz u odbrani *Momcilovica*. Ovi dokazi –udarili su šamar-ključnim "dokazima" koje su prezentovala dvojica svedoka tužilaštva, od kojih nijedan nije optužen za zaveru kidnapovanja ili za ilegalno posedovanje oružja. Uprkos ovim cinjenicama, tužilac je nastavio sa optužbama za ubistvo i pokušaj ubistva , koje su dovele do daljih odlaganja slucaja i produžavanja pritvora. Izgleda da je nastavljanje sa ovim optužbama bilo zlonamerno. Teško je pronaci drugo objašnjenje za to, osim etnicke pristrasnosti. Ista ocena važi i za prihvatanje optužbi tužilaštva od strane suda.

Presuda

Momcilovici su bili osudeni na 12 meseci zatvora za ilegalno posedovanje oružja. Pri razmatranju prakse osuđivanja za ovo delo, SMPS je pronašao da u Gnjilanu i drugim regionima, posedovanje male kolicine oružja cesto ne podleže krivicnoj optužbi i u vecini slucajeva dovodi do kazne koja je znatno manja od 12 meseci zatvora. SMPS je upoznat sa samo dva slucaja gde je slicna kazna primenjena, iako SMPS nije upoznat o kojoj kolicini oružja se radi u ta dva slucaja.

Maloletnik Z

23-eg decembra 1999. maloletnik "Z" je optužen u Okružnom sudu u Mitrovici za genocid. Optužnica je navela da je, zajedno sa jednim odraslim "sa namerom da iseli albance i da ih uništi potpuno ili delimicno," *Maloletnik Z* zapalio približno sto kuca. *Maloletnik Z* je bio uhapšen i pritvoren 29-og septembra 1999. i ostao je u pritvoru od tada.

11 meseci posle hapšenja i pritvora *Maloletnika Z* i približno osam meseci posle optužnice, sudenje Z pocelo je 15-og avgusta 2000 u Mitrovici pred albanskim sudskim vecem dok je tužilaštvo vodeno od strane medunarodnog tužioca. SMPS je zatražio da bude prisutan tokom sudenja, zahtev koji je bio podržan od strane medunarodnog tužioca, branioca i od strane predsednika Okružnog suda u Mitrovici. 24-og avgusta 2000, SMPS je takode pripremio zvanican zahtev predsedavajućem sudiji. Ovaj zahtev je odbijen po osnovama da ne postoji izricita odredba u ZKP SRJ za prisustvo monitora OEBS-a.

SMPS je smatrao da su optužbe za genocid neosnovane i da nisu potkrepljene dokazima. U stvari, prema informaciji koja je bila dostupna SMPS-u na početku sudjenja, međunarodni tužilac je smanjio optužnicu na " prouzrokovanje opšte opasnosti."¹⁹

Kao ključni dokaz protiv *maloletnika Z* je navodno priznanje. Pošto je SMPS odbijen pristup saslušanju, SMPS nije bio u mogućnosti da zaključi da li je "priznanje" bilo zakonski dobijeno.

13-og septembra 2000, *maloletnik Z* je osuđen. Međunarodni tužilac i branilac su predložili njegovo puštanje. Ovo je odbijeno od strane sudskog veća koje je osudilo *maloletnika* na "popravne i edukativne mere" sa predlogom da se *Maloletnik Z pošalje* instituciju za popravne mere.

Sudjenje Zvezdanu Simicu

Zvezdan Simic je optužen 6-og januara za teško ubistvo dvojice kosovskih albanaca u selu Oslane 27-og septembra 1998. On je takođe bio optužen za ilegalno posedovanje oružja. Sudjenje je počelo 1-og avgusta 2000 i završilo se 8-og avgusta 2000. *Simic* je osuđen i kažnjen na osam(8) godina i šest (6) meseci zatvora.

Dokazi protiv *Simica* bazirali su se na oružje koje je pronađeno u njegovoj kuci i na svedocenje svedoka. SMPS veruje da ovo svedocenje nije bilo pouzdano zato što je glavni svedok dao konfuzno i špekulativno svedocenje o *Simicevom* prisutvu na mestu ubistva. Jedan svedok je izneo da je optuženi viđen kako ide u pravcu gde su žrtve ubijene. Drugi svedok je prvo izneo da je bio na mestu zlocina i da je prepoznao glas optuženog, pracen zvucima pucnjave. Onda je promenio izjavu i rekao da nije čuo optuženog kako govori i da čak i ne poznaje optuženog. Dodao je da mu je drugi svedok rekao da je optuženi bio prisutan.

IV. Pokušaji da se osigura pravo na nepristrasni sud

(a) Međunarodne sudije: Neophodno ali nedovoljno rešenje

Kao odgovor na javno uznemirenje i etnicko nasilje u Mitrovici u februaru 2000, SPCGS je izdao Uredbu 2000/6 koja predviđa naimenovanje međunarodnih sudija i tužilaca za Mitrovicu.²⁰ 29-og maja 2000, posle pritiska usled štrajka glada u Mitrovici, SPCGS je izdao Uredbu 2000/34 kojom su proširena ovlašćenja za naimenovanje međunarodnih sudija i tužilaca na celoj teritoriji Kosova.²¹ U vreme pisanja ovog izveštaja, šest međunarodnih sudija je naimenovano – dvojica u Prištini, jedan u Mitrovici, dvojica u Gnjilanu i jedan u Prizrenu. Dvoje javnih tužilaca je takođe naimenovano – jedan u Mitrovici, i jedan u Prizrenu. U skladu sa članom 1(2) ove Uredbe, međunarodni sudija i tužilac mogu "odabrati i preuzeti odgovornost za nove i još nerešene slucajeve koji su u nadležnosti suda u koji su oni naimenovani."

Naimenovanje međunarodnog osoblja u sudnicama ide na neki način ka tome da smanji brigu u pogledu pristrasnosti. U vezi sa ovim mora se podržati značajno povećanje njihovog broja i sveobuhvatno i sistematsko razmeštanje takvog osoblja po sudovima. Međutim, sve do danas ograničen broj međunarodnih sudija i njihovo sporadično postavljenje i ograničeni obim njihovih ovlašćenja još uvek nisu dovoljni da adekvatno reše zabrinutosti u vezi sa nepristrasnošću. Izvor ove neadekvatnosti spada u dve glavne kategorije.

Prvo, ograničeni broj međunarodnih sudija i tužilaca, i vreme njihovih naimenovanja, i naknadno dodeljivanje slučajeva dovelo je do nejednakog tretiranja optuženika. Optuženicima koji su bili optuženi za etnički motivisane zločine slične prirode i težine, sudila su sudska veća različitog sastava. Neka veća sastojala su se samo od sudija kosovskih albanaca, neka veća imala su međunarodnog sudiju, a u jednom slučaju porotnik je bio kosovski srbin. U vezi sa završenim sudenjima pre 31-og jula 2000, gde su kosovski srbi optuženi za ubistva kosovskih albanaca : 26-og maja 2000, neposredno pre izdavanja *Uredbe 2000/34*, *Saša Maksimovic* je bio osuđen na 13 godina i 6 meseca zatvora posle sudenja pred većem sudija sve kosovskih albanaca. 3-eg jula 2000, *Dragan Nikolic* je osuđen je na 12 godina i 6 meseca na zatvoru, posle sudenja pred većem kosovskih albanaca. Sudenje Nikolicu počelo je pre stupanja na snagu *Uredbe 2000/34*. Suprotno tome, 28-og jula 2000, *Nenad Radulovic* je bio kažnjen na 2 godine i 6 meseci zatvora, posle sudenja pred većem od 4 sudija kosovska albanca, uključujući i predsednika veća, i jednim međunarodnim sudijom. U vezi sa dva završena sudenja u koja su umešani kosovski albanci optuženi za ubistva kosovskih srba: 3-eg marta 2000 *Besim Beriša* je bio oslobođen optužbe za teško ubistvo nakon sudenja pred većem koje se sastojalo sve od sudija kosovskih albanaca. Posle ovoga usledilo je sudjenje 10-og maja 2000, gde je oslobođen *Ali Emiri*, ponovo nakon sudenja pred većem sastavljenim sve od kosovskih albanaca.

U vezi sa tekucim sudenjima i istragama, razmeštaj međunarodnog osoblja je opet nedovoljna, delimično zbog ograničenog broja. Dok razmeštaj vidljivo sledi zlatnu nit do samog kraja, obuhvatajući međuetničke slučajeve, ipak ostaje izvestan broj optuženih kosovskih srba koji se suocavaju sa sličnim optužbama a koje i dalje gone javni tužioci kosovski albanci. I zaista, prema međunarodnom tužiocu u Prizrenu 7-og avgusta 2000 po optužnici protiv 7 kosovskih srbina u Prizrenu, koja sadrži navode o ratnim zločinima gde su više od 100 kosovskih albanaca ubijena, bice gonjeni od strane tužioca kosovskog albanca. Obrazloženje koje je za ovo dao predsednik Okružnog suda je u tome da međunarodni tužilac ne bi imao dovoljno vremena da se pripremi za ovaj slučaj. Datum sudenja, međutim, još nije određen.

Drugo, u skladu sa članom 23 ZKP SRJ, sudska veća u okružnom sudu moraju se sastojati od dvoje profesionalnih sudija, jedan od njih kao predsedavajući, i troje sudija porotnika. Presude se donose većinom glasovima i svaki sudija ima jednak glas.²² U vreme pisanja ovog izveštaja, samo dvoje međunarodnih sudija bili su naimenovani kao predsedavajući sudije. U svakom slučaju, jednaka raspodela ovlašćenja među svim sudijama pri glasanju znatno smanjuje bilo kakav stvarni uticaj koji bi međunarodni sudija mogao da ima na potencijalnu presudu koja je motivisana etničkom pristrasnošću. U vezi sa ovim, trenutna uloga koju igra

medunarodni sudija još uvek nije dovoljna kao pravni lek, narocito zato što nema objektivne nepristrasnosti koja trenutno baca senku na sudjenja na kojima se daju izjave o navodnim teškim etnicki motivisanim zlocinima.

(b) Dodatne mere: Nejednaka zakonska zaštita

Dodatne mere za osiguravanje objektivne nepristrasnosti preduzete su na sudenju *Vuckovica i Biševca*. Obojica optuženika su bili optuženi za genocid, a *Biševac* je trebalo da bude osuđen u *odsudstvu*. Pored prisustva medunarodnog sudije naimenovano je dvoje kosovskih srbinu za sudije porotnike u vecu, tako da je ovo balansiralo raspodelu glasova sa ciljem da se ublaži nedostatak objektivne nepristrasnosti. Ovo sudenje je odloženo za 12. jun 2000, kada, između ostalog, sudija porotnik kosovski srbin nije bio prisutan. Sudenje se još uvek ceka.

Dok su dodatne mere za nepristrasnost bile preduzete u slucaju *Vuckovic i Biševac*, takve mere nisu preduzete u drugim slucajevima sa jednakom ozbiljnošću gde se radilo o mešovitoj etnickoj pripadnosti. 20-og jula 2000 sudenje u odsustvu Lulezim Ademiju pocelo je pred vecem sastavljenim od jednog medunarodnog sudije i cetvoro sudija kosovskih albanaca, ukljucujuci tu i predsedavajućeg sudiju. *Ademi* je kosovski albanac i optužen je, između ostalog, za ratne zlocine protiv albanskog stanovništva na Kosovu, ukljucujuci i ubistvo jednog kosovskog albanca. Slicno tome, 1-og avgusta 2000 pocelo je sudenje *Zvezdanu Simicu* pred vecem sastavljenim od medunarodnog sudije i cetvoro sudija kosovskih albanaca, ukljucujuci i predsedavajućeg sudiju. *Simic* je kosovski srbin optužen za ubistvo dvojice kosovskih albanaca.

Sve u svemu, razmeštaj i uloga medunarodnih sudija i javnih tužilaca je još uvek nedovoljna da bi se pravilno rešile brige u vezi sa objektivnom pristrasnošću, niti da se saniraju slucajevi gde se pojavila stvarna pristrasnost. Štaviše, nacin i vreme naimenovanja i *ad hoc* sastav sudskih veca doveo je do nejednakog postupanja prema optuženicima u sudovima u slucajevima slicne prirode i težine.²³

V. Kosovski Sud za ratne i etnicke zlocine (KWECC)

Teknicka savetodavna komisija za pravosudje i tužilaštvo (TSK) ustanovljen je septembra 1999 da savetuje SPGS o strukturi i upravljanju u sudstvu i tužilaštvu na Kosovu.²⁴ U njenom poslednjem izveštaju od 13. decembra 1999, TSK je preporucio, između ostalog, ustanovljenje vanrednih domacih sudova sa jurisdikcijom nad ratnim zlocinima i ozbiljnim kršenjima medunarodnog humanitarnog prava i teškim etnicki motivisanim zlocinima. Predloženi sud nazvan je "Kosovski sud za ratne i etnicke zlocine" (KWECC)."

Predvidjeno je da KWECC ima istovremenu jurisdikciju sa domacim sudovima, iako sa više vremenski ogranicenom jurisdikcijom. Slicno kao i ICTY i ICTR, KWECC bi trebalo da se sastoji od tužilaštva, sudskog veca, i pisarnice. Osoblje bi trebalo da bude domace i medunarodno, sudska veca bi se sastojala bar od jednog medunarodnog sudije i dvoje

domacih sudija. Žalbena struktura cinila bi deo opšteg domena rada, koja bi takode primala žalbe od domacih sudova.

Da bi osigurali vecu jednakost izmedu tužilaštva i odbrane dat je predlog da se ustanovi i "Kancelarija odbrane." Predvidjeno je da Kancelarija bude sastavljena od medunarodnih i nacionalnih branioca i ponudila bi sredstva i strucnu pomoc braniocima. Kancelarija ovakve prirode bila bi od suštinskog znacaja da osigura vecu jednakost pravnih sredstava izmedu tužilaštva i odbrane, narocito u vezi ozbiljnih krivicnih sudenja

Ustanovljenje KWECC-a znatno je kasnilo, izmedu ostalog, i zbog teškoca u nalaženju odgovarajucih prostorija i povecanja budžeta. Štaviše, Uredba po kojoj je KWECC trebalo da se ustanovi podlegla je brojnim razmatranjima od strane relevantnih pravnih kancelarija UN u Njujorku i Prištini, i trenutno je i dalje formi nacрта.

Po statistici koja je dostupna SMPS-u do 31-og jula 2000, od slucajeva koji bi bili pod jurisdikcijom KWECC-a, pet sudenja sa pet optuženika su završena, a dva slucaja optužnica je odbacila. Približno 17 slucajeva trenutno je spremno da ide pred domace sudove narednih meseci, i pošto se još podižu nove optužnice, ovaj broj ce se verovatno povecati. Štaviše, dok su istrage o ratnim i etnicki motivisanim zlocinima još u toku, a teški etnicki motivisani zlocini se i dalje vrše, broj sudenja ovih slucajeva nece se znatno povecati. Uz to, naimenovanje medunarodnih sudija i tužilaca u Kosovskim sudovima uticalo je na smanjenje osecaja hitnosti da se ovi slucajevi prenesu u nadležnost sudova sa određenom i posebnom jurisdikcijom.

Imajuci na umu gore navedene poteškoce, 11-og septembra 2000 Odeljenje pravosuda je izjavilo da se nece nastaviti sa projektom KWECC i da ce se naponi koncentrisati na to da se obezbede medunarodni sudije i tužiocima za domace sudove. Važno je da se podsetimo osnovnog motiva za ustanovljenje KWECC-a, a to je izmedu ostalog, da se osigura da adekvatni materijal i strucni izvori budu na raspolaganju sudovima radi pravilnog vodenja teških krivicnih sudenja i da se obezbedi da sudenja ne budu opterecena pristrasnošcu i predrasudama. Iako je institucija KWECC-a -pregažena- dogadajima, ove osnovne potrebe još uvek postoje. Štaviše, iako se broj ratnih i etnicki motivisanih slucajeva verovatno nece znatno povecati, skorašnji dogadaji su poceli da fokusiraju pažnju na druge forme zlocina, kao što su politicki motivisani zlocini. Ako bi trebalo voditi i sudenja ovakve prirode to bi znatno opteretilo sadašnje mogucnosti sudova i zahtevalo bi posebne logisticke izvore i strucnost.

Osnovni radni okvir KWECC-a i dalje ima svoju važnost. Ipak, ovakav radni okvir ne treba da postoji izvan postojećih sudskih institucija. Radni okvir KWECC-a može, u relevantnom delu, biti efikasno prenet na sudove uz korišćenje, na primer, sudskih veca koja su sastavljena od medunarodnih sudija i medunarodnog tužioca. Žalbeni sistem bi takode mogao biti reformisan u skladu s tim. Efektivna kancelarija odbrane bi takode bila obavezna, sa ciljem da spreči primena nejednakih pravnih sredstava. Kolateralni efekat ovog pristupa bio bi da usmerava izvore imajuci u vidu dugorocni razvoj mogucnosti sudova.

VI. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY)

Iako SMPS ne vrši nadzor aktivnosti ICTY-a, radi potpunosti ovog dela, i radi razjašnjenja postojeće konfuzije, ukratko ćemo izložiti opseg mandata ICTY.

29-og septembra 1999 glavni tužilac ICTY istakao je ulogu i odgovornosti koje ICTY treba preduzeti u vezi sa događanjima na Kosovu.²⁵ Središna tačka rada ICTY-a bila je istraga i gonjenje pet lidera Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srbije, koji su bili optuženi za ratne zločine i zločine protiv čovečanstva. Tužilac je takođe ukazao da će ICTY istražiti i druge "civile na visokim položajima, policijske i vojne vodje svih strana u sukobu koji su odgovorni za zločine koji su izvršeni tokom oružanog sukoba na Kosovu." Osim ovoga, tužilac je izjavio da istraga može, na bazi svakog pojedinačnog slučaja, biti vodena i prema drugim licima koja su mogla izvršiti "narocito teške zločine (uključujući i seksualno nasilje) tokom oružanog konflikta."

Tužilac je naznačio da mandat i sredstva ICTY-a ne dozvoljavaju da on deluje kao prvenstvena istražna i institucija tužilaštva za Kosovo, pošto "je to odgovornost UNMIK-a preko UNCIVPOL-a i novoformirane civilne policije na Kosovu, kojima pomaže KFOR." Imajući na umu značajna sredstva i istražne kapacitete ICTY-a, urađena su uputstva koja omogućavaju ICTY da otkrije informacije relevantnim organima u UNMIK-u. Suština ovih uputstava jeste da se otkrivanje informacija mora uraditi na bazi slučaj-po-slučaj, nakon dostavljanja posebnog zahteva od strane relevantnih vlasti.

Ratni zlocini i etnicki motivisani zlocini

*Na bazi statistike koju je SMPS imao 31-og jula 2000

*Ks/Ka = etnicka pripadnost optuženika/žrtve

Ka:kosovski albanac; Ks:kosovski srbin; Kr:kosovski rom; Cr: hrvat

Status	Genocid ¹	Ratni zlocini ²	Ubistvo ³	Silovanje ⁴	Drugi ⁵
Optuženi	10 Ks-KA - 10	3 Ks/Ka - 2 Ka/Ka - 1	16 Ka/Ks - 5 Ks/Ka - 11	0	8 Ka/Ka - 2 Ks/Ka - 1 Ka/Kr - 2 Kr/Ka - 1 Ka/Cr - 2
Neoptuženi	2 Ks/Ka - 2	16 Ks-Ks - 13 Ka/Ks - 3	2 Ks/Ks - 2	0	2 Ka-Ks - 2
U pritvoru	11 Ks/Ks - 11	15 Ks/Ka - 12 Kr/Ka - 3	14 Ks/Ka - 11 Ka/Ks - 3	0	1 Ka/Kr - 1
Odbegli	0	3 Ka/Ka - 1 Ks/Ka - 2	0	0	0
U bekstvu	1 Ks/Ka - 1	0	2 Ks/Ka - 2	0	0
Završena sudenja	0	0	5 Ka/Ks - 2 Ks/Ka - 3	2 Ka/Kr - 2	1 Ka/Kr - 1
Krivi	0	0	3 Ks/Ka - 3	2 Ka/Kr - 2	1 Ka/Kr - 1
Nevini	0	0	2 Ka/Ks - 2	0	0
Optužbe odbacene	0	1 Ks/Ka - 1	1 Ka/Ks - 1	0	0

Ukupno preostali slucajevi	12	19	18	0	10
-----------------------------------	-----------	-----------	-----------	----------	-----------

¹Clan 141 ZKP SRJ.

²Clan 142 ZKP SRJ.

³Ukljucujuci teško ubistvo, ubistvo i pokušaj ubistva.

⁴Ukljucujuci silovanje i teško silovnje.

⁵Ukljucujuci krađe, pljacke i pretnje.

PREPORUKE SMPS

1. Preporučeno je da SPGS naimenuje dvoje međunarodnih tužilaca u kancelariju tužilaštva Vrhovnog suda Kosova. Međunarodni tužioci treba da budu ovlašćeni da:
 - i. pregledaju sve ratne i etnicki motivisane slucajeve i optužbe za genocid da bi se uverili da li ima dovoljno dokaza koji podržavaju optužnicu. Gde nisu dovoljni optužba se mora promeniti;
 - ii. pregledaju slucajeve koji su pokrenuti u ovom izveštaju da razmotre da li je u nekim slucajevima postojalo "jako nedolichno ponašanje" od strane sudija i javnih tužilaca koje zaslužuje istragu, ili da li postoji zakonski osnov za ponovno iniciranje gonjenja.
2. Slucajevi u vezi sa navodima o ratnim zlocinima, teškim etnicki motivisanim zlocinima ili druga politicka dela moraju biti gonjeni od strane međunarodnih tužilaca ili sudeni od strane jednog međunarodnog sudije ili u veca u kome su vecina međunarodne sudije.
3. Koncept KWECC-a treba ponovo razmotriti imajući na umu trenutno nedostatak kapaciteta i nadležnosti sudova. Originalna zamisao za KWECC još je aktuelna - obezbedjenje materjalnih i strucnih izvora za vodenje određenih ozbiljnih ratnih, etnicki motivisanih ili politicki motivisanih krivicnih sudenja i prisustvo međunarodnog osoblja radi osiguranja nepristrasnosti postupka. Ove osnovne karakteristike moraju se preneti na postojeće sudove, bez potrebe da se opremaju prostorije i okvir rada KWECC-a. Glavna karakteristika ovog pristupa mora obuhvatiti jaku posvecenost pitanju sigurnosti, međunarodna sudska veca (koja mogu biti u formi individualnog sudije ili u vecini međunarodnih sudija), međunarodne tužioce i jaku podršku odbrani.
4. Kancelarija odbrane mora biti ovlašćena da pruža materijalnu i suštinsku podršku odbrani u krivicnim slucajevima. Kancelarija treba ima i međunarodnog branioca koji ce moci da se pojavi na sudu bar na sudenjima na kojima ucestvuju međunarodni sudije ili tužioci.
5. Preporučeno je da SPGS institucionalizuje funkcije Pravosudne savetodavne komisije tako što ce ukinuti ovu komisiju i ustanoviti Kancelariju sudske istrage (KSI) u okviru Odeljenja pravde. KSI mora kreirati postupak za direktno razmatranje i istragu žalbi. Kao rezultat istrage, KSI treba da je ovlašćena da disciplinski kazni ili udalji (razreši) sudije i javne tužioce iz pojedinih slucajeva ili službe.

¹ UNMIK Uredba 2000/6 O naimenovanju međunarodnih sudija i tužilaca i udaljavanju iz službe, 15 februar 2000, dovela je do naimenovanja jednog međunarodnog sudije i tužiloca u Mitrovici. Ova uredba je dopunjena UNMIK-ovom Uredbom 2000/34 kojom se

Dopunjuje UNMIK-ova Uredbu 2000/6 O naimenovanju i udaljavanju međunarodnih sudija i tužilaca iz službe, 29 Maj 2000.

² Osnovni Principi su se adaptirani od strane Sedmog Kongresa o Prevenciji Kriminaliteta I Tretiranje pocinilaca održan u Milano od 26-og Avgusta do 6-og Septembra 1985. Rezolucija 40/32 od 13-og Decembra 1985. Princip 1 izjavljuje da " nepristrasnost sudova ce biti garantovano od države I bice osnivan u Ustav zakona države. Dužnost svih vladinih I drugih institucija je da poštuju I nadgledaju nepristrasnost sudova."

³ *Gonzales del Rio v Peru* (1993) 2 Raport EKLjP, s.20 vidi takode prirucnik o korektnim sudenjima, od Amnesti International, Poglavlje 12 (dostupan na www.amnesty.org.)

⁴ Princip 1 predvida da " nepristrasnost sudova ce biti garantovano od države I bice osnivanu Ustav zakona države. Dužnost svih vladinih I drugih institucija je da poštuju I nadgledaju nepristrasnost sudova."

⁵ (1990) 12 EHRR 266, stav 46 vidi D.J. Harris, M. O'Boil I C Warbrick, Zakon Evropske Konvencije o Ljudskim Pravima, London, Butterworths, 1995, s.235.

⁶ *Id.*, s.234

⁷ *Delcourt vBelgije* (1979-80) 1EHRR 253.

⁸ *Hauschildt v Danske* Stav 48.

⁹ (1996) 22 EHHR 253.

¹⁰ 9-og Maja 2000, (Sekcija 3).

¹¹ Sud je izdvojio svoju odluku od Sander od one od Gregori v Velike Britanije (1997) 25 EHRR 253, gde je žalba o rasnoj pristrasnosti jednog od porotnika bila slaba i neprecizna I odbrana nije nikad zahtevala da porota bude raspuštena (vidi Stav 34).

¹² Stav. 23.

¹³ SMPS obeležava svim međunarodnim sudijama I tužilacima je ponudena bliska-sigurnosna bezbednost.

¹⁴ Slicnost Kosovskog Albanca osudivanog od ne-Albanskog veca je dalek nspram postojece situacije.

¹⁵ Clan 39 (6) SRJ ZKP. Prevođenje u zbiru zakona upotrebljava rec" objektivnost"

¹⁶ Uredba 1999/7 O Imenovanju o Udaljivanju iz Kancelarije Sudije I Tužilace, 7-og Septembra 1999.

¹⁷ Clan 171 (1) Stav 4 SRJ ZKP.

¹⁸ Video Kasete je jasno osporavala negiranje svedoka o poseduvnju oružja ili da se ponašao agresivno protiv Momcilovicima.

¹⁹ Clan 157 Krivicni Zakonik Kosova.

²⁰ Uredba 2000/6 O Imenovanjima I Udaljenjima iz Kancelarije Medunarodne sudije i Tužilace, 15 Februar 2000.

²¹ Uredba 2000/34 Promenjajući UNMIK uredbu 2000/6 O Imenovanjima I Udaljenjima iz Kancelarije Medunarodne sudije i Tužilace, 29 Maj 2000.

²² Clan 116 SRJ ZKP.

²³ Clanovi 16 i 26 Medunarodnog Ugovora za Civilna I Politicka Prava (MKCPP) pružaju optuženom pravo na prišnavanje pred zakonom jednaku zakonsku zaštitu.

²⁴ UNMIK Uredba 1999/6 O Preporucivanju za Strukturu i Administraciju Sudstva I Tužilaštva, 7 Septembar 1999.

²⁵ Izjava Carla Del Pontea Tužilac Medunarodnog Krivicnog Tribinala za Bivšu Jugoslaviu o Istrazi Gonjenja Zlocina Izvršenja na Kosovu, Hag 29 Septembar 1999 kod <http://www.icty.org>.

Deo 7: Seksualna krivična dela

Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije protiv žena (KEDAW) čini deo primenjivog zakona na Kosovu preko *Uredbe 1999/24*. KEDAW obavezuje UNMIK i sve organe javne vlasti da "ustanove pravnu zaštitu prava žena na jednakoj osnovi sa muškarcima i da pruže, preko kompetentnih domaćih tribunala i javnih institucija, efektivnu zaštitu žena od bilo kog akta diskriminacije."¹ Pored toga, KEDPŽ zahteva od UNMIK-a da preduzme "sve prikladne mere, uključujući tu i zakonodavstvo, i da modifikuje ili ukine postojeće zakone, propise, običaje ili prakse u kojima je sadržana diskriminacija protiv žena."²

U predgovoru *Deklaracije UN o eliminaciji nasilja protiv žena* priznaje se da:

Nasilje protiv žena je manifestacija istorijski nejednakih odnosa snaga između muškaraca i žena koji su doveli do dominacije nad i diskriminacije žena od strane muškarca, i do sprecavanja potpunog ostvarenja žena, i da je nasilje nad ženama jedan od ključnih socijalnih mehanizama kojima su žene prisiljene da budu u podređenom položaju prema muškarcima.

Saglasno tome, član 4 (c) *Deklaracije UN* postavlja pozitivnu obavezu Vladinim organima da preduzmu *potrebne mere* tako da spreče, *istražuju* i u skladu sa domaćim zakonodavstvom, kazne dela nasilja protiv žena, bez obzira da li su ova dela izvršena od strane države ili privatnog lica." (podvučeno od strane autora). Ova obaveza je naročito pojačana kada je žrtva maloletnica, kako se to zahteva od javnih organa po članu 36 Konvencije o pravima deteta (CRC) da "zaštiti decu protiv svih... oblika eksploatacije koji su štetni za bilo koji aspekt detetovog dobrostanja."

Po ZKP SRJ, kad žena izvesti da je bila silovana ili seksualno napadnuta, i "postoje osnove za sumnju da je zločin izvršen," relevantne vlasti su obavezne da istražuju i preduzmu sve korake da sačuvaju dokaze u vezi sa izvršenjem krivičnog dela.³

Ako "postoje dokazi da je zločin izvršen," javni tužilac je obavezan da preduzme gonjenje.⁴ Nadležni organi onda imaju opštu dužnost da iskreno i potpuno ustanove činjenice koje su važne za donošenje zakonite odluke u pogledu datog slučaja, i sa jednakom pažnjom, da ustanove i one činjenice koje su i za i protiv optuženog.⁵

SMPS je monitorisao određene slučajeve uključujući nasilje protiv žena, naročito seksualne napade, radi nadgledanja stava policije, tužioca, i suda prema ovakvim slučajevima, kao i postupanja sa navodnim žrtvama, i radi identifikacije specijalnih pitanja ili zabrinutosti koje su pokrenute u ovim slučajevima.

I. Dužnosti istrage i gonjenja

SMPS je identifikovao dva slučaja sa ženama pripadnicama manjina u regionu Peci u kojima, po istrazi policije, izgleda da postoje dovoljni dokazi za javnog tužioca i istražnog sudiju da iniciraju istragu za navodni seksualni napad, ali takva istraga nije vodena. SMPS će nastaviti

da monitoriše izveštaje o seksualnim napadima da bi utvrdili da li se ovakvi slucajevi dešavaju i u drugim regionima i, ako je to tako, da li se dešavaju u suprotnosti sa obavezama organa vlasti po ZKP SRJ i medunarodnim standardima da istražuju i kazne dela nasilja protiv žena."

U jednom slucaju, šesdeseto-godišnja žena kosovska romkinja je izvestila policiju da je njen komšija seksualno napao 24-og septembra 1999. Ona je tvrdila da je on ušao u njenu kucu gurajući je u jednu od soba, svukao ju je i pokušao da je seksualno napadne. Onda je on navodno tražio da mu ona plati 3 ,000 - 4,000 DM, Kako je izjavila, pozvala je svog sina koji je u inostranstvu, i rekla mu da pošalje novac da bi joj spasio život.

Žrtva je dalje izvestila da se 28-og novembra 1999, isti covek vratio u njenu kucu sa jednim prijateljem (koji je kasnije identifikovan od policije). Kada žrtva nije htela da otvori vrata oni su slomili staklo, ušli u njenu kucu, gonili je i držali je na nišanu. Navela je i da su stavili nož na njen vrat. Opet su zatražili novac. Ukrali su joj nakit i mobilni telefon. Izvestila je da je bila primorana da im da 3000 DM kasnije. Istog dana žrtva je prijavila slucaj KFOR-u.

9-og aprila 2000, žrtva je opet prijavila slucaj UNMIK policiji, žaleći se da KFOR nije ništa uradio posle jednog pokušaja da pronade osumnjicenog. Ona je dalje izjavila da joj je otac osumnjicenog zapretio da ne izvesti policiju. 10-og aprila UNMIK policija je izvestila javnog tužioca o slucaju. Javni tužilac je inicirao istragu o provali, ali kako je javljeno odbio je da preduzme dalje korake u vezi sa seksualnim napadom, objašnjavajući SMPS-u da je prošlo mnogo vremena od napada i da eskalacija situacije može izložiti žrtvu daljem riziku. Javni tužilac je izjavio SMPS-u da je on rekao UNMIK policiji da pokuša da razreši pitanje novca i da izda opomenu osumnjicenima. Kao posledica toga, bilo je neko razrešenje po pitanju ukradenih stvari.

Drugi slucaj takode ukljucuje stariju ženu pripadnicu manjina, jednu 71 godišnju muslimanku-kosovsku bošnjakinju. Ona je izvestila policiju da su 7-og maja 2000, tri muškarca provalila u njenu kucu, vezali su je i silovali. Lekarsko uverenje ukazuje da je odmah posle silovanja žena bila lekarski pregledana i nadjeni su medicinski dokazi koji mogu podržati izjavu o silovanju. Žena je takođe identifikovala dvojicu prijavljenih izvršioaca. Javni tužilac nije negirao da se silovanje desilo ali je izjavio da je policija propustila da dovoljno istraži slucaj, i zatražio je dodatne informacije pre izdavanja naloga za hapšenje iako se cinilo da je postojalo dovoljno osnova za sumnju da je zlocin bio izvršen i da slucaj treba proslediti istražnom sudiji kako je predvideno po ZKP SRJ. Do datuma ovog izveštaja, koliko je SMPS upoznat, nikakvo hapšenje nije izvršeno. UNMIK policija je informisala SMPS da je jedan od prijavljenih izvršioaca istaknuto lice OVK-a.

II. Potreba za sudskim advokatima, bezbednim skloništima, i sudskim obezbeđenjem za žrtve seksualnog nasilja.

CRC (KPD) zahteva od vlasti da preduzmu sve korake da bi "zaštitili decu od svih oblika fizickog ili mentalnog nasilja, povrede ili zloupotrebe, nemara ili nemarnog postupanja, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualnu zloupotrebu..."⁶ Sledeći slučajevi uključuju maloletnike koji su prijavili silovanje ili druga dela nasilja sa ciljem prinudnog seksualnog odnosa. U ovim slučajevima, ponašanje sudskog osoblja i javnog tužioca prema žrtvi podstiču zabrinutost zbog diskriminacije i dovode u pitanje njihovu posvećenost ori gonjenju takvih zlocina. ZKP SRJ obavezuje sud da tretira žrtve maloletnike, kao i svedoke, sa posebnom pažnjom u vodenju takvih postupaka. Po ZKP SRJ, sud je obavezan da bude "pažljiv...pri ispitivanju maloletnika, narocito ako je (ona) povredena pri zlocinu, da ispitivanje ne bi imalo štetni efekat na mentalno stanje maloletnika. Ako je potrebno, maloletnik ce biti ispitivan uz pomoc nastavnika ili nekog drugog strucnjaka."⁷ Pored toga, sud može isključiti javnost pri ispitivanju takvih svedoka "da bi zaštitili interese maloletnika" i/ili "da bi se zaštitio javni moral."⁸ Slicno tome, i MKCPP i ESLjP predviđaju isključenje javnosti u takvim slučajevima, a KPD predviđa posebnu zaštitu privatnosti maloletnika.⁹

U iznetim slučajevima, zabrinutost u vezi postupanja suda prema navodnim žrtvama posebno je pojačana zbog cinjenice što nije bilo sudskog advokata da zastupa interese žrtve. Iako ZKP SRJ predviđa aktivnu ulogu zakonskog predstavnika žrtve, vecina žrtava seksualnog nasilja nemaju izgleda finasijskih sredstava ili porodicnu podršku da angažuju sudskog advokata. Ovo je u suprotnosti sa znacajnim brojem slucajeva u kojima nisu izneti navodi o seksualnom nasilju, koje je SMPS nadgledao, i u kojima su su advokati žrtve bili prisutni i odigrali aktivnu ulogu u postupku.

(a) Ponašanja koja sugerišu diskriminaciju protiv žrtava seksualnog nasilja.

Priština

Muškarac je optužen u Prištini za navodno silovanje svoje cerke kada je imala 14 godina. Ona je takode navela da je on pokušao da je siluje opet kada je imala 15 godina, što ju je navelo da to prijavi policiji. Na sudenju, majka i sestra žrtve su joj pravili društvo na sudu, ali bile su udaljene iz sudnice tokom svedocenja žrtve pošto je trebalo da budu pozvane kao svedoci. Jedini član porodice koji je ostao u sudnici bio je njen otac, optuženik. Advokat žrtve nije bio prisutan u sudnici. Celo sudenje, uključujući i svedocenje žrtve, bilo je otvoreno za javnost.¹⁰ Žrtva je bila ispitivana približno 2 sata, bez odmora. Ona je svedocila stojeci 2 metara od njenog oca. Slomila se i plakala nekoliko puta tokom svedocenja i izgledala je uznemirena i slomljena. Izgledalo je da jedva stoji na nogama.

Izjavila je da je nakon pokušanog silovanja pobešla od svog oca i otišla u bakinu kucu. Predsedavajući sudija je upitao žrtvu "kad si otišla baki da li si obavestila svog oca zato što po (obicajnom) albanskom zakonu moraš reci ocu?" Žrtva je odgovorila "Ja sam pobešla od njega." Predsedavajući sudija je upitao žrtvu više puta o tome –zašto nije zatražila

dozvolu od svog oca pre nego što je otišla kod svoje bake. U jednom momentu, žrtva je pocela da govori da ono što sudija kaže nije istina, ali sudija ju je prekinuo i rekao joj da ne govori. Neobjašnjivo, ali predsedavajući sudija je takode postavio nekoliko pitanja devojci kao "zašto" ju je njen otac silovao. Žrtva je odgovorila "Sve moje sestre znaju o ovome ali ne kažu ništa. "One znaju da je mome ocu mesto u bolnici ali ne rade ništa."

Jednom od stručnaka sudske medicine koji je bio prisutan u sudnici predsedavajući sudija je dopustio da je upita direktno o tome da li je ona pružila otpor svome ocu i kakvo je njeno ginekološko stanje.

Tokom pauze za ručak, žrtva je ostavljena u sudnici, bez nadzora, sa optuženikom, njenim ocem. Po završetku suđenja optuženi je oslobođen.

Pitanja i komentari predsedavajućeg sudije, njegov ton i loše ponašanje prema žrtvi u sudnici, podsticu ozbiljnu zabrinutost u pogledu pristrasnosti prema žrtvi u ovom slučaju i kršenja domaćih i međunarodnih standarda u vezi ispitivanja maloletnika. Javni tužilac jedva da je pokušao da spreči uznemiravanje i loše postupanje sa žrtvom. Nije dat predlog da se suđenje zatvori za javnost tokom svedočenja žrtve da bi se sačuvala njena privatnost. Žrtva nije imala advokata prisutnog u sudnici.

Mitrovica

U slučaju 7 optuženika optuženih za silovanje maloletnice, žrtve M, predsedavajući sudija nije isključio javnost sa saslušanja svedočenja žrtve. Žrtva M koja ima 16 godina i navodno je imala 15 u vreme zločina, svedočila je 3 sata u otvorenoj sudnici sa samo nekoliko kratkih pauza. Njeno svedočenje sadrži opisivanje kako je tučena i imala mnogostruki seksualni odnos, u kome, iako je bio prinudan, ona nije pružila otpor zbog straha. Žrtva M koja je stajala tokom svedočenja, bila je vidno trudna tako da ju je predsedavajući sudija upitao u vezi trudnoće. Žrtva M je izjavila da je njena trudnoća rezultat kratkog braka koji se završio zbog navodne optužbe za silovanje.

Tokom njenog opširnog javnog svedočenja, od žrtve M je zahtevano da stoji na daljini od približno jedan metar i po od 6 optuženika kojima se sudi zbog njenog silovanja. Ispitivanje žrtve M od strane predsedavajućeg sudije tokom 3 sata urađeno je na prilično grub način. Loše ponašanje predsedavajućeg sudije ukazivalo je na neosećajnost prema žrtvi M i sadržini njenog svedočenja, pa čak i nestrpljenje s njom uprkos činjenici da je ona maloletnik. Nasuprot tome, kada je jedan od optuženih svedocio u vezi svoje impotencije, sudija je izrazio posebnu simpatiju prema optuženom i uveravao ga da će njegovo svedočenje biti poverljivo. Javni tužilac nije intervenisao u ime žrtve M. Nije bio prisutan ni advokat žrtve niti porodica žrtve M da joj daju podršku.

Tokom jedne pauze na svedočenju, žrtva M i jedan od optuženika zapoceli su svadu van sudnice, uprkos činjenici da je sud opomenuo obe strane da ne iniciraju kontakt jedna sa drugom.¹¹

Optuženici su proglašeni krivim. Vodja optuženika bio je kažnjen na jednu godinu i 6 meseci zatvora. Ostali optuženici bili su kažnjeni po jednu godinu.

Prizren

U slučaju *optuženika M*, koji je optužen za prinudno nagovaranje na brak¹² u vezi sa napadom i kidnapovanjem 15-godišnje devojke, javni tužilac opštinskog suda nije se pojavio na sudenju.

U tom slučaju, žrtva je tvrdila da su optuženik i dvojica saocesnika zaustavili njena kola, isterali vozača iz kola uz pretnje, tukli njenu sestru (koja je bila u kolima), ugurali žrtvu u druga kola, i odveli je u Prištinu bez njene saglasnosti i bez obaveštavanja njene porodice. U Prištini je držana tri dana, za koje vreme optuženik i njegova porodica su joj pretili da će je poslati u Albaniju ako se ne saglasi da se uda za *optuženika M*. Posle je puštena svojoj porodici, i podigla je optužnicu. Dan pre sudenja, UNMIK policija je zatražila od SMPS-a da monitoriše slučaj, tvrdeći da je žrtva pod pritiskom od strane porodice *optuženog M* da povuce optužbu.

Sudenje je bilo zatvoreno za javnost. Javni tužilac se nije pojavio, sudenje se vodilo bez njegovog prisustva. Otac žrtve je bio prisutan, ali ona nije imala advokata. Kao posledica odsutstva javnog tužioca, detalji o formi sile koja je upotrebljena protiv žrtve nisu u potpunosti prezentirani. Ni žrtva niti njena sestra nisu bile upitane o tome da li je iko od optuženika upotrebio oružje tokom kidnapovanja, uprkos tome što su policijske izjave ukazivale da je jedan od optuženika imao oružje. Svedok koji bi mogao podržati svedocenje žrtve - vozač koji je vozio kola – nikad nije pozvan da svedoci. Pošto je javni tužilac bio odsutan, žrtva je upitana da li hoće da završnu rec. Ona je izjavila da podržava optužnicu. *Optuženik M* je osuđen i kažnjen na tri meseca zatvora. Posle sudenja, javni tužilac je informisao SMPS da je on jedini opštinski javni tužilac za celi region i zbog toga fizički nije bio u mogućnosti da putuje u mnoge opštine da bi prisustvovao sudenjima.

U slučaju *optuženika C*, koji je optužen za pokušaj silovanja 15-godišnje devojke, predsedavajući sudija je upitao žrtvu da li hoće da njen otac ostane tokom svedocenja, koji je bio prisutan u sudnici. Ona je rekla "da." Bez obzira na to, predsedavajući sudija je isključio oca sa sudenja, kao i javnost. Pošto je njen otac napustio sudnicu, sudija je objasnio da hoće da se ona oseca slobodno i da bude potpuno iskrena sa njim. Ovo se desilo uprkos činjenici da ZKP SRJ predviđa da -javnost može biti isključena sa sudenja kada je maloletnik u pitanju, ali ovo isključenje "ne sme da obuhvati ... i oštećenu stranu (ili) njene zastupnike."¹³ Žrtva nije imala drugog advokata.

Žrtva je onda svedocila da ju je tokom pokušaja silovanja, optuženik tukao i pretio da će je ubiti. Uprkos ovome, javni tužilac je u svojoj završnoj reci tvrdio da iako optuženik treba da bude osuđen on ne bi trebalo da se kazni zato što je on navodno *pokazao "svoju saosećajnost za žrtvu pošto nije završio čin."* Optuženik C je bio osuđen i kažnjen na tri meseca zatvora.

(b) Pitanje zastrašivanja žrtava

Prizren

26-og maja 2000, *žrtva X* 16-togodišnja devojka, prijavila je KFOR-u da ju je 14-og februara 2000, optuženi silovao u kuci njegove tetke. Ona je tvrdila da ju je odvuкао u kucu njegove tetke vukuci je za kosu i udarujuci je u glavu i stomak, i da se onesvestila. Kad se probudila, on ju je silovao i izgoreo je cigaretama. Posle silovanja, otišla je kuci, istuširala se, ali je zadržala odecu koju je nosila. Odeca navodno pokazuje tragove goretina od cigareta i krv - nos joj je krvario.

29-og maja 2000, istražni sudija uzeo preliminarnu izjavu optuženog, koji nije bio u pritvoru. Optuženi je odbio advokata i, između ostalog, izjavio da je nevin.

Lekarski izveštaj ukazuje da je ona uzela prekomernu dozu pilula 1-og juna 2000, Primljena je u bolnicu i puštena 5-og juna 2000. Istog dana *Žrtva X* je svedocila pred istražnim sudijom. Objasnila je silovanje, koje se slagalo sa njenom izjavom KFOR-u. Obavestila je sudiju kao i KFOR, da je sacuvala odecu koju je nosila u noci navodnog silovanja, koja potkrepljuje njene navode. Tvrdila je da je optuženi pretio da ce ubiti nju i njenog brata ako bude uporno ostajala pri ovim optužbama. Objasnila je da je želela da nastavi sa optužbama, ali je bila uplašena, zato što nije imala podršku svoje majke.

16-og juna 2000, optuženi je opet ispitivan od strane istražnog sudije i dalje tvrdeci da je nevin. Tog istog dana, *Žrtva X* je opet ispitivana i tvrdila je da joj je optuženik rekao ukoliko ne povuce njenu izjavu protiv nega, opet ce je silovati gore od prvog puta i onda ce je ubiti. Ona je rekla da joj je on rekao da i ako bude poslat u zatvor, kad bude izašao pronaci ce je i kazniti je, i da nikad neće pobeci od njega. Rekla je da se i njena majka boji njega i insistira da ona odbaci optužbe. Ona je rekla je prethodnog dana optuženi pretio da ce je ubiti i da ce ubiti i sudiju ako ga bude poslao u zatvor. Izjavila je da hoće da se suoci sa optuženim.

Istog dana, 16-og juna 2000, optuženi je uhapšen i poslat u pritvorni centar. Posle toga je optužen za silovanje i ugrožavanje sigurnosti zbog pretnji sudiji.

U izveštaju KFOR-a, stoji da je nakon deset dana, 26-og juna 2000, *Žrtva X* stigla u bazu KFOR-a u 23:15 "u teškom stanju." Njena odeca je izgorena cigaretama na raznim mestima i bila je veoma emocionalna. Lecio ju je doktor KFOR-a i odvežena je u bolnicu. Izveštaj dalje pokazuje da je devojka rekla italijanskom KFOR-u da su je tri muškarca kidnapovali prethodnog dana. Ova lica su je zatvorili, odveli je u selo, izolovali je. tukli i izgoreli cigaretama. Ta lica su joj rekla da ona mora da povuce optužbu. Puštena je u 23:00 casova 26-og juna 2000 i odmah je otišla KFOR-u. Pokazali su joj slike i kako je izvešteno mogla je da identifikuje dvojicu od onih koji su je tukli i opekli. Medicinski izveštaj od 27-og juna 2000, ukazuje na povrede na licu i druge povrede koje je žrtva zadobila. Poslata je u

odeljenje neuro-psihijatrije i puštena sledeceg dana. U izveštaju KFOR-a se kaže da je, zbog bezbednosnih razloga, ostavljena u rukama humanitarne organizacije.

Sudjenje je određeno da pocne 18-og avgusta 2000, i *žrtva X* je bila prisutna. Sudjenje je odloženo do 25-og avgusta 2000. 20-og avgusta *Žrtva X* je napustila zaštitu sigurnog skloništa, bez prethodne diskusije sa tamošnjim osobljem. Jedna Nevladina organizacija (NVO) koja joj je obezbeđivala savetodavne usluge nekoliko meseci prijavila je njen nestanak. 24-og Avgusta 2000, *žrtva* je stigla u Regionalni centar OEBS-a u pratnju UNMIK policije izjavljujuci da joj je ponovo preceno. Humanitarna organizacija koja je ranije pomogla *žrtvi* obavestila je OEB da su i oni primili pretnje i da su bili zabrinuti zbog ponovnog smeštaja *žrtve*. UNMIK policija je obavestila OEBS da ce oni odvesti *žrtvu X* u kucu njene rodake za koju je rekla da ce biti bezbedna, i da ce je pratiti na sud sledeceg dana.

25-og juna *žrtva X* nije se pojavila na sudenju, i sudjenje je odloženo do 1-og septembra 2000.¹⁴ Te noci, *žrtva* je javila telefonom Nevladinoj organizaciji da je pokušala da ide na sudjenje (kako je receno odbila je policijsku pratnju), i pošto je verovala da je neko prati ostala je u autobusu dok nije stigla do italianskog KFOR-a. Predstavnica NVO je izjavila da je razgovarala sa devojkom, i da je ona uplašena, ali da želi da svedoci. Predstavnica je izjavila da je devoka pod "ogromnom pretnjom" i potvrdila da devojka ima opekotine " po celom telu."

1-og septembra 2000, SMPS se pojavio u okružni sud da monitoriše sudjenje. *Žrtva* je stigla u sudnicu u pratnji svoje majke i *optuženikovog brata i sestre*. Drugi clanovi porodice *optuženog* bili su u hodniku van sudnice. Dva UNMIK policajaca i oficir italjanskog KFOR-a bili su u sudnici, i odmah su sklonili *žrtvu* na stranu i sacekali sa njom dok nije pozvana da svedoci.

Sudjenje je bilo zatvoreno za javnost. Tokom sudjenja, *žrtva X* je bila veoma emocionalna. Predsedavajući sudija ju je upitao nekoliko puta da li se oseca dovoljno dobro da nastavi; ona je nekontrolisano jecala; s vremena na vreme presavila bi se na stolici; gledala je preko ramena da vidi ko je prisutan u sudnici; bilo joj je teško govoriti i zapocela je svoje svedocenje tvrdeci da je njen život uništen. Ona je tada zatražila, i dobila dozvolu, za pet minuta odmora. Tokom odmora SMPS je zapazio da *žrtva* sedi sa UNMIK policijom i sudskim advokatom u policijskom vozilu, i da je jasno da je bila izuzetno emocionalno rastrojena. Kad se vratila u sudnicu ona je svedocila da nije bila silovana i da, iako je bila pretucena od trojice muškaraca oni joj nisu rekli da povuce optužbe protiv *optuženog*.

Nije bilo stvarnog nastojanja od strane suda, niti od strane javnog tužioca da je upitaju *zašto* je ona promenila pricu o dogadajima. Odeca za koju je rekla da je nosila te noci kad je silovana – kako je izjavila tokom istrage, na kojoj se nalaze opekotine od cigareta i krv iz nosa, i za koju je rekla da je *sacuvala* - javni tužilac uopšte nije pomenuo na sudenju. Tužilaštvo je predložilo da *optužnica* bude odbacena. Vece je odbacilo *optužnicu*. *Optuženi* je odmah bio oslobođen pritvora.

Pec

Slučaj *optuženika R* takode predstavlja pitanje moguće pretnje žrtvi/svedoku. *Optuženik R* kako je receno bivši je član OVK, i bio je optužen za dva slučaja silovanja i jedan slučaj protivprirodnog seksualnog čina sa licem mladim od 14 godina. Za svaki navodni zločin, minimalna kazna je 3 godine.

Sve tri žrtve (*žrtva A*, *žrtva B*, i *žrtva C-14 godišnja devojka*) su kosovske romkinje. Prvog dana suđenja, 21-og juna 2000, *žrtva A* se pojavila da svedoci ali *žrtva B* i njena cerka, *žrtva C* nisu se pojavile. *Žrtva B* i *C* su izjavile da su pokušale da udju u zgradu suda na drugi termin suđenja, 30-og juna 2000, da daju svoje izjave, ali kako je izvešteno, nije im bio dozvoljen ulazak u sudnicu sve do završetka suđenja. Predsedavajući sudija, kako je izvešteno, bio je informisan da su one van sudnice dok je saslušanje bilo u toku, ali je kasnije izjavio da je bilo kasno za njih da daju svedocenja. Porodica *žrtava B* i *C* su zatražila je da razgovara sa predsedavajućim sudijom. Sudija se sreo sa njima u njegovoj kancelariji, otvorio sudski zapisnik, i uzeo njihova svedocenja bez prisustva optuženog i njegovog branioca. Međutim, navodno, član OVK je bio prisutan tokom svedocenja. *Žrtva B* je svedocila da je oprostila optuženom i " da zbog njegovih roditelja treba da bude oslobođen..."

Optuženi je osuđen i kažnjen na četiri godina i 6 meseci zatvora. On je u slobodi do ulaganja žalbe.

Gnjilane

22-og juna 2000, vodjeno je suđenje protiv pet kosovskih albanaca optuženih za silovanje. Prema optužnici, tokom noci 4-og aprila 2000, i do jutra 5-og aprila 2000, 5 optuženika doveli su žrtvu u kafanu, odveli je u jednu sobu pozadi, gde su je neki od optuženika navodno tukli, a neki su joj rekli da skinu odecu. Jedan joj je rekao "Ne placi ili ćeš to uraditi milom ili silom." Dvojica optuženika su onda imali seksualni odnos sa njom.

U izjavi dato policiji *optuženik D* 5-og Aprila 2000, tvrdio je da je bio informisan od *Optuženika T* da će optuženi T dovesti jednu devojku u kafanu i planirao je da je tu siluje. Kad je ona stigla u kafanu, *Optuženik T*, kako je raportirano rekao je *Optuženiku Z* " idi i siluj je." Njegova izjava se nastavlja: "On (*Optuženik Z*) ulazi u sobu i počeo je da vice na devojku, rekao je skinu odecu, i ona je rekla možete me ubiti ali neću skinuti odecu...Dok je ona vikala, (*Optuženik T*) je naterao (*Optuženika H*) da ulazi u sobu da je tuče i siluje."

Žrtva je rekla policiji da joj je njen komšija rekao da mu je jedan od optuženika rekao da će uraditi "isto" cerki komšije kao što je uradio žrtvi. Nakon nekoliko dana, *žrtva* je rekla policiji da je otac jednog od osumnjicanih zatražio od nje da odbaci optužbe.

Na suđenju (javnost je bila isključena), *Optuženik D* je svedocio-nesaglasno sa svojom prvom izjavom, tvrdeći da je bio pod pretnjom međunarodne policije da da izjavu,

medutim, tu istu izjavu koju je dao policiji dao je i kod istražnog sudije. Ostali optuženici negirali su silovanje ili napad. Optuženik T je svedocio da je ranije imao seksualni odnos sa žrtvom.

Kad je pozvana da svedoci, žrtva je izjavila da je htela da se izvini svoj petorici optuženika zato što su bili pritvoreni zbog "nicega." Onda je rekla sudu da se "ništa" nije desilo te noci. Tvrdila je da je prijavila policiji zato što je bila ljuta na optuženika T pošto ju je ostavio samu na ulici kasno te noci. Ona je izjavila da je imala seksualni odnos sa optuženikom T ranije. Ovo nije bilo u skladu sa njenom prethodnom izjavom u policiji i sudu da nikad ranije nije imala seksualni odnos sa optuženikom T pre silovanja.

Javni tužilac je nastavio da podržava optužbu. Na zahtev javnog tužioca, predsedavajući sudija je citao za zapisnik prethodnu izjavu žrtve datu istražnom sudiji, koja je potvrdjivala navode koji su bili izloženi u optužnici. Svi optuženici su bili oslobođeni.

III. Potreba za adekvatnim savetom/lečenjem

U slučaju optuženika S, optuženik je priznao da je imao seksualni odnos sa žrtvom, maloletnicom, ali je tvrdio da je to bilo uz saglasnost. Žrtva je svedocila na sudenju 29-og juna 2000 da joj je optuženik pretio pištoljem, naterao je da udje u njegova kola, ošamario je, vukao je za kosu, i udario je pištoljem dok nije izgubila svest. Kad se probudila vozili su se, i ona je pitala gde je vodi, on je rekao da je već "otkopao mnoge rupe" za žene tamo. Opet je izgubila svest. Žrtva je dalje svedocila da ju je optuženik pustio i ona je otišla je kuci. Kad su je njena majka i sestra upitali šta se desilo, ona se opet onesvestila. U tom trenutku njen otac i brat su je odveli kod doktora gde je opet izgubila svest.

Tokom svedocenja, kada joj je branilac postavio pitanje žrtva je pocela da place i slomila se potpuno, i igledalo je da je dobila napad. Sudenje je obustavljeno; žrtva nije više dovedena da svedoci.

Prema lekarskom izveštaju koji se nalazi u sudskim spisima žrtva je pregledana istog dana kad se desilo navodno silovanje. Izveštaj pokazuje da je, u vreme pregleda, imala brojne povrede i patila je od post-traumatskog stresa koji je zahtevao lečenje koje nije dobila.¹⁵ Žrtva nije imala advokata prisutnog sa njom u sudnici. Optuženi je proglašen krivim i kažnjen na 6 godina zatvora.

Postoji potreba da UNMIK i Kosovski pravosudni sistem osiguraju odgovarajuće lečenje i savetovanje koje neće obuhvatiti samo žrtve seksualnog nasilja nego i žene optuženice koje se sa krivичno-pravnim-sistemom sreću kao rezultat među-porodičnog nasilja. Iako nije detaljno obuhvaćeno u ovom izveštaju, slučajevi gde su optužene žene kao što je istaknuto u prethodnim delovima, kao *Nazime Hamiti*, podstiču ove brige. Slučaj *Kada Haziri*, medutim, pruža jasan primer.

31-og maja 2000, *Haziri* 44-rođodšnja žena, uhapšena je za pokušaj ubistva njenog muža i pritvorena u centru za pritvor u Mitrovici. U početku juna 2000, Komandir pritvornog centra informisao je SMPS da veruje da *Haziri* predstavlja ozbiljnu opasnost za samu sebe. U pritvornom centru *Haziri* je pokušala da izvrši samoubistvo. 14-og jula 2000, u izveštaju UNMIK-ovog regionalnog zdravstvenog radnika potvrđeno je da je u ranijem psihijatrijskom izveštaju KFOR-a *Haziri* bila u "stanju psihoze" i trebalo je da bude prebacena u psihijatrijsku bolnicu. Iako je bilo pokušaja, *Haziri* nikada nije prebacena u Prištinsku bolnicu na pregled. Tokom intervju sa Visokim komesarom UN za ljudska prava, *Haziri* je izjavila da je teško pretucena od svog muža. 18-og avgusta 2000, administrativni oficir pritvornog centra obavestio je SMPS da se *Hazirino* zdravlje pogoršalo i da je treba poslati u posebnu bolnicu za mentalno bolesne, ali pošto takvo mesto ne postoji na Kosovu, nema drugog mesta za nju osim u pritvornom centru. 22-og avgusta 2000, istražni sudija je oslobodio *Haziri* iz pritvora i poslao da bude pod nadzorom svoje porodice, uključujući i svoga muža. Tri dana kasnije *Haziri* je izvršila samoubistvo.

PREPORUKE SMPS

1. Izjave o seksualnom nasilju protiv žena, posebno u slučajevima sa maloletnicama, starijim osobama, ili tvrdnjama o seksualnom nasilju unutar porodice, moraju se brzo i revnosno istražiti. Gde postoje razumne osnove za to, takvi slučajevi moraju se goniti. Neprospisno istraživanje, a takodje i nepravilno gonjenje takvih slučajeva treba da predstavlja disciplinski prekršaj.
2. Mora se ustanoviti radna grupa koja će formulisati uputstva za sudove u vezi postupanja sa žrtvama u sudnici, kao što je uvodjenje video veza ili ekrana.
3. Odeljenje pravde u saradnji sa UNMIK policijom treba da razvije program zaštite za osetljive svedoke.
4. Kao disciplinski prekršaj treba da se smatra neprisustvo javnog tužioca na svim sudenijama u vezi sa seksualnim zločinima, uključujući i pokušaje prisilnog braka.
5. U saradnji sa NVO za žene, UNMIK treba da kreira *Program zastupanja žrtava* radi pružanja zakonske, psihološke i socijalne pomoci svim žrtvama seksualnog zlostavljanja.
6. UNMIK mora da obezbedi –sigurno- sklonište za sve žrtve seksualnog i nasilja u okviru porodice.
7. Nedavno osnovani Institut za sudsku medicinu treba, u saradnji sa UNMIK policijom, da izradi protokole za sakupljanje i cuvanje dokaza u slučajevima seksualnog nasilja.

8. UNMIK treba da opremi sve bolnice i klinike sa modernom opremom za sakupljanje dokaza u vezi silovanja. Posebno osoblje treba da se obuci radi pravilne upotrebe ove opreme, i pravilno postupanje sa žrtvama seksualnog nasilja.
9. Pravni institut Kosova treba da osigura dalju obuku za sudije i javne tužioce, braniocce i organe za sprovođenje zakona u vezi pravilnog postupanja i saslušanja žrtava/svedoka u slučajevima seksualnog nasilja.

¹ Član 2 (c) KEDPŽ.

² Član 2 (f) KEDPŽ.

³ Član 148-151 SRJ ZKP.

⁴ Član 18, SRJ ZKP; vidi Član 45 (1), ZKP SRJ, koji predviđa da " (g) onjenje izvršilaca zločina je osnovno pravo i osnovna dužnost javnog tužioca."

⁵ Član 15 (1) i (2) SRJ ZKP.

⁶ Član 19(1) CRC

⁷ Član 231 SRJ ZKP.

⁸ Član 288 SRJ ZKP.

⁹ Vidi na primer, Član 16 KPD.

¹⁰ Vidi Član 288 ZKP SRJ (koji dopušta sudiji da iskljuci javnost sa postupka da bi " zaštitio interese maloletnika.").

¹¹ Zbog konfuzije nije bilo jasno dali je optuženik ili *žrtva M* pocela svadu tokom pauze u sudskom postupku

¹² Vidi Član 16 (b) KEDAW, koji priznaje da žena ima "pravo da slobodno bira partnera i da stupa u brak samo uz (njenu) potpunu i slobodnu saglasnost."

¹³ Član 289 SRJ ZKP.

¹⁴ Pri pregleda sudskih spisa SMPS je pronašao pismo, adresirano na predsedavajućeg sudiju od jednog lica koje je koristilo samo njeno ime, u kome između ostalog, ukazuje da je optuženi nevin ali da su članovi porodice žrtve pokušavali da je ubiju.

¹⁵ Član 4 (g) Deklaracije UN predviđa da države treba "do maksimalnog stepena svojih raspoloživih sredstava" da ustanove programe lečenja i savetovanja za žrtve seksualnog nasilja.

ZAKLJUCAK

Slučajevi koji su razmatrani u ovom izveštaju pokazali su da uprkos nastojanju da se ustanovi funkcionalni pravosudni sistem, koji je mogućnosti da korektno goni teške krivične slučajeve, još uvek postoje značajne praznine između potrebnog logističkog kapaciteta sudova, iskustva i kompetentnosti relevantnih sudskih činilaca, i stvarnosti na licu mesta. Iako je centar pažnje posvećen postupanju sa manjinama u pravnom sistemu, praznine u postojećem sistemu uticale su na sve pojedince, uključujući i žrtve i svedoke.

Što se tiče primenjivog zakona, sudovima su potrebni dalja uputstva u vezi sa načinom na koji bi međunarodna ljudska prava mogla uticati na krivični postupak, da bi garantovala korektnost. U kontekstu lišenja slobode i pritvora, za organe za sprovođenje zakona i sudove od suštinske je važnosti da prihvate konzistentan pristup, posebno u vezi sa istražnim pritvorom, koji je u skladu sa domaćim i međunarodnim zakonima, i koji obeležava izuzetni karakter bilo kakvog mešanja sa pravom svakog čoveka na slobodu. Glavna stvar u odbrani prava optuženog je uloga branioca. Ovo je aktivna uloga koja se primenjuje tokom celog krivičnog postupka i koja zahteva veće razumevanje i olakšice od strane svih sudskih aktera. Slučajevi u kojima su uključeni ratni i etnički motivisani zločini fokusirali su pitanje pristrasnosti, koja ukazuje na potrebu većih napora za osiguranje nepristrasnosti. Gonjenje prijave u vezi sa seksualnim nasiljem osvetlilo je nedostatak sredstava i olakšica za žrtve i svedoke, kao i razumevanja od strane sudova.

Efikasan i korektan sudski sistem ima fundamentalni značaj za svako društvo. U Kosovskom kontekstu, ovo čak ima i veću važnost, u svetlu postojanja političke i socijalne klime i vitalne prirode takvog sistema radi postizanja uspeha i u drugim delovima UNMIK-a. Imajući u vidu činjenicu da na Kosovu nije bilo pravnog sistema odmah nakon sukoba, sadašnji sistem bio je primoran da pretrpi brzu evoluciju i da preduzme vodenje velikog broja ozbiljnih i kompleksnih krivičnih slučajeva. Sada kad je pravni sistem konstituisan, adekvatni izvori i pažnja treba da se koncentrišu na popunjavanje praznina, uz preduzimanje konkretnih mera radi obezbeđenja korektnosti u svim postupcima.

Skracenice

OSCE	Organizacija za Evropsku Bezbednost i Saradnju
UNMIK	Ujedinjene Nacije Misija na Kosovu
SPGS	Secijalni Poslanik Generalnog Sekretara
SMPS	Sekcija Monitoringa Pravnog Sistema
UN DPP	Ujedinjene Nacije Department za Pravna Pitanja
EKLjP	Evropska Konvencija o Ljudskim Pravima
MZCPP	Medunarodna Zakon za Civilna i Politicka Prava
ZKP SRJ	Zakon o Krivicnom Postupku SRJ
KZP	Krivicni Zakon Kosova
VPS	Vanredni Pravosudni Sistem
ZSK	Zajednicka Savetodavna Komisija
SSK	Sudska Savetodavna Komisija
NATO	Severo-Atlanska Organizacija
COMKFOR	Komandir Nato Snaga na Kosovu
KFOR	Snage Kosova
OVK	Oslobodilacka Vojska Kosova
SKP	Služba Kosovske Policije
KEDPŽ	Konvencija o Eliminisanja Svih Oblika Diskriminacije Protiv Žena
KPD	Konvencija o Pravima Dece
KWECC	Kosovski sud za ratne I etnicki motivisane zlocine

Sadržina

Skracenice

Rezime Rada SMPS	1
Deo 1: Monitorisanje	4
I. Mandat Sektora Monitoringa Pravnog Sistema	4
II. Odnosi sa Drugim Stubovima	5
III. Pravo na Pravicno Sudenje	6
IV. Prioritetni Slucaeji	6
V. Sakupljanje Informacija	7
VI. Iyveštavanje o Monitoringu Pravnog Sistema	7
Deo 2: Istorijat	10
I. Vanredni Pravosudni Sistem	10
II. Osnivanje Regularnog Pravosudnog Sistema	11
III. Sudovi	12
Deo 3: Važeci Zakon na Kosovu	13
I. Osnova važeceg Zakona	13
II. Prvenstvo Zakona	14
III. Primenjivane Zakona o Ljudskim Pravima	14
IV. Primena Zakona na sve Organe Vlasti	17
V. Primeri Nekonkistentnih Pristupa Zakonu od strane Okružnih Sudova	18
VI. Preporuke SMPS	20
Deo 4: Zabrana Arbitrnog Lišenja Slobode i Pritvor	22
I. Nezakoniti Pritvori od Strane UNMIK-a i KFOR-a	22
II. Pravo da Bude Brzo Doveden Pred Sudske Vlasti	25
III. Pristup Braniocu tokom pritvora i Informisanje o Njegovim Pravima	29
IV. Pretpostavka o Nevinosti i Pravo na Sudenje u Razumnom Vremenskom Periodu ili Oslobadanje do Sudenja	30
V. Preporuke SMPS	39
Deo 5: Pravo na Pravnog Savetnika	43
I. Domaci Zakon	43
II. Pravo na Adekvatno Vreme i Olakšice za Pripremu Odbrane	45
III. Pravo na Efektivno Pravno Zastupanje	47

IV.	Obuka	52
V.	Preporuke SMPS	52
Deo 6: Ratni i Etnicki Motivisani Zlocini Nepristrasnost Sudova		56
I.	Podstrek na Ekspeditivnost Sudenja	56
II.	Pravo na Nepristrasan Sud	56
III.	Sadašnja Primena: Nopoštovanje Testa Nepristrasnosti	58
IV.	Pokušaj da se Osigurava Pravo na Nepristrasan Sud	66
V.	Kosovski Sud za Ratne i Etnicke Zlocine(KWECC)	68
VI.	Medunarodni Krivicni Tribinal za Bivšu Jugoslaviju (ICTY)	70
VII.	Preporuke SMPS	72
Deo 7: Seksualna Krivicna Dela		74
I.	Dužnost Istrage i Gonjenja	74
II.	Potreba za Sudskim Advokatima, Bezbednim Skloništima, I Sudskim Obezbedenjem za Žrtve Seksualnog Nasilja	76
III.	Potreba za Adekvatnim Savetom/Lecenjem	82
IV.	Preporuke SMPS	83
	Zakljucak	85